ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 43. Årgang . Nummer 2 . 1969

Munksgaards Forlag . København 1969

ØKONOMI OG POLITIK

43. ÅRGANG NR. 2 1969

INDHOLD

NILS ANDRÉN: Idehistoriens plads i statskundskaben .. 131

THOMAS HENRIKSEN: Nogle kommentarer til egnsudviklingspolitikken 145

HANS JØRGEN NIELSEN: Forskelle mellem politiske partier? 156

Den internationale økonomiske situation 166

Den danske økonomiske situation 174

Politisk kronik 186

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
MUNKSGAARDS FORLAG . KØBENHAVN 1969

FORFATTERNE

NILS ANDRÉN, professor, fil. dr., Københavns Universitet.

THOMAS HENRIKSEN, amanuensis, cand. polit., Handelshøjskolen i København.

HANS JØRGEN NIELSEN, lektor, cand. scient. pol., Københavns Universitet.

De løbende økonomiske oversigter udarbejdes af cand. oecon. Jørn Henrik Petersen, Aarhus Universitet, og amanuensis, cand. oecon. Niels Christian Nielsen, Institut for Finansiering, Handelshøjskolen.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 32 kr. + moms. Enkelte hæfter 10 kr. + moms. Ansvarshavende redaktør: Amanuensis, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. SV. AAGE HANSEN, professor, dr. polit. ANDERS ØLGAARD, amanuensis, cand. mag. OLE KARUP PEDERSEN og lektor, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktion: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Rosenborggade 15, 1130 København K, tlf. (01) 11 41 53. Ekspedition og abonnement: Munksgaards Forlag A/S, Prags Boulevard 47, 2300 København S, tlf. Asta 7030. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen 18. september 1969.

IDEHISTORIENS PLADS I STATSKUNDSKABEN*)

NILS ANDRÉN

I.

Enhver, hvem det påhviler at beskæftige sig med studieplaner, bliver stillet overfor problemet om, hvilke dele af et emne som stadig er relevante med hensyn til den udvikling, som i forskellige henseender har fundet sted. Når det gælder den politiske videnskab, så er der bogstavelig talt åbnet nye verdener i løbet af de seneste årtier. Denne konstatering baseres ikke udelukkende på de nye krav, som fremkomsten af nye stater – nye konkrete politiske systemer – stiller til forskning og undervisning. Det er krav, som stimuleres af, at effektive massemedier uafbrudt indprenter deres eksistens i vores bevidsthed. De har medført nye fordringer, langt mere avancerede end tidligere, både til empirisk forskning og til systematisk præsentation af empiriske data. Ideelt betragtet bør denne præsentation kunne foregå på en sådan måde, at den gør politiske systemer af helt forskellig slags og på vidt forskellige kulturelle udviklingsniveauer tilgængelige for komparativ analyse.

Tanken om en ny verden for den politiske videnskab kan også motiveres med det, som David Easton med klædelig beskedenhed har kaldt »den teoretiske revolution indenfor statskundskaben«. Det betinges videre af den øgede specialiceringsgrad, som har fundet sted i det politiske studium i løbet af de sidste decennia. Denne har aktualiseret sådanne studie- og forskningsområder som politisk adfærdsforskning, organisationsforskning, forvaltningsforskning og international politik.

De problemer, som er blevet aktualiseret af den politiske videnskabs metodeudvikling, teoridannelse, specialisering og differentiering og den øgede mængde af empiriske data, som skal samles og fremvises, berører både forskning og undervisning. I begge henseender står vi overfor problemet, ikke at drukne i mængden af nye elementer af forskellig slags, at skabe overblik og virkelig forsøge at skille avnerne fra hveden. Eftersom vi idag befinder os i Århus, vil det være på sin plads at give udtryk for værdisætning af Erik Rasmussens betydelige indsats i denne fundamentale henseende, når det gælder undervisningen i »Komparativ politik«.

*) Foredrag i Dansk Selskab for Statskundskab, 24. nov. 1968 (oversættelse ved Ulla Beck Jespersen).

Trods vor ubetydelige størrelse, også når vi medregner os i hele det skandinaviske, akademiske milieu, tilhører vi forskningsmæssigt et stort internationalt intellektuelt samfund. Vi har i forhold til vore evner mulighed for at deltage i den internationale forskningsvirksomhed. Al den specialisering og udvikling, som foregår i den største del af verden, kan vi i det mindste passivt drage nytte af. Eller måske rettere sagt, vi skulle være i stand til det, hvis vi havde mulighed for at følge med i alt det væsentlige, som bliver skrevet.

Når det gælder undervisningen er problemet på en måde sværere. For at kunne give effektiv undervisning må man have kontinuerlig og levende kontakt med forskning. Hvis forskningskapaciteten ved universiteterne, og særlig blandt de akademiske lærere, ikke strækker til at holde kontakten med alle centrale områder, kan undervisningen lide alvorligt under det. Dette gælder særligt for den mere avancerede undervisning, som navnlig er uddannelsen af forskere. På undervisningssiden har vi også det stadig mere påtrængende problem, som kan benævnes »guillotine-problemet« (med et udtryk fra engelsk parlamentspraksis). Et undervisningsplan forudsætter en begrænset studietid. Udviklingen går mod en forkortelse af disse tider til trods for, at alle emner, ikke bare vort eget, svulmer på alle kanter.

Der er flere måder at forsøge at overvinde dette problem på. Når et emneområde bliver for stort, deler man det op i flere emner. En sådan udvikling er – så småt – på vej, for såvidt som international politik her i Danmark har en slags halvautonom status. Når stoffet bliver for omfattende, forsøger man at forbedre undervisningsmetoderne – for det gør vi vel? – og lærebøgerne. Først og sidst bliver man tvungen til at tage stilling til spørgsmålet, om noget gammelt stof er blevet irrelevant eller overflødigt og kan tages ud af studieplanen.

For at kunne foretage en sådan rensningsaktion må man være klar over, hvad der er statskundskabens hårde kærne. Har vi en sådan opfattelse, som kan vejlede os? Jeg forestiller mig, at det må være tilfældet. For mig udgøres den hårde kærne af den komparative statskundskab, som i sig selv rummer en mangfoldighed af aspekter. Til denne kærne knytter sig studiet af de enkelte politiske systemer. Samtidig danner den det uundværlige empiriske grundlag for den centrale teoridannelse indenfor emnet.

Den, der igennem tre årtier har fulgt statskundskabens udvikling i Norden, har haft rig mulighed til at reflektere over dens foranderlighed. Særligt er denne forandringsproces gået ud over emnets juridiske og historiske dele. I alt fald ved nogle svenske universiteter har den ramt forfatningshistorien hårdere end den politiske idehistorie. Idehistorien sidder i det store og hele stadig i højsædet.

Min hensigt med følgende synspunkter er ikke at forsøge at true denne

stilling, snarere at forklare den eller ganske enkelt at motivere den. Samtidig er jeg dog helt klar over, at de øgede krav på undervisning indenfor statskundskabens forskellige områder kan fremtvinge nye pædagogiske, ikke mindst lærebogsmæssige, indgreb for at gøre undervisningen mere effektiv. Eller, med andre ord, for at nå et så vidt muligt bedre resultat end hidtil – på kortere tid.

II.

Med hensyn til den terminologiske uklarhed som råder, kan det være på sin plads at indlede en diskussion om den politiske idehistories indplacering i studiet af statskundskab med nogle synspunkter om begreberne politisk teori og politisk idehistorie og om det indbyrdes forhold mellem disse to begreber.

Da Cornell-filosoffen George H. Sabine skrev sin nu klassiske lærebog – den udkom første gang i 1937 – betegnede han det, som i realiteten var en oversigt over den politiske tænknings historie, som »A History of Political Theory«. Dette var næppe nogen tilfældighed. Nogen skarp grænse blev ikke trukket mellem politisk idehistorie og politisk teori. Dette forhold har næppe bidraget til at fjerne de besværligheder, som teoribegrebets flertydighed eller skiftende, delvis letsindige anvendelse har medført for samfundsvidenskaberne i almindelighed og, forestiller jeg mig, for statskundskaben i særdeleshed.

Omkring halvandet årti efter samlede UNESCO repræsentanter for den politiske videnskab i hele verden for bl. a. endelig at forsøge at løse opgaven med at definere emnet statskundskab. De kunne ikke løse opgaven ved at formulere en almen, abstrakt definition. De måtte nøjes med at opregne de forskellige områder, som man anså som hørende under emnet.

Det første af de fire hovedpunkter i opregningen lød: »Politisk teori med politisk idehistorie«.

Indholdet af denne rubrik er sammenfattet på følgende måde (David Butler, »The Study of Political Behaviour«, 1958): Politisk teori er den ældste del af emnet. Den behandler forholdet mellem mennesket og staten. Hvorfor og indenfor hvilke grænser må det enkelte individ lyde sin regering? En stor del af samtlige skrifter udgøres af en fornyet granskning af tidligere forfatteres arbejde. Der findes imidlertid stadig filosoffer, som selv prøver at tænke [sic!] over den politiske teoris traditionelle problem – grunden til at staten har fået sin nuværende form, hvilken ideel form den burde have og medborgernes pligt overfor den. Under indflydelse af nye udviklingstendenser i spørgsmålet om sproglig analyse og om en højnet bevidsthed om videnskabelig metode, har nogle forfattere rettet opmærksomheden mod det sprog og den logik, som anvendes af dem, der taler om politik.

Man kan her begynde at ane – men næppe mere – at der eksisterer en grænselinie mellem den politiske idehistories filosofiske tankesystem og andre udtryk for intellektuel aktivitet indenfor den brede ramme, som angives af begrebet politisk teori.

År 1950 indledtes den »teoretiske revolution« indenfor statskundskaben. Allerede i 1950 publiceredes Harold Laswell og Abraham Kaplan's »Power and Society«: A Framework for Political Enquiry«, i 1953 kom David Eastons »The Political System« og følgende år publicerede Richard C. Snyder, H. W. Bruck og Burton Sapin »Decision-Making as an Approach to the Study of Politics«. Siden dengang har strømmen af publikationer om politisk teori i den »revolutionære« betydning været lavineagtig. Blandt de nyere bidrag, som har haft særlig stor indflydelse i de sidste år, skal nævnes Gabriel A. Almonds »A Functional Approach to Comparative Politics« (1960) og Karl W. Deutsch, »The Nerves of Government« (1963).

Alt dette er efterhånden elementært for de fleste mere avancerede studenter i emnet. Det er imidlertid interessant at konstatere at Easton, trods denne intellektuelle udvikling i hvilken han har taget og stadig tager en så aktiv del både som kritiker og som teoretiker, delvis holder fast ved det flertydige teoribegreb i den i 1963 publicerede UNESCO-publikation »A Dictionary of the Social Sciences«.

»Politisk teori«, siger Easton i dette værk, »kan betegnes som et underafsnit indenfor statskundskaben, indenfor hvilket ordet teori med en noget vag fortolkning anses for at indeholde en række forskellige intellektuelle aktiviteter«. Easton placerer fire større forskningsområder indenfor underafsnittet politisk teori. Af disse fire benævnes de to første også som »politisk filosofi«.

(a) politisk moralteori,
(b) det historiske studie af politiske ideer,
(c) det sproglige studie af politiske ideer og
(d) indførelsen og den systematiske udvikling af generaliseringer vedrørende politisk adfærd.

Den sidstnævnte underafdeling (d) er den, som indeholder den »teoretiske revolutions« teoribegreber. Dette medfører dog ikke, at dette herefter er det alment accepterede teoribegreb. Terminologien er stadig flertydig og uklar. Når Carl J. Friedrich så sent som i 1967 publicerer en introduktionsbog til studiet af politisk idehistorie, kalder han den »An Introduction to Political Theory«.

Det her sagte viser ikke desto mindre, at det politiske teoribegreb er blevet udvidet og differentieret. Grænsen mellem det, som Easton betegner som politisk filosofi og anden teori markerer også stort set den grænse,

som med en moderne måde at anskue tingene på bør trækkes mellem politisk idehistorie og politisk teori.

III.

Teoribegrebet i denne lidt snævre betydning ligger udenfor rammen af denne diskussion. Selv om man kan indvende, at »den teoretiske revolutions« resultater hidtil har været mere programmatiske end operationelle, indtager de en given og fremskudt plads i al moderne statskundskabsstudium.

Hvad betyder dette for andre dele af emnet? I det nu aktuelle tilfælde – hvad betyder det for den politiske idehistories stilling? Hører denne til de områder, som i hvert fald i den lavere undervisning bør bortopereres eller reduceres for at give plads for alt det nye? Den politiske videnskab optræder som mere og mere samtidsindstillet og teoretisk. Med hvilke argumenter kan man motivere, at et rendyrket historisk element som den politiske idehistorie må beholde en væsentlig del af pladsen.

For ikke at udsætte mig for kritik over at have sejlet under falsk flag, må jeg indrømme, at jeg nærer en fast overbevisning om nytten af historiske studier for dem, der egner sig til statskundskab. Jeg bliver også nødt til at tilstå, at jeg nærer den største mistro til forsøg fra politologers side på at forsøge at skjule, når de anvender historiske metoder, hvilket faktisk stadig sker, og i den forbindelse benytte diverse terminologiske og dispositionelle kneb.

Dette er personlige »vurderinger« – fordomme vil den måske sige, som ikke deler dem – som er et udgangspunkt for mit følgende ræsonnement. Den, der ikke deler dem, kan komme til andre konklusioner. Og jeg går ud fra, at også den, som deler mit udgangspunkt, kan tænke sig andre løsninger på det problem, som følger af den angivne forudsætning.

På baggrund af denne muligvis gammeldags opfattelse – eller hvorfor ikke videnskabsideologi – er det måske heller ikke overraskende, hvis jeg blandt grundene til at bevare studiet af politisk idehistorie indenfor statskundskaben først fremfører, at dette kan give et betydeligt mål af politisk dannelse med historisk dybde. Med den udvikling statskundskaben har haft – endnu måske mindre i Danmark end andre steder – bliver dette snart det eneste historisk-almendannende element, som bliver tilbage i et mere og mere rendyrket teoretisk og samtidsorienteret samfundsvidenskabeligt studium. Dette er ikke en indvending mod den nye udvikling og ej heller mod det friske enthusiastiske eksperiment med metoder, som er lånt fra eller inspireret af andre videnskaber. Meget af dette vil vel efterhånden bortfalde som uanvendeligt. Dette er tilfældet i al progressiv videnskab. Andet kan blive lagt til side, fordi de teoretiske konstruktioner er altfor subtile i forhold til de disponible metoder, eller fordi metoderne endnu er

mere ambitiøse end det empiriske materiale tillader. Men adskilligt er allerede indregistreret som bestående og væsentlige videnskabelige landvindinger.

Ikke desto mindre tror jeg, at der kan ligge en fare i at tabe det historiske perspektiv. I princippet gælder dette synspunkt som en støtte for forfatningshistorien lige så meget som for den politiske idehistorie. Om dem begge gælder det givetvis, at de må gives en sådan placering, at de fremtræder som relevante for det politiske studie iøvrigt. De må ikke fremtræde som isolerede uden forbindelse med teori, med almen og sammenlignende statskundskab og med international politik.

Det er ikke mange år siden, at Daniel Bell, Seymor, Lipset, Herbert Tingsten og andre autoriteter forsøgte at overbevise os om, at ideologierne er døde. Det kan vel ikke udelukkes, at disse »anti-ideologer« i idehistoriens lys vil blive opfattet som i bund og grund inspireret af et ønske om, at ideologerne er døde. Det ville indebære, at dødsattesten ville være en måde at bidrage til at aflive den på. Idag virker denne opfattelse forunderlig virkelighedsfjern. Den byggede, såvidt jeg kan se, på en fundamental misforståelse. Denne bestod i, at de kritiske observatører helt koncentrerede opmærksomheden på de nuværende dominerende aktører i de vesterlandske politiske systemer.

De, der beherskede det politiske apparat, prægedes alle – og præges i mange retninger stadig – af stor samstemmighed i deres ideologiske grundsyn. 1800-tallets og det tidlige 1900-tallets ideologiske modsætninger er blevet opløst i en almen, velfærdsindstillet liberal socialisme eller socialliberalisme, som af og til kalder sig socialkonservatisme. Talen om ideologiernes død betyder intet andet end, at modsætningsforholdet mellem de traditionelle ismer er blevet svagere eller er næsten udjævnet, fordi de savnede dækning i de ydre forhold i de rige velfærdsdemokratier. De er gået op i et bredt værdifællesskab, om man vil sige en fælles »overideologi«.

Som en følge af denne opfattelse kan man muligvis også se »konvergensteorien«, ifølge hvilken en successiv tilnærmelse mellem det »kapitalistiske« og det »kommunistiske« økonomiske og sociale system er ved at finde sted med mulighed også for en yderligere ideologisk udjævning i sigte. Teorien er dog stærkt omstridt, og det sidste års hændelser kan næppe have bidraget til at give den større umiddelbar troværdighed.

At perspektivet »the end of ideology« var altfor snævert viser sig idag mere åbenbart end tidligere. Dette gælder også, hvis vi begrænser synsfeltet til de vesterlandske politiske systemer. Mange hævder, at man også blandt de dominerende aktører kan finde mærkbare, ligefrem betydelige skillelinier af ideologisk art. Selv om denne kritik kunne affærdiges, er der dog væsentlige invendinger tilbage. Ideologisk fornyelse opstår sjældent blandt de, der sidder ved magten, og som er dominerende aktører. Blandt

dem regner jeg i et parlamentarisk demokrati eller i et præsidentielt demokrati af amerikansk type ikke bare de mere eller mindre tilfældige indehavere af regeringsmagten. De includerer også den opposition, som venter – sommetider som i Sverige meget længe – på at komme til at indtage regeringspartiets plads.

Ideologisk fornyelse på godt og ondt kommer fra periferien, fra de der føler sig sat udenfor og er kritiske mod hele det dominerende system. Når en sådan ideologisk fornyelse er på vej, d. v. s. når de kritiske kræfter i periferien sætter sig i bevægelse, udløses ideologiske kræfter også i det dominerende system. Vi får det fra historien velkendte fænomen med en defensiv ideologi, som står på det etablerede – i ordets bogstavelige forstand en konservativ ideologi, det være sig om den holdes oppe af socialdemokrater, af liberale eller af partikonservative eller af alle i fællesskab. Vi får en ideologisk dialog og som regel også en fornyelse.

I stabile samfund – f. eks. i sejge og slidstærke politiske systemer med stærk absorbtionsevne, »ultrastabile« med et nu ofte benyttet udtryk – fører processen ofte til, at en eller flere af de dominerende aktører er istand til at absorbere tilstrækkeligt meget til at genoprette balancen. I andre tilfælde kan udviklingen føre til, at de kritiske kræfter helt tager overhånd og til sidst etablerer sig som dominerende aktører i et system, som mere væsentligt adskiller sig fra det tidligere. Det ene er et reformatorisk, det andet et revolutionært udviklingsforløb.

Ikke mindst indenfor universitetet har vi for tiden en følelse af, at vi pludselig befinder os midt i en ideologisk urolig for ikke at sige forvirret periode. Med et klassisk billede kan vi sige, at vi er blevet tvunget ud af den perikleiske selvtilfredshed og havnet i en tid af sofistisk og sokratisk selvprøvelse. Hvor den til sidst vil føre hen, tør jeg ikke sige noget om, men at den nye situation er relevant for statskundskaben er uomtvistelig. Det ville være en interessant forskningsopgave eller ligefrem et forskningsprogram at undersøge den pågældende »revolutions« baggrund, oprindelse og spredningsmønster og den måde, på hvilken den påvirker politikens dominerende aktører. Måske en tværvidenskabelig forskningsopgave for politologer, sociologer og psykologer?

Samtidig aktualiserer denne udvikling også på andre måder betydningen af idehistoriske studier og forskning. Et studium af historiske ideologier – med en udstrakt og i denne sammenhæng ikke nærmere præciseret anvendelse af dette ord – og disses mulighed for at forandre sig under skiftende ydre forhold har generelt fået øget relevans i den nuværende situation. Et sådant studium kan bidrage til at give et bedre perspektiv på vor egen ideologiske og politiske situation. Jeg forestiller mig, at betydningen af at kunne se så analytisk og objektivt som muligt på ideologiske kræfter er særlig stor i ideologisk foranderlige situationer.

Et studium af ideologier, som er blevet udformet i en periode, som ligger længere tilbage i tiden, kan udvikle evnen til anlæggelse af en idekritisk anskuelsesmåde. En sådan træning bør kunne være en hjælp til at betragte også samtidens idemodsætninger uden at blive altfor emotionelt engageret – idealistisk: uden overhovedet at blive emotionelt engageret. Men man må ikke begære det umulige, selv om det må indgå i målsætningen.

Evnen til at betragte ideologiske spørgsmål på en analytisk måde er et krav, som kan stilles til politologer. Men en vis intellektuel distance kan være en fordel, ikke bare for den, der professionelt beskæftiger sig med politiske studier. Det sidste er sagt med fuld viden om, at også det ikke at være istand til at se objektivt i visse situationer kan være et politisk aktiv for en professionel politiker!

IV.

Hidtil har jeg behandlet det idehistoriske studie på en temmelig udifferentieret måde. Hensigten har været at understrege dets betydning for et samtidsindstillet og teoretisk studium – ikke mindst i vor egen tid. Næste problem drejer sig om, hvordan de politiske ideer bør præsenteres i undervisningen, for at deres sammenhæng med statskundskabsemnet iøvrigt skal give nogen mening både for studenter og, hvorfor ikke også, for lærere. Et generelt svar kan jeg desværre ikke give. Resultatet kommer an på mange faktorer, blandt disse ikke bare hvem der underviser og på hvilken tid og hvilke hjælpemidler, der står til rådighed, men også i hvilken grad ideologiske spørgsmål præger den aktuelle samfundsdebat. Den sidstnævnte forudsætning antyder, at den nuværende situation burde være gunstig for at stimulere interessen for politiske ideer; disse må i høj grad fremtræde samfundsrelevante.

Som udgangspunkt for en diskussion om, på hvilken måde det idehistoriske studie bør indpasses i statskundskabsstudiet som helhed, kan det være passende

dels at konstatere, hvordan studiet nu er placeret indenfor statskundskabens undervisningsplan

dels at adskille de forskellige slags problemstillinger, som belyses i den politiske idehistorie

dels at se lidt nærmere på de forskellige måder at behandle idehistorien, som man kan finde i den foreliggende litteratur.

Det *første* spørgsmål gælder studiets nuværende form. I København læses idehistorie – ifølge den gamle studieordning – for tiden på 5. og 6. semester. På 5. semester gennemgås i tilknytning til Schmandt, »A History

of Political Philosophy«, udviklingen frem til renaissancen og reformationen, og til Sabine »A History of Political Theory«, den følgende periode i det store og hele til og med den franske revolution. På 6. semester gennemgås 1800-tallets og 1900-tallets ideologier i tilknytning til Sabine og til Burns »Ideas in Conflict«. Det sker i form af øvelser, i hvilke studenterne deltager aktivt med kortere papers om forelagte emner. Øvelsesopgaverne er lagt på en sådan måde, at de skal dække de vigtigste områder og såvidt muligt i tilknytning til de nævnte kursusbøger. Opgaverne går i de fleste tilfælde ud fra ideologiske originaltekster, kompletterede med studier af specialarbejder ifølge særlige anvisninger.

I betydeligt omfang styres undervisningen naturligvis af den tilgængelige kursuslitteratur, som bedømmes at være anvendelig. Den hidtidige planlægning betinges ligeså af den relativt rigelige tid, som er afsat i den gamle studieordning.

Den nye studieordning, som trådte i kraft for de studerende der påbegyndte deres studier i efteråret 1968, betyder for statskundskabens vedkommende to væsentlige forandringer. Dels er studietiden for denne disciplin, såvel som for øvrige der indgår i samfundsfag, blevet beskåret med en femtedel. Dels er en betydelig del af studiet blevet overført fra 2. til 1. del.

De problemer, som er fremkommet ved den nye studiestruktur, er blevet løst på forskellig måde i København og i Århus. For idehistoriens vedkommende er denne i Århus helt henlagt til 2. del. I København gives allerede under 1. del en kortfattet oversigt over idehistorie suppleret med nogle centrale klassiske tekster. Som København har løst problemet, har det taget form under indflydelse af, at samfundsfag indenfor nogle år skal kunne læses også som bifag. Det er givetvis uundgåeligt, at der også gives plads til idehistorie indenfor bifagsstudiet. Det er et udtrykkeligt ønske fra flere sider, at 1. delsstudiet og bifagsstudiet får en så ensartet udformning som muligt.

Det *andet* delspørgsmål gjaldt de forskellige problemstillinger, som belyses i den politiske idehistorie. Jeg er meget vel klar over, at en systematik af hovedaspekterne nødvendigvis må blive noget subjektiv og selektiv. Den følgende inddeling tilsigter givetvis det, som man kan betegne som principielle problemstillinger, ikke konkrete, tidsbetonede problemer. Af og til kan grænserne vel være noget udflydende.

Indledningsvis berørte jeg sammenhængen mellem politisk teori og idehistorie, sådan som denne er blevet opfattet i løbet af de seneste årtier. Udviklingen går åbenbart mod en mere og mere skarptrukken grænse mellem disse to begreber. Jeg betragter denne udvikling som både nyttig og ønskværdig. Ikke desto mindre er det åbenbart, at der er en sammenhæng mellem teori, også i denne begrænsede betydning, og idehistorie, som ikke bør underkendes. De ideologiske tankesystemer indeholder forskellige

opfattelser af politikens natur og af, hvordan denne kan eller bør studeres. Platon og Aristoteles danner de klassiske modpoler. Idehistorien indeholder således en væsentlig del af den politiske videnskabs teori- eller lærdomshistorie. Aspekterne er også observeret i flere teoretiske lærebøger, f. eks. i Duvergers »Méthodes de la Science Politique« (1959). Selv har jeg gjort et beskedent tilløb i samme retning i den af Sveriges Radio udgivne studievejledning »Statskunskap« (1964).

Den politiske idehistorie kan ses som en stadig igangværende dialog, sommetider vital og hæftig, sommetider svag, om staten, dens rolle i det menneskelige samfund og dens forhold til individet. Dialogens tyngdepunkt – dens valg af emne – betinges til hver en tid af de ydre forhold, af opfattelsen af, hvad der er den ydre virkelighed, og hvordan den burde være. Det ligger derfor i ideologiernes natur, at de i det væsentlige er normative. De handler om, hvordan samfundet, politiken, forhold mellem stat og individ – i visse perioder ligefrem mellem staten og højere magter – bør være beskaffen. En ideologi kan være samfundskritisk eller samfundsbevarende, offensiv eller defensiv, dynamisk eller statisk. En ideologi kan derfor ikke forstås, hvis man ikke tager hensyn til dens betydning for eller placering i en given politisk eller i bredere betydning samfundsmæssig ydre situation. Vi kan ikke, for at vælge nogle eksempler, forstå Platon uden at have kendskab til forholdene i Athen efter den peloponnesiske krig, Machiavelli uden at kende til splittelsen og retsløsheden i renaissancens Italien, J. S. Mill eller Marx uden at forstå det industrielle samfunds problemer i 1800-tallet og måske vor egen tids protestideologier uden at tage hensyn til atombombe, samfundsplanlæggere og milieufordærvere, driftsøkonomer og tidsstudiefolk.

Med det jeg har sagt, har jeg ikke taget stilling til spørgsmålet, om ideologierne er selvstændige drivkræfter i eller udelukkende produkter af samfundsudviklingen. Spørgsmålet minder om det berømte spørgsmål, om det er hønen eller ægget, som kommer først. Svaret må også blive det samme. Det kommer an på, fra hvilken side man ser sagen – om man er høne eller æg.

Ideologier indeholder ofte opfattelser om den politiske magts grænser i forhold til andre samfundsinstitutioner, grupper og individer. Igen nogle illustrationer: Papalisme og imperialisme i højmiddelalderen, absolutisme og magtinddelingsideologier på naturretsligt grundlag i 1600- og 1700-tallet, liberalisme og statssocialisme i forskellige varianter frem til vor egen tid. Mange ideologier indeholder også opfattelser om herskermagtens oprindelse og legitimitet: teokrati – naturretslige foredragsteorier – folkesuveræ-nitet og demokrati.

Et andet ofte tilbagevendende element i politiske ideologier er, under hvilke ydre politiske eller andre dermed sammenhængende konstitutionelle

og samfundsmæssige organisationsformer, de forfægtede idealer kan virkeliggøres.

Adskillige gange er sådanne træk i ideologierne betingede af samfundsstabilitetens problemer og optræder dermed væsentligst som konservative eller defensive. Men de kan også være utopiske og dermed i virkeligheden egentlig også revolutionære. Det samfundsideal, som bør virkeliggøres, den efterstræbte stabilitet eller den »gode ledelse« ligger så fjernt fra den eksisterende situation, at den ikke kan aktualiseres uden en faktisk omvæltning. På den konservative side finder vi bl. a. Aristoteles, Locke, Burke, Galbraith, på den utopisk-revolutionære, Platon, More, Marx og hvorfor ikke Marcuse.

Vor egen tids dominerende overideologier, kommunisme, og, med C. B. Macphersons udtryk, liberaldemokratier, indeholder også centrale ideer om politikens og samfundets organisation. Indadtil i forhold til det egne system, optræder disse overideologier som defensive, stabilitetsbevarende, udadtil i forhold til det andet system som truende og væsensfremmede og dermed også som offensive og revolutionære. Eller, som udtrykket lyder på østsiden »kontrarevolutionære« og på vestsiden »subversive« el. lign.

Det *tredie* problem gælder forskellige måder at behandle den politiske idehistorie på. Hvis man ser på den litteratur, som findes om de politiske ideer og deres historiske udvikling, forestiller jeg mig, at man kan udskille mindst fire hovedtendenser, når man taler om fremstillingsmåden. Jeg bruger hellere ordet »tendenser« end »skoler« for at markere, at de fire retninger sjældent eller aldrig fremtræder rendyrkede. I virkeligheden forekommer de i skiftende omfang som regel parallelt, selv om man tit kan tale om et dominerende perspektiv.

1. Idehistorien kan optræde som en ren filosofihistorie med hovedvægt på de politiske ideer, en dialog mellem tænkere, i hvilken disse og deres ideer er de praktisk taget eneste aktører og komponenter. Ideerne om politiken stilles i relation primært eller udelukkende til respektive ophavsmænds opfattelser af andre filosofiske grundproblemer, særlig af kundskabsteoretisk eller moralteoretisk natur.

2. Idehistorie kan tage form som en logisk-kritisk analyse af forskellige tankesystemer. Den politiske idehistoriker bliver først og fremmest en idekritiker og ser det som sin opgave at undersøge den logiske konsistens i de politiske ideer. Bl. a. Herbert Tingsten har på skandinavisk grund med stort talent og begejstring i perioder helliget sig denne intellektuelle beskæftigelse.

For forståelsen af ideologiernes logiske struktur – ofte deres mangel på logik og deres sammenfletning af empirisk mere eller mindre vel underbyggede konstateringer med rendyrkede værdiangivelser – er en sådan analyse altid af betydning. Analysen kan føre til, at en udfra statskundskabens synsvinkel aktuel problematik overses, nemlig sammenkoblingen mel-

lem politiske ideer og politisk virkelighed. En udelukkende logisk-kritisk undersøgelse af et politisk idesystem kan let medføre, at denne forbindelse glider ud af billedet. Samme indvending kan for øvrigt anføres også mod en exclusiv filosofisk behandling af politiske tankesystemer. I rendyrket form optræder begge disse typer på politisk idehistorie derfor ikke som de mest centrale med hensyn til statskundskabens primære interesseområde.

3. Idehistorie kan skrives med explicit tilknytning til den ydre politiske og øvrige udvikling i samfundet, som de politiske ideer har tilknytning til, som de angriber, eller som de forsvarer. Fordelen ved en sådan måde at betragte tingene på er, at det bidrager til at belyse ideologernes politiske rolle, generelt set. Ulempen er, at det kan betyde en fare for at andre aspekter, f. eks. ideologiernes tilknytning til andre filosofiske eller eksempelvis religiøse forestillinger kan ignoreres. Ikke desto mindre forekommer det mig, at dette aspekt ved den politiske idehistorie altid bør indtage en særlig fremtrædende plads i det studium, som er tilknyttet statskundskaben.

4. Idehistorie kan endelig studeres som baggrund for forståelsen af centrale forestillinger i samtidens dominerende konstitutionelle og politiske system. Dette er et metodisk greb, som ofte udnyttes, og som utvivlsomt har stor relevans for statskundskabsstudiet. Et udmærket eksempel er Carl J. Friedrichs allerede nævnte »Introduction to Political Theory«. Fra Norden kan nævnes Jan-Magnus Janssons »Frihet och jämlikhet« og hvorfor ikke – selv om det primært ikke drejer sig om et historisk arbejde – Alf Ross' nu klassiske »Hvorfor Demokrati«?

Selv standardværket i alle mere ambitiøst oplagte grundlæggende studier i politisk idehistorie, Sabines »A History of Political Theory«, kan med en vis rigtighed henføres til denne kategori. Dets opbygning er ganske vist helt historisk-kronologisk, men dets sigte er i mange henseender udviklingen af de ideer, som blev grundlæggende for den amerikanske forfatning – lad os sige at Sabine med noget mindre indlevelse også tegner den vigtigste ideudvikling efter 1700-tallet. I det store og hele er denne bog – ligesom flertallet af rene lærebøger – med hensyn til den kategoriinddeling vi her har lavet »syntetisk«, den tager hensyn til alle aspekter – dog særlig til 1, 3 og 4.

V.

Hidtil har jeg forsøgt at belyse problemet om idehistoriens plads i statskundskab

dels i mere almene ræsonnementer, hvis hensigt er at vise, hvorfor idehistorien bør betragtes som relevant for statskundskabsstudiet som helhed – også i en periode af den politiske videnskabs udvikling, hvor ide-

historien ikke længere behøver at udgøre et erstatning for teori i mere begrænset betydning,
dels ved at angive de ydre forudsætninger – i realiteten karakteriseret af øget konkurrence om plads indenfor rammen af reducerede studietider,
dels ved med generelle ord at forsøge at beskrive de hovedelementer, som indgår i de i idehistorien behandlede »ideologier« og tankesystemer, og de måder, på hvilke disse plejer at præsenteres.

Den sidste og sværeste opgave er at prøve at skitsere, hvordan de elementer i den politiske idehistorie eller i studiet af de historiske, politiske ideologier – som fremstår som mest centrale for statskundskaben – nemmest skal kunne indføres i den politologiske uddannelse som helhed. Problemet bedømmes specielt med hensyn til danske forhold, men er dog ikke bare dansk; det er også relevant eksempelvis i Sverige, som har nøjagtig samme slags besværligheder at slås med, især når det gælder udformningen af pensum for et og to »betyg«. Det vil sikkert også stadig være aktuelt, når den i Sverige gennem flere år besluttede overgang til en slags kreditsystem kommer til udformning, en modifikation af det system, som bliver anvendt ved de amerikanske universiteter.

Fire aspekter eller elementer i idehistorien er primært relevante for statskundskaben:

(a) Politisk teori i indskrænket betydning – problemer i forbindelse med måden at nærme sig studiet af politik.
(b) Dominerende forestillinger i vor tids politiske system og deres historiske rødder, f. eks. om statens opgaver og organisationsformer.
(c) De politiske ideer som drivkræfter i den politiske og sociale udvikling og denne udviklings rolle for de politiske ideer.
(d) De politiske ideologiers struktur, særlig forholdet mellem virkelighedsopfattelse, vurderinger og konklusioner af forskellig art vedrørende det politiske systems struktur og opgaver.

Af disse tre aspekter bør den første, som er det i moderne betydning teoretiske aspekt, undervisningsmæssigt kunne afhjælpes først og fremmest i forbindelse med det almene fagteoretiske studie. Rent konkret bør statskundskabens »lærdomshistoriske« udvikling kunne tages op i forbindelse med det i egentlig betydning komparative studium af statskundskab.

Dominerende forestillinger og deres historiske rødder optræder, sammen med de politiske ideers samspil med den politiske udvikling og samfundsudviklingen i det store og hele, som de for statskundskaben mest centrale aspekter i det idehistoriske studie. Til disse aspekter bør den specielle undervisning i idehistorie særlig være koncentreret. For at kunne

drives på en effektiv måde indenfor en begrænset tidsramme bør den kunne bygge på et passende lærebogsmateriale.

Når det gælder problemet om de politiske ideers samspil med den politiske udvikling forekommer lærebogssituationen at være særdeles ugunstig. Hvad der ved første blik er nødvendigt, synes for mig at være en »hybrid«, som er både en lærebog og en »reader« med et begrænset udvalg af idehistoriske originaltekster med et sammenlagt omfang på 200–300 sider. Den lærebogsagtige tekst skulle først og fremmest klarlægge det historiske sammenhæng, d. v. s. indplacere ideologierne i den samfundssituation, hvori de fremtræder, og at belyse vekselvirkningen mellem virkelighed og politiske ideer. Teksterne skulle helt eller delvis – afhængigt af den tid som står til disposition – kunne udnyttes til grundlag for klassediskussion og/eller gruppearbejde.

De klassiske tekster skulle udnyttes både til et studium af ideologernes rolle i den historiske dialog og til at analysere ideologiers opbygning og klarlægning af forholdet mellem virkelighedsopfattelse, forskellige slags ledende vurderinger og konklusioner.

På længere sigt burde ambitionen dog være at få det frem, som man med et af tidens modeudtryk kunne betegne som en »programmeret lærebogssamling«, som passer til den grundlæggende undervisning i statskundskab ved danske og hvorfor ikke ved nordiske universiteter i det hele taget. Men der er lang vej endnu.

NOGLE KOMMENTARER TIL EGNSUDVIKLINGSPOLITIKKEN

THOMAS HENRIKSEN

EGNSUDVIKLINGEN I DANMARK

Gennem den sidste halve snes år er bestræbelser på at hjælpe tilbageståede egne med i den økonomiske udvikling blevet en stadig mere anerkendt politik i de fleste industrialiserede lande. I Danmark kom den første lov[1]) om egnsudvikling i juni 1958 et halvt år før betænkningen[2]) fra det udvalg under arbejdsministeriet, der var nedsat til at undersøge spørgsmålet. Loven er blevet ændret og fornyet i 1962 og sidst i 1967[3]).

Det kan være svært at angive præcist, hvilke foranstaltninger der skal regnes med til egnsudvikling, fordi en meget stor del af det offentliges aktivitet i virkeligheden har et geografisk aspekt. I almindelighed plejer man imidlertid at regne med to hovedformer for egnsudvikling, nemlig 1) udbygning af infrastrukturen i de dårligt stillede egne og 2) tilskyndelse til etablering af virksomheder – private eller offentlige – i disse områder.

I Danmark har udbygning af infrastrukturen, hvilket i hovedsagen vil sige anlæg inden for trafik- og undervisningssektoren, kun i ringe grad været anvendt med henblik på egnsudvikling. At man ikke har fundet en større indsats på dette felt påkrævet, hænger formentlig sammen med, at landets ringe udstrækning og de ret medgørlige naturforhold har bevirket, at der ikke har været tale om større underforsynede områder. Enkelte projekter af denne art kan dog nævnes, f. eks. Hanstholm Havn og statshavnen i Havneby på Rømø. Ligeledes kom egnsudviklingshensynet op i forbindelse med diskussionen om den jyske motorvejs linieføring, uden at det dog fik nogen indflydelse på den endelige afgørelse. Endelig kan nævnes, at man i diskussionen om nedlægning af urentable jernbaner har været inde på, at der skulle tages særligt hensyn til egnsudviklingsområderne.

Hvad angår udflytningen af offentlige (statslige) institutioner, har der længe været ført en diskussion om betimeligheden af at foretage en udtynting i hovedstadsområdet, og et udvalg har i to betænkninger[4])[5]) behandlet spørgsmålet. Først i den allerseneste tid er der imidlertid begyndt at ske noget på området, idet der er truffet politisk beslutning om udflytning af en række, hovedsageligt militære institutioner til egnsudviklingsområderne.

Tilskyndelsen til private virksomheders etablering i egnsudviklingsområ-

derne er efter loven om egnsudvikling hovedsagelig blevet givet i form af statsgarantier for lån. Garantierne er ydet virksomheder, der ville etablere sig i de udpegede områder, og som ikke uden en sådan garanti kunne opnå fornøden finansiering. Siden 1958 er der efter ordningen ydet garantier på knap 300 mill. kr. ved finansieringen af projekter på tilsammen godt 500 mill. kr. Der har for størstepartens vedkommende været tale om industrivirksomheder, men der er dog ydet garantier til enkelte hoteller og servicevirksomheder. Skønsmæssigt anslået er der med de pågældende virksomheder skabt knap en halv snes tusinde nye arbejdspladser[6]).

Udover lånegarantierne er der ydet direkte statslån til kommuner til opførelse af industrihuse. Denne form for støtte er nået op på knap 50 mill. kr. Endelig ydes der i mindre omfang støtte til udarbejdelse af projekter af interesse for egnsudviklingsområderne samt til rådgivning og lokaliseringsundersøgelser for virksomheder. Endelig ydes der i et vist omfang tilskud til de regionale erhvervs- og udviklingsråd. Disse organer, der ligesom de erhvervsråd, der findes i mange byer, er oprettet på lokalt initiativ, har allerede længe inden den statslige egnsudviklingspolitik blev startet, gjort en indsats for at skabe ny erhvervsaktivitet i egnsudviklingsområderne.

I den gældende egnsudviklingslov fra 1967 er der som noget nyt indføjet, at virksomhederne i en vis periode kan få tilskud til oplæring af arbejdskraft. Efter de nye forslag, der er fremsat i 1968, skal der sættes yderligere ind med omskoling af arbejdskraft, ligesom der skal ydes særlige investeringstilskud og gælde ekstra gunstige afskrivningsregler i egnsudviklingsområderne[15]).

EGNSUDVIKLINGEN I SVERIGE, NORGE OG STORBRITANNIEN

Som nævnt ovenfor føres der egnsudviklingspolitik i en lang række lande[7]). Her skal blot kort omtales forholdene i Sverige, Norge og Storbritannien.

I *Sverige* har man ført lokaliseringspolitik helt siden 1940-erne. Sigtet med denne politik har dog fra starten i mindre grad været det egnsudviklingsmæssige end det at fremme en hensigtsmæssig erhvervslokalisering. Man har lagt hovedvægten på at få udnyttet arbejdskraftressourcerne og på at få virksomhederne placeret, hvor de samfundsøkonomiske omkostninger var lavest. Dette mål søgtes hovedsagelig nået ved oplysning og rådgivning overfor virksomhederne. Efter fremkomsten af en betænkning om lokaliseringspolitikken[8]) er man imidlertid i højere grad kommet ind på at supplere dette med en egentlig egnsudviklingspolitik. I 5-års perioden 1965–70 er det tanken, at der skal anvendes 1 milliard sv. kroner som støtte til virksomheder, der etablerer sig i egnsudviklingsområder, hvilket i første

række vil sige Norrland. Hovedparten af støtten gives som lån, en mindre del som tilskud.

I *Norge* blev det straks efter 2. verdenskrig nødvendigt at iværksætte foranstaltninger til genopbygning af Nordnorge, der var blevet stærkt ødelagt under krigen. Da det drejede sig om en landsdel, der alene på grund af sin erhvervsstruktur og sin beliggenhed ville have svært ved at følge med i den almindelige økonomiske udvikling, blev disse foranstaltninger indledningen til en egentlig egnsudviklingspolitik i Norge. I Nordnorge satte man straks ind med en genopbygning af infrastrukturen, og samtidig blev der gennemført gunstige afskrivningsregler og lettere adgang til kredit for virksomheder, der gennemførte investeringer i området.

Det specielle program for Nordnorges udbygning er senere blevet suppleret med en generel egnsudviklingspolitik, hvorefter der kan ydes lån og garanti for lån samt visse skattelettelser ved etablering af virksomheder i andre dårligt stillede egne af Norge.

Storbritannien er formentlig det land, hvor man tidligst og med størst energi har sat ind for at fremme udviklingen i bestemte egnsudviklingsområder[9]). Allerede under 30-ernes depression kom man ind på at yde støtte til virksomhedsetableringer i dele af landet, der skilte sig ud ved at have en arbejdsløshed, der lå langt over den for hele nationen gældende. Under 2. verdenskrig og i den første efterkrigstid frembød egnsudviklingen ikke noget særligt problem på grund af den generelt høje aktivitet, men fra slutningen af 50-erne så man sig pånyt nødsaget til at sætte effektivt ind.

Egnsudviklingsområderne har i Storbritannien gået under forskellige benævnelser, siden 1960 er de blevet betegnet som »development districts«. Områderne omfatter i store træk Nordvest-England, Skotland, Wales og Nord-Irland, og de anvendte virkemidler har været lån og tilskud til virksomheder samt ikke mindst opførelse af fabriksbygninger for statens regning til salg eller udleje på favorable vilkår. Det gælder iøvrigt for den britiske egnsudviklingspolitik, at indsatsen ikke spredes jævnt ud over de udpegede områder, man har i stor udstrækning koncentreret indsatsen i et forsøg på at skabe vækstcentre, der kunne komme ind i en selvforstærkende proces. I denne forbindelse må også nævnes, at indsatsen i udviklingsområderne i en halv snes tilfælde er sket i form af anlæg af helt nye byer.

Medens store dele af Storbritannien har kæmpet med arbejdsløshed og økonomisk stagnation, har situationen været en helt anden i landets storbyområder, specielt i London. Her har virksomhedernes ønske om at etablere sig eller udvide været så stærkt, at det har givet en permanent tendens til overfyldning med heraf følgende pres på ressourcerne såsom arbejdskraft, boliger, trafik og andre offentlige investeringer. Problemet har således været det omvendte af det, der fandtes i udviklingsområderne, og det har derfor været nærliggende at søge begge områders problemer løst sam-

tidig gennem en overflytning af virksomheder fra de ekspansive områder til udviklingsområderne. For at fremme en sådan udvikling har man derfor suppleret støtteordningerne i udviklingsområderne med restriktioner på virksomheders etablering i storbyområderne. Restriktionerne rettede sig i første omgang mod fabriksbyggeri, men blev senere udvidet til også at omfatte kontorbyggeri.

BAGGRUND OG MÅLSÆTNING FOR EGNSUDVIKLINGEN

Selv om der vel altid har eksisteret regionale forskelle i indkomst, beskæftigelse, befolkningsudvikling o. s. v., så er det specielt i de senere år, man er begyndt at interessere sig for forskellene samt at diskutere, hvorvidt og hvordan, man skulle prøve på at udjævne dem. Om baggrunden for forskellene kan man sige, at den ændrede erhvervsstruktur har været meget afgørende. De primære erhverv, hvoraf landbruget er det vigtigste, er inde i en meget kraftig tilbagegang, medens byerhvervene er inde i en endnu stærkere vækst. De egne, der er domineret af landbrug, og hvor byerne er svagt udviklede, kommer under denne proces i vanskeligheder, fordi byerhvervene ikke kan opsuge afvandringen fra landbruget. Der opstår derfor tendens til større arbejdsløshed her, og indkomsterne stiger langsommere end i det øvrige land. Når indkomstgrundlaget forringes, bliver kommunerne endvidere ude af stand til at honorere de stigende krav om service fra det offentliges side.

I et økonomisk system, der i hovedtrækkene må karakteriseres som en liberal markedsøkonomi, må vurderingen af de nævnte tendenser til geografisk skævhed primært være den, at sådanne strukturelle ændringer hverken kan være uventede eller uønskelige. De er simpelt hen udtryk for, at det økonomiske system fungerer effektivt. Lige som der hele tiden sker ændringer i erhvervsstrukturen, således at visse virksomhedstyper og erhverv går tilbage, mens andre blomstrer, således vil også ændrede vilkår betinge en ændret geografisk fordeling af befolkning og erhverv. Hvis man søger at standse eller hæmme denne tilpasning, går det ud over økonomiens effektivitet, d. v. s. nationalproduktet bliver mindre, end det kunne være.

Ud fra et sådant ræsonnement må konklusionen blive, at det, det gælder om, er at smøre systemet, så den geografiske omflytning kan ske så let og hurtigt som muligt, og opmærksomheden må rettes mod de faktorer, der er af betydning for den geografiske træghed. Hvad der for Danmarks vedkommende i første række falder i øjnene, er spørgsmålet om de regulerede huslejer samt indgrebene i boligbyggeriets geografiske fordeling. Det er utvivlsomt således, at de kunstigt lave huslejer i den ældre boligmasse i nogle tilfælde afholder folk fra at flytte til et andet område med en højere

indtjening, fordi de der ville komme til at betale markedsprisen for en bolig. Huslejereguleringerne medfører med andre ord en forvridning af den enkeltes kalkule vedrørende boligudgift og indtjening. Også restriktionerne for boligbyggeriet der var gældende i årene 1960–1966 i hovedstadsområdet og tildels også i de største provinsbyer, var et indgreb, der hæmmede den geografiske tilpasning. Efter byggereguleringernes ophævelse og den omend langsomme proces hen mod en frigivelse af huslejerne, synes den træghed, der stammer fra boligmarkedet, at skulle blive af aftagende betydning.

Bortset fra at fjerne bestående hindringer for den geografiske mobilitet, kunne man fra statens side også gribe mere aktivt ind for at fremme mobiliteten, for eksempel ved at yde flyttehjælp til arbejdssøgende til flytning fra egnsudviklingsområderne til de ekspansive områder. Mangel på faglig mobilitet vil endvidere ofte indeholde et moment af geografisk immobilitet, og foranstaltninger til omskoling af arbejdskraften vil derfor også kunne virke i retning af øget geografisk bevægelighed.

Selv om man søger at løse problemet ved at fremme koncentrationen i de mest ekspansive områder, kommer man imidlertid næppe uden om, at der stadig består et problem for den befolkning, der under alle omstændigheder bliver boende i tilbagegangsområderne. De vil opleve forringede indkomstmuligheder, og via det forringede skattegrundlag vil også kommunernes service blive ringere. Gennem statslige tilskud til dårligt stillede kommuner vil en del af disse ulemper kunne fjernes.

Uanset de argumenter, der kan anføres for at befolkningskoncentrationen i de ekspansive områder bør fremmes og ikke hæmmes, så føres der som skildret i artiklens første afsnit i en række lande en egentlig egnsudviklingspolitik gående ud på at fremme byerhvervene i de områder, hvor det ellers ikke er muligt at beskæftige afvandringen fra landbrug m. v. I Storbritannien går man endog så vidt, at man gennem restriktioner søger at bremse ekspansionen i storbyområderne, samtidig med at man ved forskellige støtteordninger fremmer udviklingen i egnsudviklingsområderne. Interessen synes således i vid udstrækning at have rettet sig mod at komme de beskæftigelsessøgende til hjælp på stedet frem for at søge dem flyttet til de ekspansive områder. Det må derfor være rimeligt at se lidt nærmere på de motiver, der kan ligge bag egnsudviklingspolitikken.

Den førte egnsudviklingspolitik har da også både herhjemme og i udlandet givet anledning til en vis debat. For Danmarks vedkommende har debatten imidlertid mest koncentreret sig om egnsudviklingens midler eller om de kortsigtede politiske aspekter i spørgsmålet, medens man i udlandet synes at være kommet længere i den principielle debat om politikkens målsætning[10,11]). De målsætninger, der er formuleret mere eller mindre klart i egnsudviklingsdiskussionen, kan sammenfattes i følgende fire:

1. *Størst muligt nationalprodukt i landet som helhed.*

Denne målsætning kan som nævnt ovenfor føre til, at man afviser en egentlig egnsudviklingspolitik, idet man enten hævder, at det økonomiske system af sig selv fører til dette resultat, eller at man anbefaler indgreb for at fjerne de træghedsmomenter, der hindrer den i at gøre det. Det kan imidlertid også hævdes, at man netop gennem egnsudviklingen får en mere effektiv økonomi forstået som en større totalproduktion. Hvis f. eks. en ny virksomhed har valget mellem at placere sig i et ekspansivt storbyområde og et stagnerende egnsudviklingsområde, vil beslutningen blive truffet på grundlag af en privatøkonomisk kalkule, der ikke behøver at føre til det samfundsøkonomisk set bedste resultat. En placering i storbyområdet vil nemlig kunne give anledning til øgede offentlige investeringer til trafikanlæg, skoler, hospitaler o. s. v., uden at omkostningerne herved pålignes virksomheden. I det omfang man i egnsudviklingsområdet kunne have klaret sig med det bestående apparat, kan der altså blive tale om en samfundsøkonomisk set fejlagtig beslutning. Man kunne forestille sig, at man søgte at påligne virksomhederne disse afledede offentlige meromkostninger i de ekspansive områder gennem et særligt afgiftssystem, men en korrekt beregning af deres størrelse ville nok i praksis vise sig yderst vanskelig.

Hvis man i ovennævnte eksempel ser bort fra omkostningerne og i stedet retter opmærksomheden mod produktionssiden, kan man formulere spørgsmålet: ved hvilken af de to placeringer vil virksomheden skabe den største nettotilvækst i nationalproduktet? Igen kan man komme til, at en privatøkonomisk beregning ikke behøver at føre til den samfundsøkonomisk set bedste beslutning. Hvis vi modsat ovenfor ikke regner med, at der kan tiltrækkes arbejdskraft udefra, vil virksomheden ved en placering i det ekspansive område trække arbejdskraft til sig fra andre, mindre effektive virksomheder i området. Nettotilvæksten i produktionen vil blive lig forskellen i arbejdsproduktivitet i den nye virksomhed og de gamle virksomheder, de beskæftigede kommer fra. Ved en placering i et egnsudviklingsområde kan man opstille samme regnestykke, men her vil virksomheden ofte rekruttere en stor del af sin beskæftigelse blandt arbejdsløse eller underbeskæftigede i f. eks. landbrug, og dens produktion vil derfor være udtryk for en næsten ren nettotilvækst. At virksomheden vil vælge sidstnævnte placering er ikke givet, idet den ikke vil interessere sig for det produktionstab, den forårsager i andre virksomheder.

Til sidstnævnte eksempel kan indvendes, at der altid vil være nogen geografisk bevægelighed, og at denne ydermere som tidligere omtalt kunne forøges gennem ydelse af flyttehjælp, omskoling og lignende. Trods dette bevarer betragtningen stadig en væsentlig del af sin gyldighed, fordi der

findes træghedsmomenter, der ikke eller i hvert fald først på langt sigt lader sig overvinde, selv med diverse former for ydelser.

Konklusionen af disse betragtninger må derfor blive, at selv om målsætningen er den størst mulige effektivitet for økonomien som helhed, føres man ikke nødvendigvis frem til en forkastelse af egnsudviklingspolitikken.

Imidlertid kan målsætningen også tænkes at være en anden, nemlig:

2. *Muligheder for at tjene godt overalt samt god service overalt.*

Formuleringen af denne målsætning vil normalt være ret vag, det væsentlige i den er ønsket om en vis ligelighed i chancer og vilkår for befolkningen i landets forskellige dele. Ingen vil formentlig gå ind for, at enhver ulighed straks bør fjernes, det vil hverken være gennemførligt eller ønskeligt. På den anden side ønsker man ikke at affinde sig med alt for store geografiske forskelle i indkomst m. v., og man er villig til at acceptere de nødvendige indgreb, selv om de kan føre til en mindre totalproduktion. Målsætning om en vis geografisk ligelighed kan eventuelt omformes derhen, at man gennem denne ligelighed søger at opnå:

3. *Den størst mulige samlede velfærd i landet.*

Dette mål behøver ikke at falde sammen med målet størst mulig total produktion. Hvis vi vender tilbage til virksomheden i eksemplet ovenfor, kan vi denne gang forudsætte, at det er de samme personer, der bliver beskæftiget i den uanset placeringen. I egnsudviklingsområdet beskæftiger den et antal arbejdere til en årsløn på 25.000 kr., placeres den i stedet i hovedstadsområdet, trækkes de samme mennesker til, men nu til en årsløn på 30.000 kr. Selv om man tænker sig, at forskellen går ud over forskellen i prisniveau, er det ingenlunde sikkert, at de ansatte vil foretrække sidstnævnte placering, idet den indebærer en flytning for dem. Ser man bort fra de komplikationer, der kommer ind ved forskel i virksomhedens overskud de to steder, ejerens velfærd og lignende, kan eksemplet illustrere, at den placering af virksomheden, der giver den største tilvækst i nationalproduktet ikke altid giver den største tilvækst i det samlede velfærd.

Hvis man i eksemplet ændrer forudsætningerne, således at det helt eller delvis er forskellige personer, der ansættes ved de alternative placeringer, mister resultatet sin entydighed. Nu vil der blive tale om at forøge indkomsten for nogle mennesker i hovedstadsområdet eller at forøge den for nogle andre i egnsudviklingsområdet. Det leder ind i det i nationaløkonomien kendte – og principielt uløselige – problem med de interpersonelle nyttesammenligninger. I det omfang der sker vandringer fra egnsudviklingsområderne til de ekspansive områder, synes imidlertid forudsætningen om

det identiske personel at være mest rimelig. Er der ikke sådanne vandringer, er det næppe muligt at give ønsket om ligelighed en mere præcis formulering.

Som en sidste målsætning kan nævnes:

4. *Ønsket om at bevare de lokale kulturer.*

Sammenlignet med målsætning 2) og 3) interesserer man sig nu ikke alene for befolkningen i egnsudviklingsområderne. Man går nu videre og ser det som en national interesse stadig at have befolkning og dermed økonomisk og kulturel aktivitet i alle egne af landet. Synspunktet har været fremme i den udenlandske debat[12]) og kan måske siges at have større betydning i lande med større afstande og regionale forskelle end Danmark. Der kan måske iøvrigt være en tilbøjelighed til at afvise den nævnte målsætning og betegne den som udtryk for noget rent følelsesmæssigt, en romantisk indstilling eller deslige. Det er naturligvis uberettiget. Specielt i et velstående samfund som det danske vil det være fuldt forståeligt, om der tages hensyn til andet end den rene økonomiske effektivitet.

HVORLEDES FORENE ØNSKET OM EFFEKTIVITET MED ØNSKET OM GEOGRAFISK LIGELIGHED?

En sammenfatning af det foregående afsnit fører til, at der ved udformningen af egnsudviklingspolitikken er to hovedmål at tage hensyn til: der ønskes en så effektiv økonomi som muligt forstået som størst mulig totalproduktion, men samtidig ønsker man at undgå, at befolkning og økonomisk aktivitet forsvinder fra visse egne. Bag sidstnævnte hensyn kan som nævnt ligge en antagelse om, at der gennem den ligelige udvikling skabes det største samlede velfærd i landet. Ser man på den gældende danske egnsudviklingslov, finder man ligelighedshensynet udtrykt i § 1, hvorefter der skal sættes ind i de egne, hvor det er »af væsentlig betydning for befolkningens adgang til at opnå andel i samfundets almindelige økonomiske, sociale og kulturelle fremgang«. Loven overlader det derefter til handelsministeren efter indstilling fra egnsudviklingsrådet at afgøre, hvilke områder der konkret skal nyde godt af lovens begunstigelser. Hensynet til effektiviteten kommer frem i lovens § 5, hvor det hedder, at der indenfor disse områder igen skal udpeges steder, der fortrinsvis bør nyde godt af loven, hvorved der skal tages hensyn til »stedets egnethed, eventuelt på længere sigt, for en videregående erhvervsmæssig udvikling«.

Af årsberetningerne fra egnsudviklingsrådet[6]) fremgår det, at man ved lovens administration har søgt at tage hensyn til effektiviteten bl. a. ved at søge virksomhederne lokaliseret fortrinsvis i de lidt større bysamfund.

Man har ment, at de var bedst egnede til at tage mod en erhvervsmæssig udvikling.

Hvis egnsudviklingsstøtten koncentreres i et begrænset antal byer inden for de efter loven udpegede områder, kan det siges at indebære en vis fravigelse fra kravet om en ligelig udvikling. En sådan indvending kan dog imødegås med det argument, at der i givet fald kun vil blive tale om en kort flytning for arbejdskraften, og at man iøvrigt under nutidens forhold med den store mobilitet må regne med store arbejdskraftoplande, så kravet om flytning bliver mindre påtrængende.

Givet er det i hvert fald, at vægtige grunde taler for en koncentration af indsatsen frem for en jævn spredning af den ud over egnsudviklingsområderne. En koncentration vil nemlig kunne give det, der betegnes som agglomerationsfordele eller external economies. Ser man specielt på den offentlige sektor udtrykker man det undertiden på den måde, at den giver en bedre forsyning med bygoder.

Inden for den offentlige sektor betyder koncentrationen i færre, større byer, at der kan ydes en højere og mere differentieret undervisning, og byerne bliver i det hele taget bedre i stand til at løse de kommunale opgaver inden for socialvæsen, kultur, sport, byggemodning o. s. v. Set fra virksomhedernes synspunkt betyder en større by, at erhvervslivet er mere alsidigt, således at der bliver større muligheder for indbyrdes leverancer over små afstande, d. v. s. der kan gennemføres en mere vidtdreven arbejdsdeling. Da virksomhedernes arbejdskraftbehov ofte vil være svingende, er der større muligheder for en stabil beskæftigelse for bysamfundet under et, hvis der er mange virksomheder med modsat sæson. Hvis en virksomhed må standse, vil virkningerne blive mindst i et større bysamfund, idet arbejdskraften lettere finder anden beskæftigelse, ligesom bygninger og andet anlæg også lettere vil kunne afhændes.

Af ovennævnte grunde og fordi man mente, at en koncentreret indsats lettest ville kunne sætte en selvforstærkende proces i gang, har man flere steder i udlandet interesseret sig for tanken om at skabe særlige vækstcentre i egnsudviklingsområderne. Som beskrevet ovenfor har man i England i høj grad satset på den koncentrerede støtte, og man er gået så vidt som til at anlægge helt nye byer. Også i Norge har idéen om vækstcentre været fremme i debatten[13]).

For Danmarks vedkommende kunne man tænke sig, at man udfra de anførte betragtninger koncentrerede egnsudviklingsstøtten i et vist antal byer over en vis størrelse fordelt ud over egnsudviklingsområderne. Anlæg af nye byer vil her i landet næppe være aktuelt. Problemet ville så være at få fastlagt hvor mange byer, der skulle med. Her kunne man indledningsvis se på fordelingen efter indbyggertal af byerne i de nuværende egnsudviklingsområder, der i 1965 var følgende:

Indbyggere 1965	*Antal byer*
2.000– 5.000	34
5.000–10.000	15
10.000–30.000	15
over 30.000	2
I alt over 2.000	66

Som det ses, vil den minimumsgrænse, der sættes for, hvornår en by er stor nok til at være »økonomisk effektiv«, betyde meget for, hvor stærkt indsatsen må koncentreres. Fastlæggelsen af denne minimumsgrænse vil uden tvivl byde på store vanskeligheder, blandt andet fordi en bys effektivitet kan tænkes mere at være bestemt af dens kommende end af dens nuværende størrelse. En enkelt dansk undersøgelse[14]) tyder på, at udflyttende industrivirksomheder fra hovedstadsområdet fortrinsvis er søgt til byer af størrelsen 10.000–30.000 indbyggere. Materialet i undersøgelsen er imidlertid lille, ligesom den ikke omfatter virksomheder med under 20 beskæftigede. Hvis man accepterer virksomhedernes krav til bystørrelsen som udtryk for byens effektivitet, må man endvidere regne med, at kravene kan variere både med branchen og med virksomhedsstørrelsen. Alt ialt kan man derfor tænkes at komme til det resultat, at effektivitetskravet nok tilsiger en koncentration af indsatsen et begrænset antal steder, men at de udvalgte byer størrelsesmæssigt kan spænde over et ret vidt register. Det skulle i så fald blive muligt at få alle egnsudviklingsområder forsynet med vækstcentre, måske med undtagelse af småøerne.

Hvis man skal videre i retning af en koncentration af egnsudviklingsindsatsen, må der fra politisk hold foretages en klarere afgrænsning af, hvor støtten kan ydes. Den upopulære opgave at sige ja til støtte nogle steder og nej andre steder kan da næppe alene ligge hos de administrative organer, således som det i øjeblikket stort set er tilfældet.

KONKLUSION

Den modstand mod egnsudviklingen, der kan træffes for eksempel blandt politikere og økonomer, begrundes normalt med, at egnsudviklingspolitikken er et forsøg på at bremse en naturlig udvikling, hvorfor den fører til mindre effektivitet forstået som en mindre totalproduktion, end man kunne få. I denne artikel søges det påvist, at argumentet ikke nødvendigvis er rigtigt, og at egnsudviklingen på grund af visse træghedsmomenter tværtimod kan tænkes at give en større effektivitet.

Såfremt det må erkendes, at egnsudviklingen medfører forringet effektivitet målt ved totalproduktionen, og at denne politik altså »koster« noget, kan den stadig forsvares, men ud fra en anden målsætning. Man må i så

fald postulere, at egnsudviklingen giver et større samlet velfærd i landet trods den lavere totalproduktion, eller at en større geografisk ligelighed med hensyn til indkomst, offentlig service og lignende er et mål i sig selv.

Meget tyder på, at ønsket om en større geografisk ligelighed er hoveddrivkraften bag den førte egnsudviklingspolitik, men at man samtidig ønsker at opnå denne ligelighed så billigt så muligt, d. v. s. med opgivelse af mindst mulig økonomisk effektivitet. I artiklen er der argumenteret for det synspunkt, at det dobbelte krav om ligelighed og effektivitet bedst lader sig opfylde ved en koncentration af egnsudviklingsindsatsen på et mindre antal byer fordelt ud over egnsudviklingsområderne. Det vil imidlertid kræve, at politikerne i højere grad end hidtil kommer ud af busken, når det gælder om at fastlægge, hvor støtteforanstaltningerne skal sættes ind.

Thomas Henriksen

LITTERATUR

1) Lov om egnsudvikling, nr. 211 af 16. juni 1958.
2) Erhvervsudviklingen i provinsen. Betænkning nr. 206. Kbh. 1958.
3) Lov om egnsudvikling, nr. 172 af 16. maj 1962 og
Lov om egnsudvikling, nr. 228 af 3. juni 1967.
4) Udflytningsudvalget: 1. betænkning. Betænkning nr. 350. Kbh. 1964.
5) Samme: Betænkning om udflytning af Den kongelige grønlandske Handel. Betænkning nr. 442. Kbh. 1967.
6) Egnsudviklingsrådet: Beretning. Årgang 1958/59–1966/67.
7) EFTA: Regional Development Policies in EFTA. Genève 1965.
8) Komittén för näringslivets lokalisering: Aktiv lokaliseringspolitik. S.O.U. 1963 : 58. Sth. 1963.
9) Wright, Mark: Industrial Location and Regional Policy. London 1968.
10) Lindbeck, Assar: Lokaliseringspolitiken. I Skandinaviska Banken 1946 : 2.
11) Guteland, Gösta: Har vi råd med den nuvarande lokaliseringspolitiken? I Myrdal, Gunnar: Bostadspolitik och samhällsplanering. Sth. 1968.
12) Newman, Jeremiah: New Dimensions in Regional Planning. Dublin 1967.
13) Utvalget for industrivekstsentra: Instilling om utbyggning av industrivekstsentra. Oslo 1965.
14) Henriksen, Thomas: Øresundsregionen og industriens lokalisering. Kbh. 1967.
15) Lovforslagene er i mellemtiden blevet udmøntet i følgende 3 nye love: 1) en ændret egnsudviklingslov, se lovbekendtgørelse nr. 56 af 25. februar 1969, der i et vist omfang åbner mulighed for tilskud til dækning af anlægsudgifter i visse af egnsudviklingsområderne, 2) lov nr. 36 af 20. februar 1969 om investeringsfradrag i egnsudviklingsområder, hvorved der i stort set de samme områder midlertidigt gives ret til ekstraordinære afskrivninger på bygninger og 3) lov nr. 49 af 20. februar 1969 om støtte til omskoling, der i særlig grad tager sigte på egnsudviklingsområderne.

FORSKELLE MELLEM POLITISKE PARTIER?

HANS JØRGEN NIELSEN

I de senere år har der været en tendens til, i såvel den generelle som den mere videnskabeligt farvede politiske debat, at betragte forskellene mellem de politiske partiers standpunkter som meget små, usystematisk svingende fra sag til sag eller ligefrem glimrende ved deres fravær. I »Från ideer till idyll«, Stockholm 1966 skriver Herbert Tingsten således om de europæiske partier, at »i vissa hänseenden har de kommit att likna de amerikanska valpartierna, så genom tendensen att förtunna åskådningarna till en allmän og vag attitud och att tå ståndpunkt från fall till fall ... I stället för stridande åskådningar ser vi – liksom inom andra folkrörelser – tävlande partibureaukratier«[1]). Herbert Tingsten er vel den mest fremtrædende nordiske repræsentant for denne anskuelse og en af dem, der har de skarpest optrukne meninger, men tankegangen er også gjort mere eller mindre udtalt gældende fra anden side[2]).

Denne artikel har sigte på denne debat, men med et forholdsvist lavt aspirationsniveau: Formålet er ikke at sige »svaret är fel«, men derimod at stille et spørgsmålstegn ved, om det er rigtigt. Det vil ske gennem en redegørelse for nogle udenlandske undersøgelser af forholdet mellem vælgernes partitilhørsforhold og deres politiske synspunkter, suppleret med en bearbejdelse af danske galluptal. Konklusionen skulle blive, at det er en lige så berettiget hypotese at gå ud fra, at der findes gennemgående forskelle mellem partierne på forskellige sagområder, som at slå fast, at der ikke er det.

Begrænsningen er valgt bevidst. I den nævnte debat om afideologisering har der været en forkærlighed for den meget brede synsmåde. Flere lande, alle sagområder og både vælgere og politikere betragtes ofte under eet. Problemet er imidlertid så stort, at det snarere kræver en detaljeret analyse. Her siges der således kun noget om vælgere og ledere på mellemniveau, men ikke noget om f. eks. de professionelle politikere. Og der gås ikke videre end til en begrundelse for en hypotese om, at der på de forskel-

[1]) Pag. 29.

[2]) Således af Ulf Torgersen i »The Trend Towards Political Consensus: The Case of Norway« i Acta Sociologica, vol. 6, fasc. 1–2, og af Ole Borre og Jan Stehouwer i Partistyrke og social struktur, 1960, pag. 18 og Harald Westergaard Andersen i Dansk Politik i går og i dag, 1966, pp. 223–24.

lige politiske sagområder findes gennemgående forskelle mellem politiske partier. Forbindelsen mellem de forskellige sagområder lades således ude af betragtning.

Indledningseksemplet er hentet fra USA. Dette land har nærmest været opstillet som skoleeksempel på det politiske system, hvor de politiske partier lignede hinanden til forveksling, således som det er tilfældet i citatet fra Herbert Tingsten.

De resultater, der gengives, stammer fra H. McClosky et al. »Issue Conflict and Consensus among Party Leaders and Followers«[3]), der bygger på en undersøgelse foretaget i 1956–57 blandt de to store amerikanske partiers vælgere og ledere[4]). De adspurgte skulle på en række områder angive, om de ønskede større, uforandret eller mindre regeringsindsats. Større indsats fik 1, uforandret 1/2 og formindsket indsats 0 point. For hvert spørgsmål og for hvert hovedområde kalkuleredes gennemsnitspoint for følgende grupper:

De demokratiske ledere
De republikanske ledere
De demokratiske vælgere
De republikanske vælgere.

På de indenrigspolitiske hovedområder blev gennemsnittene:

Problemområde	Demokratiske ledere	Republikanske ledere	Demokratiske vælgere	Republikanske vælgere
»Public ownership«	0,76	0,48	0,70	0,66
»Government regulation of the economy«	0,59	0,48	0,58	0,53
»Equalitarian and human welfare«	0,71	0,50	0,70	0,66
»Tax Policy«	0,36	0,19	0,42	0,38

En nøje gennemgang af de konkrete spørgsmål på hvert hovedområde ville kræve genoptryk af hele McCloskys afhandling. Men det gennemgående træk var, at svaret »større indsats« stod for positiv indstilling til en handlekraftig stat og/eller økonomisk udligning. Der er dog enkelte tilfælde, hvor der kan være en vis modsætning mellem de to principper. Det gælder spørgsmålene om regulering af fagforeningernes virksomhed, beskatning af mellemindkomster og beskatning af små indkomster.

Karakteristisk ved tallene er, at forskellene mellem demokrater og republikanere gik igen fra hovedområde til hovedområde, således at demo-

[3]) I The American Political Science Review, 1960, pp. 406–427.
[4]) Ledergruppen bestod af deltagerne i partiernes nationalkonventer.

kraterne havde de højeste points. Men holder dette også stik inden for de enkelte hovedområder? Nedenfor angives, hvor mange gange dette var tilfældet på de to planer inden for partierne:

Problemområde:	*På lederplanet:*	*På vælgerplanet:*
Public ownership	2 ud af 2	2 ud af 2
Government regulation of the economy	4 ud af 7	5 ud af 7
Equalitarian and human welfare	6 ud af 6	4 ud af 6
Tax Policy	4 ud af 5	3 ud af 5

Tendensen var, at mønstret blev gentaget ved enkeltspørgsmålene, men med en del undtagelser. Det er imidlertid givende at se på disse. Det drejede sig om

På lederplanet:	*På vælgerplanet:*
Indgreb mod fagforeningerne	Indgreb mod fagforeningerne
Toldsatsernes højde	Toldsatsernes højde
Beskatning af små indkomster	Beskatning af små indkomster
Indgreb i kreditgivningen	Beskatning af mellemindkomster
	Raceintegrationen
	Immigrationen (forøgelse)

Oven for nævntes tre tilfælde, hvor der var tale om en konflikt mellem de to dimensioner, d. v. s. hvor statsaktiviteten ville rette sig imod de økonomisk svagere stillede. Af de fire undtagelser på lederplan tilhørte de to denne gruppe spørgsmål, af de seks undtagelser på vælgerplan stammede de tre ligeledes herfra. Mønstret var reelt mere konsistent, end det umiddelbart forekommer.

Endnu et forhold bør fremhæves. Gennemgår man tallene hovedområde for hovedområde, og iøvrigt også spørgsmål for spørgsmål, viser forskellene sig væsentligt større blandt lederne end blandt vælgerne. Større involvering i partilivet medfører stærkere markering af synspunkterne. Sætter man positiv indstilling til statsaktiviteterne og til udligningen som det mere venstreorienterede standpunkt, er der således en tendens, til at det demokratiske parti er mere venstreorienteret end det republikanske, i hvert tilfælde efter denne undersøgelse. Blandt lederne er denne tendens relativt klar, blandt vælgerne mere usikker.

Der findes et delvist nordisk supplement til McCloskys undersøgelse. I forbindelse med valget i Norge i 1967 stillede man vælgerne en række spørgsmål om regeringens politik på forskellige sagsområder, og der viste sig da en tendens til, at Arbejderpartiets, midterpartiernes og Højres vælgere kunne rangeres ind på en skala fra venstre til højre efter graden af positiv-negativ indstilling til udligning og til dirigering af erhvervslivet, og således at forskellene var større mellem »aktive« end mellem »passive« væl-

gere – målt ved aktiviteten i partilivet[5]). For så vidt bekræftes McCloskys resultater. Men netop, fordi det var *regeringens* politik, der skulle tages stilling til, kan det være en smule usikkert, om det var indstillingen til regeringen som sådan eller til alternative former for politik, der måltes. Selv med fuld enighed om sagpolitiken, ville uenigheden om regeringen naturligt medføre en vis forskel mellem partierne m. h. t. svarene på spørgsmålene. Dette er sandsynligvis ikke nok til at forklare de store forskelle, der faktisk viste sig. Men resultaterne må dog tages med visse forbehold i forbindelse med denne artikels problematik.

Uden en differentiering mellem vælgere med forskellig plads i partihierakiet træffer man imidlertid også meningsforskellene i svenske valgundersøgelser. I 1964 skulle de adspurgte tage stilling til seks påstande, der alle vedrørte den økonomisk og sociale politik – eller rettere principper for denne – og påstandene var ikke formuleret, så vælgerne dermed automatisk tog stilling til regeringen[6]). Der var fem svarmuligheder, idet de adspurgte – foruden at undlade stillingtagen – kunne give udtryk for såvel reserveret som ureserveret tilslutning til og afstandtagen fra påstandene. »Ved ikke« tildeltes værdien 0, reserveret stillingtagen værdien 1 og ureserveret stillingtagen værdien 2, og alt efter som svaret gav udtryk for positiv eller negativ indstilling til statsregulering og udligning gav man fortegnet + eller ÷. Alt ialt blev der således med seks spørgsmål 25 pointsgrupper, fra ÷ 12, der udtrykte stærk og gennemgående modstand mod regulering og udligning til + 12, der udtrykte lige så stærk og gennemgående tilslutning. Sammenføjet i hovedgrupper gav dette følgende resultat[7]).

Pointsgruppe	Soc. Dem. + kommunister		Borgerlige	
	Abs.	Pct.	Abs.	Pct.
+12–+ 8	126	10	2	0
+ 7–+ 3	490	37	95	9
+ 2–÷ 2	630	48	570	51
÷ 3–÷ 7	73	6	361	32
÷ 8–÷12	0	0	85	8
	1319	101	1113	100

[5]) Se R. A. Dahl, »Political Oppositions in Western Democracies«, pp. 101–102, og H. Valen og D. Katz, »Political parties in Norway«, 1967, pag. 259.

[6]) Gengivet efter Bo Särlvik, Skiljelinjer i Valmanskåren, Statsvetenskaplig Tidsskrift, 1965, pp. 141–183. Spørgsmålene gengivet pag. 146, note 7. De vedrørte temaerne (1) socialordningerne er så veludbyggede, at der snarere er behov for nedskæringer (2) statskontrol med erhvervslivet (3) fremme af opsparing og privat initiativ (4) større lighed m. h. t. indkomster og arbejdstid (5) social tryghed, skoler etc. vigtigere end skattesænkninger og (6) den enkelte véd bedre end staten, hvorledes hans penge skal bruges.

[7]) Tallene er et sammendrag af tabellen pag. 154.

For teorien om, at der ikke er forskelle mellem partierne, taler, at både de borgerlige partier og Socialdemokratiet + Kommunisterne havde omkring halvdelen af deres vælgere på skalaens midterposition. Men at gøre dette til hele sagen, er lovligt eensidigt. For de borgerlige partier havde næsten hele den resterende del af deres vælgerskare tilhøjre for midten, medens Socialdemokratiet +Kommunisterne havde den til venstre.

De refererede undersøgelsesresultater bevæger sig på det økonomiske-sociale felt, og der er intet sagt om korrelation mellem standpunkterne på andre sagsområder. Påstanden er alene, at der er et mønster på det enkelte område.

Går man over til danske forhold foreligger det mest omfattende materiale i form af efterhånden talrige danske galluprapporter. De, der skal behandles her, stammer fra perioden 1961–66, d. v. s. fra det tidspunkt, SF begyndte at optræde i rapporterne, til det valg, hvor den politiske situation blev helt ændret. Alle undersøgelserne ligger inden for det udenrigspolitiske felt. Dette skyldes det rent praktiske hensyn, at de indenrigspolitiske rapporter er spredt over så mange problemområder, at det ikke er muligt, at sammenføje dem i grupper, hvis hver af disse alene skal omfatte eet område og samtidig indeholde mere end 2–3 rapporter. Påstanden er således, at der på det udenrigspolitiske felt går visse mønstre igen fra undersøgelse til undersøgelse. Dette er blot den tidligere hypotese overført til et nyt felt, og som tidligere impliceres der intet om sammenhænge med mønstre på andre felter.

Ud fra den mere teoretiske synsvinkel er undersøgelserne om vælgernes indstilling til de udenrigspolitiske spørgsmål ganske interessant. Udenrigspolitiken har i stor udstrækning været »hævet over partipolitiken«, men der har været en strid om detaljerne. Trods den begrænsede strid, der langtfra har »skåret modsætningerne ud i pap«, finder man gennemgående forskelle mellem partiernes vælgerkorps. En nærliggende forklaring er, at partierne set over et længere åremål har forskellige udenrigspolitiske traditioner, og – sammenhængende dermed – at vælgerne har et forskelligt billede af deres partis placering. Vælgere med forskellig udenrigspolitisk indstilling søger i et vist omfang forskellige partier, og vælgerne er tilbøjelig til især at bide mærke i de detailforskelle, der svarer til det traditionelle billede. Specielt, da der utvivlsomt er et vist mønster i detailstriden. Andet end hypotese om noget sådant tillader materialet dog ikke.

Tre typer af gallupundersøgelser er taget op. For det første de undersøgelser, hvor spørgsmålet har været, om man var for eller imod Danmarks Nato-medlemskab. For det andet de undersøgelser, hvor spørgsmålet var, om man for eller imod dansk indtræden i Fællesmarkedet sammen med England. Og endelig de undersøgelser, hvor der er stillet spørgsmål med

en ret klar forbindelse til øst-vestproblematikken. Naturligvis kommer der ved den sidste gruppe undersøgelser et betydeligt skønselement ind i billedet. For eksempel har spørgsmålet om Tysklands genforening stor betydning i øst-vestsammenhængen. Når spørgsmålet alligevel ikke er taget med, skyldes det en formodning om, at indstillingen til Tyskland som sådan har været nok så udslaggivende. Målet har med andre ord været at få grupper af undersøgelser, hvor der i ret stort omfang kun var tale om en dimension, for så at se, om der langs denne var konstans i partiernes indbyrdes placering.

I det følgende gengives for hver spørgsmålskategori resultater i form af nettoflertal – for Natomedlemskab, for indtræden i Fællesmarkedet og for det mest provestlige svaralternativ[8]). Med hensyn til det sidste skal bemærkes, at graden af provestlig indstilling varierer stærkt fra spørgsmål til spørgsmål med samme nettoflertal. Man skal sandsynligvis være stærkt provestlig og antisovjettisk for at afvise Krustchevs besøg. Derimod kræves – igen sandsynligvis – langt mindre provestlig holdning for at mene, at Vesten skal stå fast i Berlin (i 1961). Afgørende er imidlertid partiernes indbyrdes placering i vidt forskellige spørgsmål[9]).

I NATO-undersøgelserne var resultaterne følgende:

Ugens Gallup nr.	Pct. nettoflertal					Rangordning efter nettoflertal				
	SF	SD	RV	V	KF	SF	SD	RV	V	KF
5, 1961	÷69	+42	÷18	÷46	+64	5	3	4	2	1
37, 1961	÷14	+56	+26	+58	+78	5	3	4	2	1
17, 1962*	–	+32	+10	+56	+69	–	4	4	2	1
51, 1962*	–	+36	+29	+49	+79	–	3	4	2	1
25, 1964	÷79	+35	+19	+58	+76	5	3	4	2	1

*) SF udeladt af Gallup-undersøgelsen.

Procenterne svinger stærkt i tid, men den indbyrdes rangorden er hele tiden den samme. Især er det værd at bemærke forskellen mellem de tre NATO-partier. Flertallet er hele tiden størst i Det konservative Folkeparti og mindst i Socialdemokratiet.

I Fællesmarkedsundersøgelserne fik man følgene resultater:

8) Nettoflertal = pct. for NATO ÷ pct. mod NATO, etc.

9) Det ville være en ganske interessant opgave at gå den anden vej og analysere i hvilke situationer og m. h. t. hvilke spørgsmål, vælgerne er mest provestlige og i det hele taget indstillet på linjerne i udenrigspolitiken. Allerede de tal, der refereres i det følgende, tyder på, at akcepten er større m. h. t. Fællesmarkedet end m. h. t. NATO.

Ugens Gallup nr.	Pct. nettoflertal SF	SD	RV	V	KF	Rangordning efter nettoflertal SF	SD	RV	V	KF
36, 1961	÷ 7	+39	+61	+68	+65	5	4	3	1	2
19, 1962	÷13	+33	+37	+70	+60	5	4	3	1	2
36, 1962	+14	+29	+57	+57	+61	5	4	2½	2½	1
3, 1963	÷ 9	+33	+56	+75	+55	5	4	2	1	3
39, 1963	0	+40	+20	+68	+71	5	3	4	1	2
33, 1964	÷ 2	+30	+41	+69	+63	5	4	3	1	2
3, 1966	+30	+46	+58	+74	+50	5	4	2	1	3
31, 1966	+37	+47	+71	+69	+74	5	4	2	3	1

Ser man på forskellene mellem partierne, går følgende mønster igen i alle undersøgelserne: Venstre og Konservative er mere positive end Socialdemokratiet, der igen er mere positivt end SF, og tillader man en enkelt undtagelse kan man skelne mellem alle de tre borgerlige partier, der går stærkere ind for medlemsskab end Socialdemokratiet endsige SF. Derimod er det, bemærkelsesværdigt nok, ikke muligt at tale om et gennemgående mønster i de borgerlige partiers indbyrdes placering.

Tager man endelig de forskellige undersøgelser, hvor øst-vestproblematikken er fremtrædende, får man følgende resultater:

Ugens Gallup nr.	Tema	Pct. nettoflertal (provest) SF	SD	RV	V	KF	Rangordning efter nettoflertal SF	SD	RV	V	KF
5, 1961	Atomvåben til europæiske NATO-lande	÷96	÷40	÷87	÷31	+ 3	5	3	4	2	1
39, 1961	Bør Vesten stå fast i Berlinkrisen	+27	+56	+55	+50	+68	5	2	3	4	1
2, 1962	USAs ret til atomforsøg, hvis USSRs forsøg giver USSR et forspring	÷17	+19	÷13	+30	+17	5	2	4	1	3
26, 1962	Danmarks militær et rimeligt bidrag til NATO*	÷34	+30	+24	+29	+60	5	2	4	3	1
40, 1962	Et forenet Europa neutralt, med USA eller med USSR**	÷34	÷25	÷59	÷18	0	5	3	4	2	1
19, 1964	Invitationen til Krustchev rimelig (før besøget)	÷51	÷29	÷50	÷15	÷26	5	3	4	1	2
29, 1964	Samme (efter besøget)	÷69	÷48	÷31	÷25	÷11	5	3	4	1	2
26, 1965	For eller imod USAs politik i Vietnam	÷77	÷39	÷54	÷19	÷20	5	3	4	1	2

*) »For lidt« og »rimeligt« er her regnet sammen til én »provestlig« kategori.
**) »Neutralt« og »med USSR« (meget få) er her regnet sammen til én »ikke-provestlig kategori.

Ser man på procenttallene, er det første iøjnefaldende den voldsomme variation fra spørgsmål til spørgsmål, og dernæst de store forskelle, der er mellem partierne ved hvert enkelt spørgsmål. Nogen større enighed mellem vælgerne i de forskellige partier er der ikke tale om.

Sammenligningen af partiernes indbyrdes placering kan mest rimeligt ske i to omgange, således at spørgsmålet om invitationen til Krustchev fra før besøget anvendes i den første, spørgsmålet fra efter besøget i den anden. Tillader man, som før en enkelt undtagelse, får man i begge tilfælde samme resultat: SF er mindst provestligt, Det radikale Venstre er mindre provestligt end de tre »Natopartier«, og inden for disse er Socialdemokratiet igen mindre provestligt end Det konservative Folkeparti. Venstres placering i den sidste gruppe er derimod lidt usikker, men bortset herfra er resultatet det samme som i Nato-undersøgelser.

På hvert af de tre udenrigspolitiske delområder er der et relativt fast mønster i partiernes indbyrdes placering fra spørgsmål til spørgsmål. Laver man en fælleskonklusion, der omfatter alle tre områder, kan betegnelser »pro-NATO«, »pro-Fællesmarkedet« og »provestlig« passende erstattes med »positiv (evt. overpositiv) overfor udenrigspolitikens hovedlinjer«, og man får da, at SF er mindst positiv, derefter kommer Socialdemokratiet og endelig Det konservative Folkeparti, som det mest positive. Det radikale Venstres og Venstres placering i forhold til de to sidste partier svinger fra det ene område til det andet.

Også i dansk politik kan man finde mønstre på de enkelte politiske delområder, og tillige i nogen grad fra delområde til delområde.

Indledningsvis blev det fremhævet, at formålet alene var at nå frem til begrundede hypoteser, og ikke til egentlige konklusioner. Benyttelsen af foreliggende undersøgelser giver da også usikkerhedsmomenter, der begrunder en vis forsigtighed.

Vigtigst er her, at der er tale om partiernes vælgerkorps og eventuelt ledergrupper som makro-enheder, der ikke umiddelbart tillader slutninger til mikroplanet, til den enkelte vælger og leder. I den refererede undersøgelse af Herbert McClosky et. al. er det ikke muligt at garantere, at den enkelte vælger eller leder konsistent giver venstre-, midter- eller højre-svar. Hvem der giver hvilke typer svar, kan teoretisk svinge fra spørgsmål til spørgsmål. I Bo Särlviks undersøgelse kan alle totalpoints, bortset fra de mere ekstreme, opnåes ved såvel konsistente svar som ved en kombination af begrænset konsistens og ekstremiteternes gensidige neutralisering[10]). I gallupundersøgel-

[10]) + 6 kan bl. a. fremkomme ved 6 × + 1, ved 3 × 2, 1 × 1, 1 × 0 og 1 × 1 og ved 4 × 2, 1 × 0 og 1 × ÷ 2.
Man kan dog gå ud fra, at skalaen er så nøje pretestet, at den store inkonsistens er undtagelsen.

serne varierer interviewpersonerne fra undersøgelse til undersøgelse, men selv om dette ikke var tilfældet, har man ingen garanti for, at et vist mønster hos partiernes vælgerkorps som helhed svarer til et mønster hos hvert enkelt medlem af dette.

Ved gallupundersøgelserne er der det ekstra problem, at partiernes vælgerkorps skifter sammensætning. Der er tale om undersøgelser udstrakt over tiden, og der er derfor grund til en ekstra understregning af, at det er partiernes vælgerkorps som makro-enheder, der er tale om. Selv bortset herfra, er det et spørgsmål, hvor lang en periode, det er muligt at inddrage. En lang periode vil dog snarest formindske indtrykket af konsistens mere end rimeligt er: Eventuelt manglende mønstre behøver ikke at skyldes mangel på *konsistens,* men mangel på *kontinuitet* over et længere åremål. Derfor kan der godt være et mønster i et givet øjeblik. I NATO-undersøgelserne ser man for eksempel en vis tendens til indsnævring af forskellene mellem Socialdemokratiet og SF (fra 52 over 30, 22 og 7 til 16 procentenheder).

I denne forbindelse er der grund til at pege på en ganske interessant problematik. Formålet har været at vise, at der er gennemgående forskelle mellem de politiske partier betragtet som helheder. Men i hvilket omfang er det muligt at sige, at en person med den eller den mening med 95 procent sandsynlighed er Socialdemokrat, og omvendt, at en Socialdemokrat med 95 procent sandsynlighed har de og de meninger.

Dette spørgsmål har ikke været centralt i artiklen, men det gennemgående træk i de refererede undersøgelser er, at sådanne sikre forudsigelser fra meninger til partitilhørsforhold og omvendt, kun er mulig i begrænset omfang. Ethvert parti har i næsten alle spørgsmål en betydelig meningsmæssig minoritet, og omvendt deles næsten alle positioner på en attitudeskala – bortset fra de mest ekstreme – af tilhængere af flere partier. En betydelig empirisk opgave er det derfor at finde områder, hvor forudsigelserne er mest sikre.

Et helt andet spørgsmål er, hvilken sammenhæng der er mellem mønstrene i interviewsvar, og for eksempel mønstre i partiernes forslag i folketing og kommunalbestyrelser, med deres stemmeafgivning i disse to typer af organer, med partiresolutioner og dagbladsledere etc. . .

Dette er egentlig ikke en problemstilling, der siger noget om interviewresultaternes værdi i sig selv, men det peger på noget væsentlig, hvis man vil belyse spørgsmålet om afideologiseringen og karakteren af partiernes uenighed: Der er brug for et helt forskningsprogram med overskriften »dimensioner i partipolitiken«. Med anvendelse af interviewundersøgelser. Men så afgjort også med støtte af metoder som stemmeafgivningsanalyse og kvantitativ indholdsanalyse. Sammenhænge mellem resultater opnået ved for-

skelligc angrebsmetoder kunne betyde en mere gensidig, dynamisk sammenhæng. Blandt andet ville man kunne opstille mere nuancerede hypoteser om tilblivelsen af vælgernes synspunkter. Og omvendt ville forskelle i resultaterne pege på hvert enkelt resultats begrænsede gyldighedsområde.

H. Jørgen Nielsen.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

Udviklingen i hollandsk økonomi i perioden 1966–69

1. Mens man hyppigt i oversigten over den økonomiske situation i udlandet har beskæftiget sig med de store fællesmarkedslande, har de mindre landes udvikling kun sjældent været drøftet. Således er Hollands økonomi sidst blevet belyst i »Økonomi og Politik« 1966 nr. 1. Denne oversigt beskæftigede sig med »løneksplosionen« i 1963 og førte udviklingen frem til årsskiftet 1965/66. Vi skal i det følgende beskrive den udvikling, der har fundet sted siden da.

Den opgangskonjunktur, der omtaltes i oversigten i 1966, nåede sit toppunkt i 1966, hvorefter outputekspansionen reduceredes og det pres på arbejdsmarkedet, der havde karakteriseret hollandsk økonomi siden 1958, reduceredes.

Kapacitetstilvæksten i Holland udgjorde i 1966 omkring $5^1/_2$–6 pct., de private investeringers andel af bruttonationalproduktet lå på 19 pct. og tilvæksten i arbejdsudbudet udgjorde 1–$1^1/_2$ pct. Den faktiske vækstrate lå godt 1 pct. under den potentielle, idet produktionsudviklingen i årets første del prægedes af en vis afdæmpning i den udenlandske efterspørgsel efter hollandske varer. Denne afdæmpning var særdeles følelig på Hollands to store markeder, Vesttyskland og England. Senere på året var der endvidere tydelige tegn også på en reduktion i den hjemlige efterspørgsel. Dette hænger formentlig sammen med mindre optimistiske forventninger og en strammet monetær situation jf. senere. Dette mindskede tendenserne til arbejdskrafts-hoarding, reducerede konsumet og medførte en udsættelse af mange anlægsarbejder. Udviklingen tenderede således mod skabelse af ledig kapacitet. Forøgelsen i den industrielle produktion var af ca. samme størrelse som i 1965, nemlig omkring 7 pct., men stigningstakten var tydeligt faldende over året. Resultatet af det mindskede efterspørgselspres var naturligvis en lettelse på arbejdsmarkedet og en vis stigning i arbejdsløsheden.

Selvom den nominelle efterspørgsel i 1966 som i 1965 øgedes med ca. 10 pct. aftog den reale efterspørgselsvækst fra 6.1 til 5.5 pct. som følge af prisstigninger. Efterspørgslens ekspansive elementer, der overvejende virkede i årets første del, var et temporært investeringspres og en normalisering af lagerdannelsen, mens væksten i privat konsum reduceredes fra 7.8

pct. i 1965 til 4 pct. i 1966, idet man dog i denne forbindelse må være opmærksom på, at visse forbrugskøb fremskyndedes i december 1965 som følge af forventninger om højere indirekte skatter i 1966. Også væksten i eksporten reduceredes, hvorimod stigningstakten i de offentlige udgifter fortsattes. Investeringerne i faste aktiver var næst efter lagerdannelsen den mest ekspansive efterspørgselskomponent i 1966, men med tendens til afdæmpning i årets sidste halvdel. Ekspansionen fandt sted på trods af skærpede kredit- og kapitalmarkedsbetingelser, og på trods af en mindre vækst i boligbyggeriet og et direkte fald i investeringerne i transportsektoren. Denne udvikling er kraftigt påvirket af de offentlige myndigheder, idet en stor del af byggevirksomheden foretages af det offentlige, mens en anden stor del er afhængig af offentlige subsidier og lån eller er kontrolleret gennem en byggelicens politik. Der er således tale om en bevidst ændring i sammensætningen af de faste investeringer.

Betalingsbalancen forringedes med ca. 830 mill. Fl., hvilket mere end opvejede den forbedring, der havde fundet sted i 1965, men disse svingninger har i høj grad deres baggrund i lagerfluktuationer, idet der dog, selv når der er korrigeret for dette forhold, ikke er tvivl om, at den hollandske betalingsbalancesituation er forringet i forhold til den foregående udvikling efter konjunkturopsvingets påbegyndelse i 1963.

Bruttonationalproduktets prisdeflator øgedes fra 5.6 pct. i 1965 til 6.2 pct. i 1966 med en tendens til noget mere stabile priser i årets sidste måneder. Den større gennemsnitlige prisstigning i 1966 må tilskrives større autonome prisforøgelser, men størstedelen reflekterer den fra 1965 fortsatte prisstigningstrend i første del af 1966.

Bruttoindtjeningen pr. ansat øgedes kun lidt mindre end det foregående år, idet stigningen i de kontraktsmæssige lønninger var omtrent den samme, men lønglidningen var mindre i 1966. I 1966 som i 1965 oversteg lønstigningerne forøgelsen i arbejdsproduktiviteten.

Fordelingsmæssigt har konjunkturudviklingen fra 60'ernes begyndelse og frem til 1966 medført en ændring i indkomstfordelingen til fordel for arbejdsindkomsterne, hvilket har bidraget til en mindre opsparingskvote.

Som omtalt forringedes betalingsbalancen i 1966 taget som helhed, men der var dog tegn på forbedring mod årets slutning.

Forringelsen på betalingsbalancen skyldtes, at handelsunderskuddet forøgedes 100 mill. dollars, det traditionelle overskud på tjenestebalancen reduceredes, og der var mindre lagerdannelser i 1965 end i 1966. Ligeledes afsvækkedes eksporten som omtalt til Vesttyskland og England, så væksten i eksporten i 1966 var kun 5.5 pct. mod ca. 10 pct. i 1965.

Generelt må man nok sige, at udviklingen på den hollandske betalingsbalance i 60'erne har været lidt usædvanlig. Efter løneksplosionen i 1963, og den deraf følgende kraftige stigning i den indenlandske efterspørgsel, og

TABEL 1

Bruttonationalproduktet og udgifternes sammensætning

	Mill. Fl. 1963	Procentvise ændringer i forhold til forrige år i 1963 priser			
		1965	1966	1967	1968
Privat konsum	31520	7,0	2,9	5,1	4,5
Off. konsum	8190	1,6	2,2	3,9	2,3
Brutto faste inv.	12380	4,9	6,2	7,2	8,6
Totale hjemlige udgifter	52090	5,7	3,7	5,5	5,2
Ændringer i lagre	480	÷0,9	÷0,7	0,3	0,2
Eksport af goder og ikke-faktor tjenester	24580	7,5	5,9	5,7	11,8
Import af goder og ikke-faktor tjenester	24920	6,0	7,1	6,3	10,6
Ændring i udenrigsbalancen	÷340	÷0,6	÷0,7	÷0,5	0,4
BNP	52860	5,0	1,9	5,6	5,4

Kilde: OECD – Economic Survey, maj 1969.

forøgelse i det interne pris- og omkostningsniveau, påvirkedes den eksterne balance slet ikke i det omfang, man kunne have ventet. Tværtimod genvandt Holland i perioden fra 1962/63 til 1965 den andel af omsætningen på EEC markedet af industriprodukter, landet havde mistet i 1958/59 og 1962.

Som omtalt øvede den offentlige sektor i 1966 en stærk ekspansiv effekt på den økonomiske aktivitet. De offentlige udgifters andel af bruttonationalproduktet og de offentlige virksomheders andel af de samlede investeringer

TABEL 2

Udviklingen på den hollandske betalingsbalance

	Mill. dollars			
	1965	1966	1967	1968
Eksport fob.	6096	6462	6865	7784
Import fob.	6610	7096	7423	8110
Handelsbalance	÷514	÷634	÷558	÷326
Nettotjenester	567	478	537	430
Vare og tjeneste balance	53	÷156	÷21	104
Nettotransfereringer	÷4	÷59	÷63	÷43
Løbende balance	49	÷215	÷84	61
Langsigtet kapital	÷20	48	÷106	÷65
Basic balance	29	÷167	÷190	÷4

Kilde: OECD – Economic Survey, maj 1969.

steg. Underskuddet på de offentlige budgetter øgedes, og den offentlige sektor virkede kraftigt likviditetsskabende.

Først i september måned 1966 forelægges et nyt statsbudget, der involverer en stramning af finanspolitikken. Denne stramning forstærkes yderligere af den overgangsregering, der tiltrådte i oktober måned. Således indfører man ordninger, der skal medføre en hurtigere opkrævning af indkomstskatterne, benzinafgifterne forøges og selskabsskatten forhøjes med 1 pct. Dertil kommer en udsættelse af allerede vedtagne skattenedsættelser og en fremskyndelse af en forhøjelse af omsætningsafgiften. Disse foranstaltninger sigtede på at reducere underskuddet på statsbudgettet fra 1.6 mldr. Fl. til 500 mill.

Også kredit- og kapitalmarkedet strammedes i 1966. I maj 1966 forøges diskontoen med 1/2 pct. til 5. Samtidig anvendtes kvantitative kreditrestriktioner, og den i efteråret 1963 indgåede aftale mellem nationalbanken og kreditinstitutterne om et loft over forøgelsen i langsigtede lån forlængedes, og syntes i 1966 mere effektiv end tidligere, idet kreditekspansionen i 1966 reduceredes og nettolikviditetsskabelsen var betydelig mindre end i 1965.

Løneksplosionen i 1963 medførte gennemsnitlige lønstigninger i 1964 på ca. 15 pct. og i 1965 på 11 pct. Regeringen, der tidligere havde ført en yderst stram kontrol med lønudviklingen, accepterede disse forhøjelser for gennem den friere lønpolitik at mindske friktionerne på arbejdsmarkedet og bringe eksistensen af sortbørslønningerne til ophør; men da lønkravene ved overenskomstforhandlingerne i 1966 var større, end man havde håbet, genindførte regeringen den tidligere lønkontrol. Man besluttede, at lønstigningerne i 1966 ikke måtte overstige 7 pct. Da dette loft imidlertid blev overskredet, dekreteredes fra midten af juli måned lønstop, og regeringen besluttede at vende tilbage til den fremgangsmåde, man havde anvendt siden verdenskrigen og frem til 1963, hvor et uafhængigt organ var tildelt kompetence til at træffe afgørelser om lønfastsættelsen. Dette kombineres i maj måned med en begrænset priskontrol.

2. Mens væksten i bruttonationalproduktet i 1966 var 2.5 pct. opgjordes den i 1967 til 5.5 pct. Denne stærkere outputforøgelse fandt sted på trods af en svagere intern nominel efterspørgsel, en svag udvikling på eksportmarkederne og en vis kontraktion i beskæftigelsen. Denne ejendommelige udvikling er påvirket af faktorer på såvel efterspørgsels- som udbudssiden.

Som det fremgår af afsnittet om udviklingen i 1966, og af dette afsnit er det rimeligt at tale om en konjunkturbølge med toppunkt i den tidlige sommer 1966 og med lavpunkt omkring midten af 1967.

Væksten i de samlede nominelle udgifter var noget mindre i 1967 end i 1966, men da prisstigningerne samtidig var reduceret noget, forøgedes

væksten reelt. I 1967 stammede de ekspansive faktorer primært fra statsudgifterne, den private byggeaktivitet og eksporten. Da samtidig de private forretningsinvesteringer mindskedes i forhold til 1966 ændredes efterspørgselsstrukturen i retning af udgifter med mindre importindhold.

En afsvækket efterspørgsel stammede fra en nedgang i de private og offentlige virksomheders investeringer. Nedgangen i investeringer i maskinel mindskede primært importen, mens den hjemlige produktion af kapitalgoder fremdeles var voksende. Når byggeaktiviteten mere end kompenserede for nedgangen i virksomhedsinvesteringerne, er dette sammenhængende med en i 1967 gennemført liberalisering af byggepolitikken.

Afsvækkelsen i de private investeringer skyldtes forventninger om en afsvækket vesteuropæisk konjunktur og indskrænkninger i mulighederne for selvfinansiering som følge af løneksplosionen i de foregående 3–4 år.

Den reale vækst i det private forbrug øgedes fra 2.7 pct. i 1966 til 4.8 pct. i 1967, men man må her være opmærksom på, at de spekulative indkøb i december 1965 mindskede konsumets vækst i 1966, hvilket naturligvis inflaterer væksten i 1967. Priserne steg mindre og de direkte skatter reduceredes, hvilket reelt kompenserede de mindre lønstigninger som følge af indkomstpolitikken. Forøgelsen i arbejdsløsheden synes ikke nævneværdigt at have påvirket forbruget.

Udbudssidens sammensætning ændredes, så væksten i den samlede import mindskedes, mens væksten i den hjemlige produktion øgedes. Arbejdsproduktiviteten steg og udviklingen på arbejdsmarkedet karakteriseredes af en vis lettelse, virksomheder med lav produktivitet lukkedes i hastigere tempo end tidligere, og arbejdskraftens mobilitet forøgedes.

Balancen mellem udbud og efterspørgsel synes således forbedret i 1967, idet ekspansionen i den hjemlige efterspørgsel og eksporten mindskedes samtidig med en forøget vækst i produktionen af hjemligt output. Det mindre efterspørgselspres førte til mindre interne prisstigninger og et fald i importtilbøjeligheden. Underskuddet på vare- og tjenestebalancen mindskedes med ca. 300 mill. Fl til omkring 0.2 mldr.

Mens det hollandske arbejdsmarked fra 60'ernes begyndelse permanent har været meget stramt, er presset lettet noget siden sommeren 1966. Således fordobledes arbejdsløshedsprocenten på mindre end et år til 2.5 pct. Denne forøgelse i arbejdsløsheden indtraf samtidig med en mindre vækst i det totale arbejdsudbud, mindre afgang fra landbruget og en arbejdstidsnedsættelse.

Arbejdsløsheden var imidlertid ikke jævnt fordelt over landet, hvilket kom til at spille en vis rolle for den økonomiske politik. Der var fremdeles et stærkt efterspørgselspres på arbejdsmarkedet i det tætbefolkede vestlige Holland, hvorfor regeringen under indtryk af stigningen i arbejdsløsheden var betænkelig ved at anvende generelle efterspørgselsstimulerende midler

til forøgelse af aktiviteten. Man anvendte derfor i stedet frigivelse af visse offentlige investeringer, idet frigivelserne var afhængige af de enkelte regioners arbejdsløshed.

Den fra midten af 1966 fremherskende tendens til prisstabilisering fortsatte i 1967. Prisstabiliseringen har været mest fremherskende for konsumgoder. Ligeledes er væksten i lønningerne reduceret en del, idet dog det sædvanlige »lag« mellem udviklingen på arbejdsmarkedet og lønudviklingen er blevet yderligere forlænget på grund af en række specielle omstændigheder såsom den regionalt skæve fordeling af arbejdsløsheden, den tidligere indgåede langsigtede lønudviklingsaftale m. v.

Betalingsbalancen forbedredes i 1967 og »the basic balance« ville være blevet betydeligt forbedret, om ikke de langsigtede kapitalbevægelser havde udvist et så stort underskud. Underskuddet på den løbende balance mindskedes betydeligt overvejende som følge af en forbedret handelsbalance. Udviklingen i det sidste kvartal af 1967 var dog ugunstig, men dette skyldtes for størstedelen forventninger om ændringer i importskatten.

I 1967 lempes pengepolitikken og statsbudgettet udviser stadig en ekspansiv effekt. Lønkontrollen opretholdtes til december måned, da man formelt forlod den, idet det dog fremdeles er sådan, at arbejdsministeren kan suspendere aftaler, der skønnes at udgøre en trussel mod den økonomiske balance. Af forskellige årsager realiseredes den restriktive finanspolitik ikke i 1967, hvorfor budgetunderskuddet blev 2.3 mldr. Fl. mod de foreslåede 0.6. Den ekspansive effekt fra statsbudgettet ville have været endnu stærkere, om ikke overgangsregeringen havde udsat skattelettelserne og fremskyndet ændringen i omsætningsskatten. I marts 1967 sænkes diskontoen til $4^1/_2$ pct., og i juni måned ophæves alle kvantitative kreditrestriktioner i den private sektor og i september måned lettes mulighederne for personlig låneoptagelse. 1967 prægedes derfor som helhed af en betydelig kreditekspansion.

3. På grund af en ekspansiv økonomisk politik og en kraftig stigning i efterspørgslen på verdensmarkedet, har Holland siden efteråret 1967 befundet sig i en stærk økonomisk vækst, der endog frem til slutningen af 1968 prægedes af en gunstig økonomisk balance. Arbejdsløsheden er mindsket, priserne kun øget moderat og betalingsbalancen for 1968 udviser et mindre overskud.

I reelle termer er efterspørgslen i 1968 steget med lidt mere end 7 pct. Ekspansionsfaktorerne var primært de offentlige og private investeringer, ligsom eksporten har vist større stigninger end ventet ved årsskiftet. Eksportvolumen øgedes i 1968 med 11 pct. mod 6.6 pct. i 1967. De offentlige investeringer forøgedes med 13 pct. ikke mindst som følge af de foranstaltninger, der blev truffet til imødegåelse af den regionale arbejdsløshed.

Samtidig stimuleredes de private investeringer, herunder i særdeleshed boligbyggeriet. Mens man for virksomhedernes investeringer ved årsskiftet ventede, at de ville befinde sig på omtrent samme niveau som i 1967, øgedes de med godt 8 pct. Der synes således at have været en stigende investeringstilbøjelighed, der formentlig er forårsaget af en forbedret profit- og likviditetssituation og gunstige salgsforventninger.

De samlede disponible indkomster øgedes hurtigere end i 1967 som følge af den forbedrede beskæftigelsessituation, en skattereduktion og en vis forøgelse i ikke-arbejdsindkomster. Det sidste har tillige i 1968 påvirket opsparingen i opadgående retning.

Den kraftige efterspørgselsstigning resulterede i en forøgelse i den samlede import med ca. 11 pct., mens den hjemlige produktion i volumen øgedes 5.8 pct. Væksten i den hjemlige produktion stammede overvejende fra vækst i industrien, idet væksttempoet i landbrugssektoren reduceredes. Den nedadgående beskæftigelsestendens er bragt til ophør og i årets første tre kvartaler holdtes tendenser til prisstigninger i skak af faldende importpriser, gunstige høstår i 1967 og 68 og en forholdsvis langsom udvidelse af konsumet.

I forhold til udlandet forbedredes Hollands position i kraft af en forøget eksportkapacitet og en i forhold til samhandelspartnerne forbedret prisomkostnings relation.

Fra de 2.6 pct. arbejdsløshed i september 1967 reduceredes arbejdsløshedsprocenten til 1.8 ved årsskiftet 1968/69. Samtidig fortsattes den moderate vækst i lønningerne, der karakteriserede 1967. Ikke mindst lønglidningen var af ringe omfang, så forøgelsen i indtjeningen modsvaredes omtrent af forøgelsen i arbejdsproduktiviteten.

Generelt har den økonomiske politik i 1968 været ekspansiv, og de monetære forhold har fortsat været præget af en lempelig pengepolitik. Den regionale og strukturelle arbejdsløshed er blevet bekæmpet. Forbedringen i betalingsbalancen i 1968 er imidlertid ikke blevet betragtet som acceptabel, og i forventning om stigende priser som følge af den fortsatte højkonjunktur har man mod periodens slutning påbegyndt en mere restriktiv politik. Den offentlige sektors ekspansive effekt er således gradvis aftaget over året, og man vil se, at 1969 budgettet er udtryk for en stramning af finanspolitikken. Også kreditmarkedet strammedes mod slutningen af året. I december måned forøgedes diskontoen til 5 pct. og man lagde loft over udvidelse af den kortfristede kredit, der for de fire første måneder af 1969 ikke måtte overstige 6 pct. af den gennemsnitlige udestående kredit i perioden september-december 1968. Ligeledes er der pány blevet lagt bånd på bankernes langsigtede udlån, og betingelserne for afbetalingshandlen er blevet strammet.

Indkomstpolitisk er den vigtigste begivenhed i 1968 en lov om lønninger,

der forelagdes parlamentet i september og skal udgøre den lovmæssige ramme om den nye frie lønpolitik. Efter konsultation af en komité af uafhængige eksperter kan regeringen nu suspendere lønaftaler, lønaftaler kan forlænges for maximalt seks måneder, og loven åbner mulighed for en genindførelse af regeringsgodkendelse af alle lønaftaler. Loven forventes vedtaget i 1969. 1968 prægedes tillige af en mere aktiv prispolitik, der skulle hindre prisstigninger ved overgang til et ændret system for den indirekte beskatning, i form af en merværdiafgift.

J. H. P.
10/7-69.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

Den økonomiske aktivitet i OECD-området har i årets første halvdel været forholdsvis høj trods forskellige kontraktive foranstaltninger i betydelige industrilande. Disse kontraktive foranstaltninger har hovedsagelig haft til formål dels at bremse prisstigningerne og dels at forbedre betalingsbalancen.

Særlig i USA, som tidligere har været kendetegnet ved et ret stabilt prisniveau, har der været efter amerikanske forhold ganske betydelige prisstigninger. Den tidligere gennemførte økonomiske stramning er derfor blevet suppleret med nye stramninger af finanspolitikken. Dertil kommer, at pengepolitikken er blevet skærpet, dels ved forhøjelse af bankernes minimumsreservesatser og dels ved salg af værdipapirer, således at renteniveauet er steget kraftigt, dog uden at loftet over bankernes indlånsrentesatser er ophævet.

Det må forventes, at disse økonomiske stramningsforanstaltninger vil medføre en svækkelse af den økonomiske vækst i sidste halvdel af 1969.

Også i England føres en stram finans- og pengepolitik, idet formålet hermed først og fremmest er at få forbedret betalingsbalancen. Det er fra regeringens side sat som mål at opnå et overskud på betalingsbalancen i 1969, og udsigterne for eksporten synes så gode, at der skulle være rimelige chancer for, at dette mål skulle kunne nås. På den anden side hæmmer den førte politik naturligvis den økonomiske vækst.

Den franske økonomiske situation minder i mangt og meget om den engelske. Da den stramme økonomiske politik imidlertid ikke syntes tilstrækkelig til at forbedre betalingsbalancen og skabe tillid til francen, valgte man i begyndelsen af august at devaluere francen med 12½ pct.

Situationen i Tyskland har sikkert spillet en afgørende rolle for de franske devalueringsovervejelser. Primært var der ingen større sandsynlighed for, at D-marken ville blive revalueret før efter det tyske valg, og subsidiært var det tvivlsomt, om D-marken overhovedet ville blive revalueret selv efter et valg.

Usikkerheden omkring det tyske valg og omkring de økonomiske foranstaltninger, der vil blive truffet i Tyskland efter valget, spiller en afgørende rolle for den usikkerhed og den forholdsvis afventende holdning, der i øjeblikket er omkring valutakurserne og hele det internationale betalingssystem. En revaluering af D-marken ville antagelig være et hensigtsmæssigt middel til reducering af denne usikkerhed, men af indenrigspolitiske tyske årsager

synes det som nævnt tvivlsomt, om man kan forvente nogen revaluering.

Den økonomiske aktivitet i Tyskland har været stigende, og man har nået praktisk taget fuld beskæftigelse, hvilket skulle bevirke tendenser til såvel prisstigning som importstigning, ligesom eksporten skulle blive hæmmet af et højere omkostningsniveau og knaphed på produktionsressourcer. De gunstige virkninger, der skulle udspringe heraf for det internationale betalingssystem, modvirkes dog af gennemførte stramninger af den tyske finanspolitik.

Betalingsbalancen

Udviklingen i årets første halvår har yderligere bestyrket erkendelsen af den voksende sammenhæng mellem den indenlandske økonomiske udvikling og den økonomiske udvikling i udlandet. De økonomiske problemer Danmark står overfor i forholdet til udlandet kan hensigtsmæssigt opdeles i to problemer, nemlig et betalingsbalanceproblem og et valutaproblem. Naturligvis hænger de to problemkomplekser sammen, men de må alligevel tillægges afgørende forskellig vægt. På længere sigt er det centrale problem først og fremmest betalingsbalancen, medens valutavanskelighederne, der i den offentlige debat fremlægges som overmåde kritiske for Danmark, i sig selv bør tillægges en noget mindre betydning, selv om selve det forhold, at der i den offentlige debat lægges så stor vægt på udviklingen i valutabalancen, automatisk medfører, at denne får forøget betydning.

Når det kan være hensigtsmæssigt at anlægge en lidt mere flegmatisk betragtningsmåde overfor udviklingen af valutabalancen og i stedet koncentrere sig om betalingsbalanceproblemet, skyldes det for det første, at valutaproblemet er et finansieringsproblem, som »burde« kunne løses uden alt for store konsekvenser for den realøkonomiske udvikling. Dernæst er valutaproblemet i et betydeligt omfang – om end ikke udelukkende – afledt af en igennem længere tid ugunstig udvikling af betalingsbalancen. Dette bør dog ikke forstås således, at ethvert valutaproblem vil forsvinde, blot der ikke var – eller havde været – underskud på betalingsbalancen. Også i dette tilfælde vil der kunne opstå valutatab ved uharmonisk udvikling i renteniveauet herhjemme og i udlandet eller ved spekulation omkring valutakurserne, som det for eksempel har været tilfældet i den sidste tid i forbindelse med den tyske mark. Imidlertid må sådanne valutaproblemer forventes at kunne løses gennem samarbejde mellem de forskellige landes regeringer og centralbanker, uden at det får konsekvenser for realøkonomiske forhold som beskæftigelsesgrad og vækst.

Hvor valutaproblemet derimod i et betydeligt omfang skyldes en igennem længere tid – og formodentlig et godt stykke tid ud i fremtiden – ubalanceret betalingsbalance, er der ikke samme grund til at antage, at problemet kan løses igennem en for beskæftigelsesgraden og den økonomiske

vækst smertefri proces. Det er derfor først og fremmest betalingsbalancen, man må have sin opmærksomhed henledt på.

Derimod har forårets betydelige valutatab understreget en anden ting, nemlig at betydelige dele af de midler, der står til rådighed for den økonomiske politik, ikke frit kan anvendes således som det måtte synes hensigtsmæssigt udfra et indenlandsk synspunkt. Det danske penge- og kapitalmarked – og dermed pengepolitikken – er i et betydeligt omfang afhængig af udviklingen uden for landets grænser. En afhængighed, der må forventes at være stigende i fremtiden efterhånden som der sker fortsat liberalisering af restriktionerne på penge- og kapitalmarkedet.

Baggrunden for »valutakrisen« i begyndelsen af maj var netop en af indenlandske forhold motiveret lempelse af pengepolitikken, som var ude af harmoni med de stadig strammere og strammere udenlandske penge- og kapitalmarkeder. Lempelsen bestod dels i at diskontoen tre gange i løbet af 1968 blev sænket med 1/2 procent fra 7 1/2 procent til 6 procent. Dernæst skete der en ophævelse af obligationsrationeringen, og de tendenser, der var til rentestigning, modvirkedes ved ganske betydelige obligationsopkøb fra nationalbankens side, hvilket havde en kraftig forøgelse af pengeinstitutternes likviditet til følge. Rentesænkningen skete i årets første 8 måneder, medens obligationskøbene fandt sted i de sidste 4 måneder af 1968 og i de første 4 måneder af 1969.

I slutningen af 1968 steg det internationale renteniveau imidlertid kraftigt, således at omkostningerne ved kreditter i udlandet tenderede mod at overstige den hjemlige rente af kassekreditter. Dette bevirkede dels, at den finansiering af underskuddet på betalingsbalancen i form af optagelse af forretningsmæssige kreditter i udlandet, som i et betydeligt omfang var sket under højkonjunkturen i de første år af 60'erne og havde været en forudsætning for denne, ikke kunne forventes at fortsætte i samme omfang, og dels hvad der må betegnes som en endnu større risiko, at der ville opstå tendenser til overflytning af eksisterende gældsposter fra udlandet til indlandet, hvor pengeinstitutternes likviditetssituation var ret gunstig, således at de ville kunne imødekomme en øget kreditefterspørgsel.

Der skete derfor fortsatte valutatab i første del af 1969. Således faldt nationalbankens og de private bankers valutabeholdning med 700 mill. kr. i første kvartal 1969, yderligere med ca. 700 mill. kr. i april måned og yderligere med ca. 700 mill. kr. i de første dage af maj. Det samlede fald i valutabeholdningen androg altså mere end 2 mia. kr.

Den pengepolitiske lempelse, der var gennemført i 1968, kunne derfor ikke fastholdes. Den 31. marts blev diskontoen forhøjet fra 6 til 7 procent, og det blev i sidste oversigt fremhævet, at det i den givne situation – med omfattende valutatab – for Danmark som debitorland måtte anses for både naturligt og nødvendigt at forhøje diskontoen, samt at selvom for-

højelsen virkede drastisk, var det nok snarere et spørgsmål, om den var tilstrækkelig, når man tog de ganske betydelige forskydninger i det relative renteniveau i Danmark og i udlandet i betragtning. Disse formodninger viste sig at holde stik. Trods diskontoforhøjelsen skete der fortsat betydelige valutatab og i første halvdel af maj så nationalbanken sig nødsaget til at forhøje diskontoen med hele 2 procent fra 7 til 9 procent.

Baggrunden herfor var først og fremmest stigningen i renteniveauet på de udenlandske penge- og kapitalmarkeder, hvorved der skete en betydelig omlægning af de private forretningsmæssige kreditter fra udlandet til indlandet. I den aktuelle situation spillede også uroen omkring valutakurserne en rolle, idet der var ret udbredte forventninger om en tysk revaluering og en fransk devaluering. Og Danmarks betydelige samhandel med Tyskland bevirkede en særlig valutamæssig sårbarhed i forbindelse med forventningerne om en tysk revaluering, idet der var mulighed for ved omlægning af betalingssædvanerne i retning af hurtigere betaling at overflytte betydelige beløb til Tyskland. Et af nationalbankens umiddelbare indgreb var da også at indføre forbud mod fremskyndelse af betaling af gæld til udlandet, idet forudbetalinger i forbindelse med indkøb af varer og tjenester fremover kun kunne ske efter godkendelse fra nationalbanken. Derimod kunne man fortsat som hidtil dække sig mod kursusikkerheden igennem indgåelse af valutaterminsforretninger. Derudover søgte man yderligere at forbedre den valutariske likviditet gennem fremskyndelse af et i Tyskland optaget statslån på 450 mill. kr. og gennem betydelige forøgelser af de udenlandske trækningsrettigheder.

Medens nationalbanken i forbindelse med den første diskontoforhøjelse fra 6 til 7 procent tilkendegav, at den ikke havde til hensigt at lade denne forhøjelse af den korte rente få indflydelse på obligationsrenten, valgte nationalbanken i forbindelse med den anden diskontoforhøjelse fra 7 til 9 procent at lade obligationsmarkedet frit tilpasse sig et »nyt naturligt kursleje« uden indgreb fra nationalbankens side (nationalbanken, som i mere end 8 måneder til stadighed havde forøget sin obligationsportefolio, optrådte oven i købet i den følgende tid som sælger af obligationer). Dette bevirkede, at den effektive obligationsrente efter diskontoforhøjelsen steg med godt én procent og siden yderligere er steget noget.

Denne fremgangsmåde har antagelig krævet en betydelig selvovervindelse fra de ansvarlige myndigheders side, idet disse – hvad enten det er nationalbanken selv eller regeringen og dennes pres på nationalbanken – igennem længere tid tilsyneladende har insisteret på, at den lange rente skulle presses længere og længere ned.

At lade både den korte og den lange rente stige må imidlertid anses for en ret hensigtsmæssig politik i den givne situation. Den korte rente måtte nødvendigvis stige for at undgå fortsatte valutatab, ligesom det antageligt

ville have været temmelig vanskeligt at dække disse valutatab ved offentlig låneoptagelse i udlandet. Den lange rente var det også naturligt at lade stige, da der var ret udtalte forventninger om stigende indenlandsk efterspørgsel og risiko for inflationstendenser i de kommende måneder.

Dertil kommer, at når den korte rente stiger, vil det formodentligt kun være muligt at fastholde den lange rente på det tidligere niveau ved hjælp af omfattende indgreb i markedet, for eksempel omfattende obligationsopkøb af nationalbanken og dermed omfattende likviditetsforøgelser, som eventuelt skal neutraliseres på anden måde, eller begrænsninger på obligationsudstedelsen. At man er villig til at foretage sådanne indgreb vidner de sidste års udvikling på penge- og kapitalmarkedet kraftigt om, så det må vel derfor betragtes som udtryk for en relativ liberal politik, at man kan nøjes med så få indgreb, som tilfældet er i øjeblikket.

Udover diskontoforhøjelsen og de forskellige indgreb til styrkelse af valutareserverne er der sket forskellige andre pengepolitiske indgreb. Således er Nationalbankens deponeringsaftale med bankerne og sparekasserne blevet skærpet, idet deponeringssatsen for indlånsstigningen i perioden fra ultimo april 1969 og seks måneder frem er blevet forhøjet til 30 procent. Dernæst er der sket visse ændringer i de former, hvorunder deponeringen kan finde sted, idet bankernes muligheder for at deponere ved forøgelse af deres nettostilling overfor udlandet er blevet begrænset. Til gengæld har bankerne fået mulighed for at deponere i obligationer fra åbne serier med op til 30 års løbetid, hvor man tidligere kun havde mulighed for at opfylde deponeringsforpligtelsen ved hjælp af obligationer med en restløbetid på maksimalt 10 år. Endvidere er forhåndslåneordningen på obligationsmarkedet afviklet, men til gengæld har bankerne opnået visse muligheder for genbelåning af deres byggelån. Denne genbelåningsadgang kan dog ikke benyttes til udvidelse af byggelånsaktiviteten. Afviklingen af forhåndslåneordningen til finansiering af byggeri har næppe nogen større umiddelbar effekt, da der på tidspunktet for aftalens indgåelse var afgivet tilsagn om forhåndslån på et samlet beløb af ca. 5 mia. kr. Endelig er obligationsrationeringen genindført for så vidt angår kommunernes lånetagning.

Det er vanskeligt at se nogen helt klar linie i de pengepolitiske indgreb, udover i det omfang de er motiveret af de akutte valutamæssige problemer. Forhøjelsen af pengeinstitutternes deponeringssatser begrænser næppe umiddelbart disses udlånsaktivitet, men tilsigter antagelig at begrænse risikoen for en for kraftig udlånsekspansion, idet pengeinstitutternes likviditet takket være nationalbankens betydelige obligationsopkøb er så rigelig, at det ville kunne være vanskeligt at holde en voldsom forøgelse af kreditgivningen under kontrol. Når man er indstillet på, at likviditeten skal være rigelig, må forhøjelsen af deponeringssatsen derfor anses for rimelig som en kvantitativ begrænsning af pengeinstitutternes udlånspotentiel.

På den anden side er de reelle likviditetsmæssige virkninger af forhøjelsen af deponeringssatsen noget tvivlsomme, når de kombineres med en øget adgang for bankerne til at opkøbe obligationer og deponere disse i Nationalbanken. Udvidelsen af adgangen til at deponere obligationer har vel til formål at få bankerne til at øge deres obligationsbeholdninger for derigennem at støtte obligationsmarkedet. Men herved fremkommer ingen væsentlig likviditetsvirkning, med mindre Nationalbanken reducerer sin obligationsefterspørgsel i samme omfang, som bankerne øger deres. Og hvis dette skulle være tilfældet fås nok en likviditetsbegrænsning, men til gengæld ingen støtte til obligationsmarkedet.

Valutakrisen gav også anledning til – men var næppe årsag til – omfattende finanspolitiske indgreb. Den gennemførte stramning andrager beløbsmæssigt omkring 700–800 mill. kr. og sker hovedsagelig i form af afgifts- og takstforhøjelser samt igennem en formindskelse på godt 200 mill. kr. i statens anlægsudgifter.

Det gælder i nogen grad om de pengepolitiske indgreb og i særdeleshed om de finanspolitiske indgreb, at deres sammenhæng med valutakrisen var mere formel end reel. Hovedsigtet var i højere grad en almindelig afdæmpning af stigningstendenserne i den økonomiske aktivitet, dels for at undgå overefterspørgsel med forøget risiko for løn- og prisstigninger og vel hovedsagelig for at dæmpe underskuddet på betalingsbalancen. Og dette underskud var ikke specielt stort på det tidspunkt, hvor indgrebene blev foretaget. Indgrebene må derfor snarere ses som motiveret ved en igennem længere tid utilfredsstillende udvikling på betalingsbalancen. Og tidspunktet for disse indgreb faldt så »tilfældigvis« sammen med valutakrisen.

Det må også anses for begrænset, hvilken indflydelse finanspolitiske stramninger overhovedet har på valutatab, der hovedsagelig skyldes renteniveauforskydninger og spekulation omkring revaluering af den tyske mark, ligesom de valutareserver, Danmark skulle have for at kunne dække sig mod den slags risici, antagelig skulle være ret så enorme. Derimod kan det nok anføres, at valutareserverne i almindelighed har været noget i underkanten af det acceptable, samt at man selv i betydeligt omfang har lagt op til den risikable valutamæssige situation, Danmark befinder sig i, ved i så høj grad som tilfældet er igennem længere tid at have været villig til at finansiere underskuddet på vare- og tjenestebalancen med korte udenlandske kreditter.

Hvad angår udviklingen på betalingsbalancen, er denne kun belyst for første kvartal af 1969, hvor underskuddet på de løbende poster har været godt og vel dobbelt så stort som i første kvartal 1968, nemlig 578 mill. kr. mod 248 mill. kr. i første kvartal 1968.

Stigningen i underskuddet skyldes hovedsagelig en forøgelse af merimporten med ca. 200 mill. kr. fra 720 mill. kr. i første kvartal 1968 til 919

Betalingsbalancens hovedposter

	1968		1969
	1. kvt.	Hele året	1. kvt.
	Mill. kr.		
A. *Indtægter eller udgifter netto vedrørende:*			
Vareindførsel og -udførsel	÷720	÷3333	÷919
Søtransport	210	870	245
Rejser	÷12	25	÷29
Øvrige varer og tjenester	205	840	215
Renter o. lign.	÷15	÷240	÷65
Gaveydelser o. lign.	84	81	÷25
Løbende poster i alt	÷248	÷1757	÷578
B. *Forbedring eller forringelse af status for:*			
Nationalbanken	÷112	÷754	÷886
Forretningsbankerne	25	594	84
Offentlige institutioner m. v.	92	÷452	85
Større erhvervsvirksomheder	÷206	÷694	218
Tilsammen	÷201	÷1306	÷499
C. *Statusændring i øvrigt samt mangler*	÷47	÷451	÷79

mill. kr. i første kvartal 1969. Dertil kommer, at bortfaldet af indtægterne fra valutaterminsforretningerne i forbindelse med devalueringerne i 1967 har bevirket en forringelse af posten »gaveydelser o. lign.« med godt 100 mill. kr. For de øvrige posters vedkommende er der kun tale om mindre forskydninger.

Handelsbalancen foreligger belyst noget længere frem end betalingsbalancen, nemlig for årets første halvår. Indførslen i første halvår af

Handelsbalancen

	Indførsel		Udførsel		Merindførsel	
	1968	1969	1968	1969	1968	1969
	Mill. kr.					
Januar	1855	2160	1415	1665	440	495
Februar	1922	2058	1519	1754	403	304
Marts	2024	2358	1791	1870	233	488
April	2117	2416	1600	1907	517	509
Maj	2113	2202	1585	1645	528	557
Juni	1702	2591	1494	2023	208	568
I alt	11733	13784	9404	10864	2329	2921

1969 androg i alt 13.785 mill. kr., hvilket er en stigning på 2.052 mill. kr. i forhold til samme periode i 1968 og væsentlig større end stigningen i eksporten, idet denne »kun« voksede med 1.460 mill. kr. fra 9.404 mill. kr. i første halvår 1968 til 10.864 mill. kr. i første halvår 1969, hvilket svarer til en procentvis eksportstigning på 15,5 procent.

Indførselsoverskuddet er derfor blevet forøget med næsten 600 mill. kr. fra 2.329 mill. kr. i de første 6 måneder af 1968 til 2.921 mill. kr. i de første 6 måneder af 1969. Stigningen i handelsbalanceunderskuddet er i ret høj grad koncentreret omkring to måneder, nemlig i marts 1969, hvor underskuddet var ca. 250 mill. kr. større end i den tilsvarende måned året før, og i juni 1969, hvor underskuddet var ca. 350 mill. kr. større end i juni 1968.

Udtrykt på en anden måde har der været tale om en stigning i det gennemsnitlige månedlige handelsbalanceunderskud fra knap 400 mill. kr. i første halvår 1968 til knap 500 mill. kr. i første halvår 1969.

Hvad angår eksportstigningens sammensætning, er det fortsat industrieksporten, der fører an, medens landbrugseksporten næsten er stagnerende. Således er den egentlige industrieksport vokset med 1.293 mill. kr. eller 24 procent, medens eksporten af egentlige landbrugsprodukter er steget med 107 mill. kr. eller 4,1 procent. Af andre varer kan nævnes, at eksporten af kød- og mælkekonserves er vokset med 16 mill. kr. eller 2,2 procent.

Den gennemsnitlige ledighed ifølge de ugentlige opgørelser

	Arbejdsmænd		Byggefag		Andre mænd		Kvinder		I alt	
	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.
1968										
Apr.	20	8,3	3	5,9	11	3,5	6	3,7	40	5,2
Maj	12	5,1	1	2,8	9	2,7	5	2,6	26	3,4
Juni	10	4,0	1	1,9	7	2,3	4	2,3	22	2,8
Juli	10	4,1	1	1,4	7	2,3	3	2,0	21	2,7
Aug.	10	4,1	1	1,7	7	2,2	4	2,3	22	2,8
Sept.	9	3,8	1	1,5	7	2,3	4	2,5	22	2,8
Okt.	14	5,6	2	3,6	8	2,6	5	3,1	29	3,7
Nov.	15	6,1	2	4,4	8	2,6	6	3,2	31	3,9
Dec.	34	14,0	7	14,7	16	5,0	13	7,4	71	9,0
1969										
Jan.	36	14,8	6	11,4	12	3,8	7	4,0	61	7,8
Febr.	37	15,0	6	11,4	11	3,5	7	3,9	61	7,6
Marts	31	12,7	4	7,7	10	3,1	7	3,7	52	6,5
Apr.	15	6,2	2	3,6	7	2,2	6	3,5	31	3,8
Maj	7	2,8	1	1,8	5	1,5	5	2,8	18	2,2
Juni	4	1,7	0	0,8	4	1,2	5	2,5	13	1,6

Produktion og beskæftigelse

Udviklingen i den indenlandske økonomi har været præget af stigende aktivitet. Dette afspejler sig bl. a. i arbejdsløshedsstatistikken og i konjunkturbarometeret. Således udgjorde det totale antal ledige i juni 1969 12.800 eller 1,6 pct. af de arbejdsløshedsforsikrede mod 17.800 eller 2,2 pct. i den forudgående måned og 21.600 eller 2,8 pct. i juni 1968. Sammenlignet med den forudgående måned er ledigheden, når der bortses fra det sæsonmæssige fald i ledigheden, stort set uændret, medens der er tale om et betydeligt fald i forhold til 1968. Nedgangen i ledigheden i forhold til sidste år har omfattet alle hovedgrupper af forsikrede med undtagelse af kvinder.

Et udtryk for bevægelserne i udbuddet af arbejdskraft har man i det gennemsnitlige antal arbejdsløshedsforsikrede. Således udgjorde det gennemsnitlige samlede antal arbejdsløshedsforsikrede i perioden maj 1968–juni 1969 ca. 786.000 mod ca. 783.000 i den tilsvarende periode 1967/68. Dvs., der har været tale om en stigning på ca. 3000. Denne stigning består af en betydelig større stigning for antal forsikrede mænd, men til gengæld et fald på ca. 9000 fra 184.000 til 175.000 for antal forsikrede kvinder.

Den stigende økonomiske aktivitet viser sig også i konjunkturbarometret, bl. a. i form af stigende mangel på arbejdskraft ved udgangen af april kvartal.

Den kvartalsvise konjunkturbarometerundersøgelse for industrien udarbejdes på grundlag af oplysninger, der indhentes fra ledelsen i ca. 650 af Danmarks større industrivirksomheder. Disse virksomheders omsætning

De enkelte ugeopgørelser

Dato for opgørelsen		Antal ledige				Samlet ledighedsprocent	
		Arbejdsmænd		Byggefag			
1968	1969	1968	1969	1968	1969	1968	1969
		Antal personer				Pct.	
17/4	16/4	18.352	12.124	2.678	1.478	5,0	3,3
24/4	23/4	15.472	14.900	2.095	2.271	4,3	3,7
1/5	30/4	14.702	8.761	1.858	1.124	4,0	2,7
8/5	7/5	12.023	10.327	1.386	1.952	3,4	2,9
15/5	14/5	11.666	6.037	1.182	652	3,3	2,1
22/5	21/5	11.970	5.918	1.118	565	3,3	2,0
29/5	28/5	10.612	5.671	986	543	3,0	2,0
5/6	4/6	11.383	5.596	1.150	642	3,3	1,9
12/6	11/6	8.650	3.629	847	287	2,7	1,5
19/6	18/6	8.935	3.166	842	258	2,6	1,4
26/6	25/6	9.625	4.372	749	408	2,7	1,6
3/7	2/7	8.808	3.697	635	172	2,6	1,5

dækker ca. 60 procent af den samlede omsætning i industrivirksomheder med mindst 10 arbejdere.

Virksomhederne anmodes dels om at meddele oplysninger vedrørende det faktiske forløb i det netop afsluttede kvartal og dels om at angive en vurdering af, hvad der forventes for det nye kvartal.

Oplysningerne vedrører udviklingen i produktion, beskæftigelse, ordreindgang, lagre og investeringer, idet virksomhederne skal angive, om de forskellige aktiviteter er eller forventes større end, mindre end eller omtrent uændret i forhold til det forudgående kvartal.

I sidste konjunkturbarometerundersøgelse i april 1969 konstateredes en kraftig forbedring i 1. kvartal 1969 og forventninger om en yderligere kraftig forbedring i 2. kvartal 1969. Således ventede industrien, at 2. kvartal ville overgå 1. kvartal både med hensyn til produktion, beskæftigelse, ordreindgang fra såvel eksport- som hjemmemarkedet samt investeringer. Trods flere kvartalers uafbrudt forbedring var der i forventningerne til 2. kvartal ingen tegn på afmatning.

Den nu foreliggende undersøgelse viser, at forventningerne til 2. kvartal for industrien under ét er blevet opfyldt. Både produktion og beskæftigelse er blevet lidt større end forventet, ordreindgangen fra hjemmemarkedet som forventet og ordreindgangen fra eksportmarkedet lidt mindre end

Konjunkturbarometer. Hele industrien

	Faktisk forløb i april kvartal 1969 i forhold til januar kvartal 1969			Forventet forløb i juli kvartal 1969 i forhold til april kvartal 1969		
	Mindre	Omtrent uændret	Større	Mindre	Omtrent uændret	Større
	Pct.					
Produktion	9 (4)	42 (56)	49 (40)	9	62	29
Antal beskæftigede arbejdere, ultimo kvartalet	7 (4)	62 (72)	31 (24)	7	76	17
Ordreindgang fra hjemmemarked	8 (6)	50 (54)	42 (40)	12	65	23
Ordreindgang fra eksportmarked	15 (6)	43 (56)	42 (38)	14	59	27
Færdigvarelagre, ultimo kvartalet	28 (21)	56 (61)	16 (18)	15	70	15
Råvarelagre, ultimo kvartalet	19 (15)	65 (71)	16 (14)	17	68	15
Samlede investeringer .	9 (9)	70 (71)	21 (20)	7	71	22
Investeringsplaner, ultimo kvartalet	5	87	8	.	.	.

NB. Tallene i parantes angiver forventningerne for april kvartal, således som de fremgik af forrige konjunkturbarometerundersøgelse.

forventet. Disse afvigelser mellem det forventede og det realiserede er imidlertid meget små, og en vis reduktion i færdigvarelagrene tyder da også på, at afsætningen i hvert fald har kunnet holde takt med produktionen hidtil. Råvarelagrene er som forventet ret uændrede.

De løbende investeringer er øget helt som forventet, og langtidsplanerne for videre investeringer er ændret i opadgående retning i større omfang end i nedadgående, hvilket naturligt nok kun kan gælde et mindre antal af virksomhederne. Mangel på arbejdskraft er udtrykt af 42 pct. af virksomhederne mod 21 pct. ved udgangen af 1. kvartal og 10 pct. ved udgangen af 2. kvartal 1968. Der er især mangel på mandlig arbejdskraft.

Fremgangen er spredt over alle branchegrupper med undtagelse af fodtøjsindustrien. Den er særlig markant for drikkevareindustri, møbelindustri og elektroindustri.

For 3. kvartal venter industrien under ét fortsat fremgang i forhold til 2. kvartal både med hensyn til produktion, beskæftigelse og ordreindgang. Forventningerne til fremgang er imidlertid tydeligt mindre end forventningerne i de nærmest foregående kvartaler. Dette er rimeligt i en situation med så høj beskæftigelse i industrien. Med hensyn til løbende investeringer forventes disse at stige i samme eller lidt højere grad end i de seneste kvartaler.

Aktivitetsstigningen afspejler sig også i en temmelig kraftig vækst i bankernes udlån. Hidtil har nationalbankens reaktion herpå stort set indskrænket sig til den tidligere nævnte forhøjelse af deponeringssatsen samt advarsler og henstillinger til bankerne. Men der er en vis sandsynlighed for, at hvis udlånsekspansionen fortsætter lige kraftigt, vil nationalbanken se sig nødsaget til at iværksætte mere omfattende indgreb til afdæmpning af denne udlånsekspansion.

Det må antages, at den ret stærke aktivitetsforøgelse vil bevirke tendenser i retning af en stærkere stigning i omkostningsniveauet. Det gælder jo i almindelighed, at lønglidningen, selvom denne antagelig i ret høj grad er bestemt af institutionelle faktorer, er ret følsom overfor beskæftigelsesstigninger, når man nærmer sig fuld beskæftigelse.

Dertil kommer andre betydningsfulde kilder til stigning i omkostningsniveauet, først og fremmest de indkomststigninger, der var og bliver resultatet af forårets indkomstforhandlinger, den nye tjenestemandslov etc. I samme retning virker også ophævelsen af avancestoppet og forhøjelserne af adskillige offentlige takster i forbindelse med forårets finanspolitiske stramning.

Og desforuden indtræder der yderligere indkomststigninger i begyndelsen af efteråret som følge af den dyrtidsportion, der udløstes af julipristallet. Dette pristal, der er et gennemsnit af månedsprisindeksene for maj, juni og juli, er beregnet til 133,8. Som sædvanlig var boligpostens stigning

en væsentlig medvirkende faktor til stigningen i pristallet, idet denne post tegnede sig for en trediedel af stigningen eller 0,8 points. Det boligforlig, der vist nok er almindeligt anerkendt som et fortvivlende dårligt forsøg på at løse boligproblemerne, har i tilgift bevirket, at uanset hvor store anstrengelser man i øvrigt gør for at stabilisere prisniveauet, så vil den regelmæssige og automatiske stigning i boligposten i hvert fald sørge for, at pristallet stiger. Af den øvrige stigning i pristallet skyldes de 0,9 points en opgang i fødevarepriserne. De økonomiske konsekvenser af den udløste dyrtidsportion er indkomststigninger på en lille milliard kroner.

Alt i alt er der altså stærke tendenser i retning af ganske betydelige stigninger i omkostningsniveauet med forringelse af konkurrenceevnen i de eksporterende og de importkonkurrerende erhverv til følge, samt sandsynlighed for betydelige indkomststigninger med øget efterspørgsel efter importvarer og produktionsfaktorer, der kunne have været anvendt til eksportproduktion.

Trods den hidtidige stærke stigning i industrieksporten og forventninger om fortsat stærk stigning i denne vil det utvivlsomt blive vanskeligt at opnå betydelige forbedringer af betalingsbalancen, som må anses for nødvendige for en mere stabil økonomisk udvikling på længere sigt.

I OECD's oversigt over den danske økonomi, som er udkommet i løbet af sommeren, antages det, at den danske betalingsbalance i 1969 vil blive forbedret med henved 500 mill. kr. Forbedringen skulle hovedsagelig bestå i en forbedring af handelsbalancen. Også fragtbalancen ville dog antagelig blive forbedret, men til gengæld ville der ske en forringelse af de samlede usynlige poster som følge af bortfaldet af engangsindtægter fra valutaterminsforretningerne i forbindelse med valutakursændringerne i 1967.

Efter at halvdelen af året er gået, og handelsbalanceunderskuddet for dette halvår er opgjort til at være ca. 600 mill. kr. større end underskuddet i det tilsvarende halvår af 1968, er der nok grund til at anlægge et noget mere forsigtigt skøn over betalingsbalancens udseende for 1969, hvor der sikkert er al mulig grund til at være tilfreds, blot underskuddet ikke bliver større end i 1968.

Den danske økonomi må derfor karakteriseres ved, at man i løbet af sommeren 1969 er vendt tilbage til den fulde beskæftigelse, men at denne tilbagevenden er ledsaget af alle de problemer, der karakteriserede dansk økonomi før tilbageslaget fra midten af 1967, nemlig udsigt til betydelige stigninger i indkomster, priser, omkostningsniveau etc., samt udsigt til et betydeligt betalingsbalanceunderskud. Den eneste væsentlige forskel er, at nu har den dårlige betalingsbalancesituation varet yderligere to år, og tilsvarende større er den indsats blevet, som skal til for at genoprette en mere balanceret udvikling i forholdet til udlandet.

NCN
15. 8. 1969

POLITISK KRONIK

UDLANDET

April 1969

1. – Efter store antisovjetiske demonstrationer natten mellem 28. og 29. marts i Praha og andre byer i Czekoslovakiet i anledning af de czekiske sejre over Sovjetunionen ved verdensmesterskaberne i ishockey i Stockholm, er Sovjetunionens forsvarsminister, marskal Grechko, og viceudenrigsminister Semyonov 31/3 ankommet til Praha, hvor Semyonov overrækker præsident Svoboda og førstesekretær Dubcek en protestnote holdt i truende vendinger. – 2. Det czekoslovakiske kommunistpartis præsidium udsender en erklæring, der stærkt fordømmer de antisocialistiske udskejelser, hvorunder Sovjetunionens repræsentanter blev fornærmet på grov og uværdig måde og symboler på Czekoslovakiets befrielse ved Sovjetunionen vanæret. Erklæringen kritiserer særlig massemediernes holdning og visse medlemmer af centralkomiteen, deriblandt Josef Smrkovsky, præsidenten for folkekammeret, der i Pravda er blevet beskyldt for at have deltaget i demonstrationerne. Præsidiet opfordrer alle borgere til at erkende den yderst alvorlige situation og beslutsomt modarbejde dem, der sætter landets skæbne på spil. Også regeringen udsender en erklæring, hvori det bl. a. hedder, at politiet er blevet forstærket, og at hæren har fået ordre til at hjælpe politiet med opretholdelse af ro og orden. Desuden meddeles, at regeringen har besluttet at indføre forcensur af massemedierne. – 3. Førstesekretær Dubcek opfordrer i en tale i radio og TV befolkningen til ro og disciplin. Han udtaler, at landet netop har oplevet de alvorligste dage siden august 1968, og at man må betale en høj politisk pris for se seneste udskejelser; udsigterne til løsning af aktuelle og påtrængende problemer er på ny blevet forringede. – 12. Det officielle telegrambureau udsender meddelelse om, at de sovjetiske tropper i Czekoslovakiet vil blive forstærket. Senere dementerer det meddelelsen, idet der henvises til den ændrede situation. – 13. Marskal Grechko forlader Czekoslovakiet. – 18. På et plenarmøde i centralkomiteen fratræder Alexander Dubcek som førstesekretær og afløses af den slovakiske partileder, dr. Gustav Husak. Til et nyt 11 mands præsidium (hidtil 21 mand) vælges præsident Svoboda, Husak, Dubcek, ministerpræsident Cernik, Lubomir, Strougal, der var indenrigsminister under præsident Novotny, Stefan Sadovsky, der ventes at efterfølge Husak som det slovakiske kommunistpartis førstesekretær, Erban, der er formand for den nationale front, Peter Colotka, forbundsforsamlingens præsident, LO-formanden Polacek, partisekretæren Vasil Bilak og Ian Pillar, der er medlem af centralkomiteen. 12 progressive medlemmer af det gamle 21-mands præsidium glider ud, deriblandt Smrkovsky og lederen af Prahas kommunistiske parti Bohumil Simon. Husak bebuder i en tale kamp uden nåde mod alle antisocialistiske kræfter og kræver, at massemedierne for fremtiden strikte følger partiets linie. – 28. Forbundsforsamlingen vælger Alexander Dubcek til præsident i stedet for Peter Colotka, der bliver viceministerpræsident i forbundsregeringen.

General Yahya Khan (se 11/3) har overtaget posten som Pakistans præsident. I en officiel meddelelse 31/3 hedder det, at han vil fungere som statsoverhoved og regeringschef, indtil valgte repræsentanter for folket har udarbejdet en ny forfatning. I den uge, der er forløbet, siden Yahya

Khan overtog magten og indførte krigsret med forbud mod strejker, demonstrationer og kritik af Yahya Khan, har der i det hele og store hersket ro i landet. I de få tilfælde, hvor bestemmelserne er blevet overtrådt, har hæren grebet ind med stor strenghed. – 10. Præsident Yahya Khan erklærer, at så snart normale tilstande er genoprettet, vil repræsentanter valgt ved direkte valg få til opgave at udarbejde en funktionsdygtig forfatning. Han tilføjer, at det ikke er et spørgsmål om dage, men heller ikke om år.

1.–24. – Det kinesiske kommunistpartis 9. kongres – den første siden 1956 – afholdes i Peking. Dagsordenen indeholder 3 punkter: Centralkomiteens beretning om kulturrevolutionen og om Kinas udenrigspolitik, der aflægges af partiets næstformand, marskal Lin Piao, revision af partiets love og valg af centralkomité. Beretningen og de nye love godkendes enstemmigt 14/4. I de nye love nævnes marskal Lin Piao udtrykkeligt som Mao Tse-tungs »våbenfælle og efterfølger«. De indeholder i modsætning til de hidtidige love intet om fredelig sameksistens, partiets internationale rolle understreges, og Sovjetunionen grupperes sammen med USA som fjende. Af den nye centralkomités 279 medlemmer er over 100 fra de væbnede styrker.

2. – Ghanas statsoverhoved, generalløjtnant Joseph Ankrah, træder tilbage efter at have indrømmet, at han har modtaget penge til politiske formål fra et udenlandsk selskab. Det nationale befrielsesråd, som Ankrah har stået i spidsen for siden afsættelsen af præsident Kwame Nkrumah 24/2 1966, vælger rådets yngste medlem, den 33-årige brigadegeneral, finanskommissær A. A. Afrifa, til Ankrahs efterfølger. – 8. Afrifa indsættes som statsoverhoved. I en radio- og fjernsynstale meddeler han, at forbudet mod politisk virksomhed vil blive hævet 1/5. Han udtaler, at hverken som individer eller som gruppe vil befrielsesrådet prøve at påvirke folket ved valget af deres politiske ledere, og bekræfter, at magten ved udgangen af september 1969 vil blive overtaget til en civil regering. – 9. Eksekutivrådet (kabinettet) omdannes. Victor Owusu, der hidtil var Attorney General, bliver udenrigskommissær, og Afrifas hidtidige post som finanskommissær besættes med J. H. Mensah. – 16. Den forfatningsgivende forsamling vedtager enstemmigt en lov, der forbyder fremtidige civile regeringer at indføre etpartisystemet. En anden lov gør det strafbart på nogen måde at gribe ind i borgernes lovlige politiske virksomhed. – 28. Et dekret bestemmer, at politiske partier ikke må dannes på grundlag af stamme eller religion.

Persien afbryder forbindelsen med Libanon, fordi Libanon nægter at udlevere general Teymour Bakhtiar, tidligere persisk vicepremierminister og leder af sikkerhedspolitiet.

3. – Canadas premierminister Pierre Elliott Trudeau giver meddelelse om en gradvis reduktion af de canadiske troppestyrker i Europa, men erklærer, at Canada stadig vil blive stående i NATO.

5. – Fra Finlands kommunistiske partis kongres udvandrer 162 af de 479 delegerede og samles et andet sted i byen. Den umiddelbare anledning til udvandringen er et krav fra oppositionen om, at valget af medlemmer til centralkomiteen skal foregå på en sådan måde, at oppositionen efter flertallets opfattelse vil få flertal i centralkomiteen. Splittelsen i partiet går tilbage til den foregående kongres i 1966, da Aarne Saarinen og Erkki Salomaa afløste Aimo Aaltonen og Oiva Lehto på henholdsvis formands- og næstformandsposten. Oppositionen, der samler sig om de tidligere ledere, har anklaget den nuværende ledelse for højrerevisionisme og afvigelse fra den rene marxistisk-leninistiske lære, og modsætningen skærpedes, da ledelsen offentliggjorde en kritisk udtalelse om invasionen i Czekoslovakiet. – 6. Kongressen genvælger Saarinen og Salomaa, og

til generalsekretær i stedet for Ville Pessi, der ikke ønsker genvalg, vælges Arvo Aalto. – 26.–27. holder oppositionen landsmøde, hvor der foreligger et forslag fra partiledelsen om vilkårene for, at den vil afstå fra disciplinære forholdsregler og sammenkalde en ekstraordinær kongres, hvor der kan ske en justering af centralkomiteens sammensætning med rimelig hensyntagen til oppositionens ønsker. Oppositionen fastholder sine krav om valget af medlemmer til centralkomiteen, og landsmødet vedtager en resolution, der bl. a. vender sig mod alle forsøg på at sammensmelte kommunistpartiet med det folkedemokratiske forbund, kræver ret for oppositionen til at opstille egne kandidater ved rigsdagsvalget og fordømmelse af højrerevisionismen inden for partiet og af kritikken af invasionen i Czekoslovakiet. Landsmødet nedsætter en forhandlingsdelegation, et arbejdsudvalg, et præsidium og et sekretariat, men partiledelsen erklærer, at da al fraktionsvirksomed i partiet er forbudt i partiets love, kan den ikke anerkende fraktionen eller forhandle med dens organer.

10. – Præsident de Gaulle erklærer, at han straks vil træde tilbage, hvis regional- og senatsreformen (se 2/2) bliver forkastet ved folkeafstemningen 27/4. – 14. Valery Giscard d'Estaing, lederen af de uafhængige republikanere, der er repræsenteret i regeringen, går imod reformen. – 25. Præsident de Gaulle retter en sidste appel til vælgerne om at stemme ja til reformen og bekræfter, at han straks vil træde tilbage, hvis vælgerne desavouerer ham. – 27. Folkeafstemningen går de Gaulle imod, idet 52,4 pct. af de deltagende stemmer nej, 47,6 pct. ja. Stemmeprocenten er ca. 80. – 28. General de Gaulle træder tilbage som den franske republiks præsident. Senatets præsident Alain Poher overtager præsidentposten, til nyvalg har fundet sted. Couve de Murvilles regering fortsætter med undtagelse af justitsminister René Capitant, der erklærer, at Alain Poher har spillet en så aktiv rolle i kampen mod senatsreformen, at han ikke kan tænke sig at fortsætte i regeringen under ham blot som midlertidig præsident. – 29. Fhv. premierminister Georges Pompidou meddeler, at han er kandidat til præsidentposten.

15. – Pyongyang radio meddeler, at et stort amerikansk elektronisk udstyret efterretningsfly, der var trængt dybt ind i det nordkoreanske luftrum, er blevet skudt ned. – 16. USA's forsvarsministerium bekræfter, at et ubevæbnet amerikansk fly på rutinemæssig rekognosceringsflyvning er blevet skudt ned i Det japanske Hav, og at 31 mand savnes, men hævder, at det på intet tidspunkt har været den nordkoreanske kyst nærmere end 50 sømil. – 18. Præsident Nixon erklærer, at de pågældende flyvninger vil blive fortsat, og at flyene vil blive beskyttet. - 21. En stor amerikansk flådeafdeling af hangarskibe, krydsere og destroyere flyttes til Det japanske Hav. – 26. meddeles, at flådeafdelingen forlægges til Det gule Hav, det vil sige flyttes fra den koreanske halvøs østkyst til vestkysten.

I Bagdad henrettes 10 irakiske borgere, 5 civile og 5 militære, alle muhammedanere, de første ved hængning, de sidste ved skydning, for spionage for Israel, Persien og USA. Siden begyndelsen af 1969 er der i Irak foretaget 35 sådanne henrettelser.

17. – I Storbritannien nedsættes valgretsalderen fra 21 til 18 år.

Efter at et lovforslag om en reform af overhusets sammensætning og beføjelser, baseret på en hvidbog offentliggjort i november 1968, 3/2 har været til 2. behandling i underhuset, hvor det i det følgende udvalgsarbejde har mødt stærk modstand fra arbejderpartiets venstre og det konservative partis højre fløj, meddeler premierminister Harold Wilson, at regeringen har besluttet at standse behandlingen for at skaffe tid til behandlingen af andre forslag, især den bebudede Industrial Relations Bill med bestemmelser om bøder for deltagere i ulovlige strejker, der har stødt

på voldsom modstand i fagbevægelsen og arbejderpartiet. – 29. For at stramme disciplinen i arbejderpartiets parlamentsgruppe udnævner premierminister Wilson Robert Mellis til første indpisker i stedet for John Silkin, der til gengæld overtager Mellis' hidtidige post som minister for offentlige arbejder. Et regeringsudvalg af 6 ministre under premierministerens ledelse skal samtidig tage sig af regeringens centrale ledelse.

20. – Efter nye uroligheder i Londonderry (se 1/1) og sabotage mod offentlige værker og installationer i Ulster meddeler den nordirske regering, at den britiske regering har lovet at stille tropper til rådighed. – 21. Indenrigsminister Callaghan udtaler i underhuset, at troppernes opgave er at bevogte vigtige anlæg som vand- og elværker navnlig i landdistrikterne, og at de har ordre til kun at bruge magt i tilfælde af direkte angreb. Den første troppesending omfatter 1500 mand, 27/4 ankommer forstærkninger på 550 mand. – 23. Det unionistiske partis parlamentsgruppe går med 28 stemmer mod 22 ind for princippet én mand, én stemme ved de lokale valg. Landbrugsminister James Chichester-Clark træder tilbage. – 28. Premierminister Terence O'Neill nedlægger sit hverv som leder af det unionistiske parti og erklærer, at han vil træde tilbage som premierminister, så snart en efterfølger er fundet.

23. – Efter flere dages uroligheder og blodige sammenstød mellem sikkerhedsstyrker og tilhængere af de palæstinensiske guerillastyrker indføres undtagelsestilstand i Libanon, dvs. hæren overtager ansvaret for den indre sikkerhed. – 24. Ministerpræsident Rashid Karami indgiver regeringens afskedsbegæring.

Sudans premierminister Mohammed Ahmed Mahgoub indgiver sin afskedsbegæring, men to dage senere indvilliger han efter anmodning af præsident Azhari i at fortsætte, indtil de to partier, der danner koalitionsregeringen, er blevet enige om en ny fordeling af ministerposterne. Baggrunden for regeringskrisen er, at de to fløje af Umma-partiet, den der ledes af Imam el Hadi el Mahdi, og som er repræsenteret i regeringen, og den, der ledes af imam'ens nevø, Sadiq el Mahdi, som har været i opposition, er blevet genforenet, og at det genforenede parti gør krav på en større andel i regeringen, hvilket det andet koalitionsparti, det demokratiske unionistiske parti, modsætter sig.

27. – Bolivias præsident René Barrientos Ortuno (se 3/7 1966) afgår ved døden som følge af en flyveulykke, 49 år gammel. Han efterfølges af vicepræsidenten, Luis Adolfo Siles Salinas.

30. – Det meddeles officielt, at den irakiske regering har besluttet at oprette fuld diplomatisk forbindelse med DDR. Siden 1965, da forbundsrepublikken oprettede diplomatiske forbindelser med Israel, har de diplomatiske forbindelser mellem Irak og Vesttyskland været afbrudt. En talsmand for den vesttyske regering erklærer 1/5, at Iraks skridt er en uvenlig handling over for forbundsrepublikken.

Maj 1969

1. – De uafhængige republikanere, hvis leder er fhv. finansminister Valery Giscard d'Estaing, der gik imod de Gaulle ved folkeafstemningen (se 10/4) har besluttet at støtte Georges Pompidou's kandidatur til præsidentvalget. – 13. udløber fristen for anmeldelse af kandidater til præsidentvalget. Umiddelbart forinden melder den fg. præsident Alain Poher (centrum) sig som kandidat. Splittelsen på venstrefløjen bevirker, at socialister, venstresocialister og kommunister hver opstiller deres

egen kandidat. – 15. Den tidligere premierminister Pierre Mèndes-France meddeler, at han er villig til at blive premierminister, hvis den socialistiske kandidat Gaston Defferre bliver valgt til præsident.

Fhv. landbrugsminister, major James Chichester-Clark (se 20/4) udnævnes til Nordirlands premierminister efter at være valgt til leder af det unionistiske parti. Ved afstemningen i parlamentsgruppen får han 17 stemmer, medens 16 stemmer falder på Brian Faulkner, der i begyndelsen af 1969 demissionerede som handelsminister i Terence O'Neills regering. – 4. Chichester-Clarks ministerium offentliggøres. Brian Faulkner overtager ministeriet for udvikling og får på denne post til opgave at reorganisere grænserne for de lokale myndigheders områder. – 6. Premierminister Chichester-Clark meddeler, at det er besluttet at udstede almindelig amnesti for alle, der er dømt eller anklaget for forseelser i forbindelse med urolighederne. Amnestien medfører bl. a., at de yderliggående protestantiske ledere pastor Ian Paisley og major Ronald Bunting løslades. – 7. Parlamentet giver regeringen et tillidsvotum, efter at Chichester-Clark i en programtale har erklæret, at regeringen accepterer princippet én mand én stemme ved de lokale valg. Han tilføjer, at han betvivler klogskaben i at offentliggøre denne ændring i politikken på dette tidspunkt, derfor trådte han tilbage som landbrugsminister, men der er ingen vej tilbage, og han personlig er tilhænger af princippet.

Urolighederne i Libanon (se 23/4) vedvarer. – 16. Den fungerende premierminister Rashid Karami udtaler, at præsident Helou og han er enige om en aktionsplan, og at han håber, at der snart kan dannes en ny regering.

3. – Dr. Zakir Husain, Indiens tredje og første muhammedanske præsident (siden 1967) afgår ved døden, 72 år gammel. Vicepræsident V. V Giri overtager præsidentposten, indtil valg af ny præsident har fundet sted.

4. – Det slovakiske kommunistpartis centralkomité vælger Stefan Sadovsky til Husaks efterfølger som partiets førstesekretær. Sadovskys post som ministerpræsident for den slovakiske regering overtages af den hidtidige præsident for forbundsforsamlingen Peter Colotka. – 6. Partipræsidiet drøfter massemediernes virksomhed og fastslår, at partiledelsens retningslinjer i mange tilfælde ikke konsekvent er blevet fulgt. Det meddeles, at præsidiet har taget skridt til at afskaffe de nuværende misforhold og sikre en principiel ændring af efterretningstjenesten gennem presse, radio og TV. 15/5 forbydes udgivelsen af forfatterforeningens ugeblad Reporter. – 27. Præsident Svoboda udsteder amnesti for alle, der illegalt har forladt landet siden 8/5 1968. De, der inden 15/9 vender tilbage eller legaliserer deres opold i udlandet, vil blive fri for straf. Rude Pravo meddeler, at Josef Spacek, lederen af kommunistpartiet i Sydmähren, er blevet afskediget. Hans efterfølger er Karel Neubert, en medarbejder i Strougals afdeling i partisekretariatet. – 29.–30. På et møde i centralkomiteen udelukkes den tidligere viceministerpræsident Ota Sik af komiteen for partifjendtlig virksomhed, og den tidligere formand for den nationale front, Frantisek Kriegel, udstødes af partiet for partifjendtlige, antisocialistiske og antisovjetiske teser. I en tale på mødet udtaler partisekretær Husak, at der ikke vil ske en masseudrensning af partimedlemmer, og at der ikke vil blive gjort forsøg på at indgyde frygt i de desorienterede.

7. – Den finske regering har i et memorandum til alle stater i Europa, til USA og Canada samt til FN gjort sig til talsmand for afholdelse af en europæisk sikkerhedskonference og tilbyder at være vært for en sådan konference. Den har i den anledning anmodet sine repræsentanter i de pågældende lande om at sondere disses holdning; det næste skridt vil være forberedende forhandling og det tredje skridt selve sikkerhedskonferencen.

8. – Ved byrådsvalgene i England og Wales vinder de konservative netto 599 mandater, medens arbejderpartiet har et nettotab på 616 mandater. Med undtagelse af Sheffield, som generobres af arbejderpartiet, bevarer de konservative flertallet i alle de byer, hvor de i forvejen havde magten, og opnår desuden flertal i yderligere 25 byer. Efter valgene har arbejderpartiet kun flertal i 22 engelske og 6 walisiske byer. I de skotske byer, hvor valgene finder sted 6/5, går nationalisterne (Scottish National Party) stærkt tilbage i stemmer i sammenligning med 1968, men vinder netto 20 mandater, især i de små byer; de konservatives og progressives nettogevinst er 17, og arbejderpartiet mister netto 30 mandater. De konservative har herefter absolut flertal i Glasgow og bevarer flertallet i Edinburgh og Dundee. Derimod generobrer arbejderpartiet flertallet i Aberdeen, som de havde mistet i 1968.

8. – Den nationale befrielsesfront i Sydvietnam offentliggør et program i 10 punkter. Det hedder heri bl. a., at i overgangstiden mellem våbenstilstand og valg af grundlovgivende forsamling i Sydvietnam skal der oprettes en samlingsregering af folk, der repræsenterer de folkelige bevægelser, og som skal sikre de fremmede troppers afmarch. Fredelig genforening af de to dele af Vietnam skal ske skridt for skridt gennem overenskomster mellem parterne og uden fremmed indblanding. Krigens skader skal genoprettes og USA erstatte de tab, som krigen har påført de to dele af Vietnam. – 14. Præsident Nixon opstiller i en TV-tale 8 punkter, der på forhånd er anerkendt af præsident Nguyen Van Thieu. Herefter skal hovedparten af USA's og andre allieredes tropper trækkes gradvis tilbage over en periode af 12 måneder og resten rykke ind i bestemte baseområder, og disse tilbageblevne tropper skal gradvis trækkes tilbage i takt med tilbagetrækningen af de nordvietnamesiske tropper til Nordvietnam, ikke alene fra Sydvietnam, men også fra Laos og Cambodia, og derefter skal der afholdes valg under international kontrol.

Cambodias regering udsender meddelelse om fuld diplomatisk forbindelse med DDR. Statschefen Norodom Sihanouk udtaler 9/5, at anerkendelsen ikke er en uvenlig handling over for forbundsrepublikken, men i overensstemmelse med Cambodias neutralitetspolitik. – 9. meddeles, at Cambodia og Den nationale befrielsesfront i Sydvietnam har besluttet at ophøje deres diplomatiske repræsentanter hos hinanden til ambassadører. – 14. Den tyske forbundsregering meddeler, at den har hjemkaldt den tyske ambassadør i Cambodia og forbeholder sig yderligere skridt.

10. – Ved valget i Vest Malaysia (Malaya) får Alliancepartiet, der omfatter en malayisk, en kinesisk og en indisk partiorganisation, for første gang siden Malaya blev uafhængigt under halvdelen, nemlig 49,1 pct. af de afgivne stemmer, men bevarer dog flertallet i forbundsparlamentet. Af Vest Malaysias 104 parlamentsmedlemmer tilhører 66 (51 malayer, 13 kinesere og 2 indere) Alliancepartiet mod 89 (59 malayer, 27 kinesere og 3 indere) i det gamle parlament. Incl. Øst Malaysias - Sabahs og Sarawaks – repræsentanter tæller parlamentet i alt 144 medlemmer, men i Sabah, hvor valget er fastsat til 25/5 (i Sarawak 7/6), har Alliancepartiet på forhånd sikret sig 10 mandater, idet der i 10 kredse ikke er opstillet modkandidater. Oppositionspartiernes 37 mandater i Malaya fordeler sig således: Det – overvejende kinesiske – demokratiske aktionsparti 13, Det panmalayiske islamitiske parti 12 (24,3 pct. af de afgivne stemmer), Gerakan Rakyat Malaysia (Det malayiske folks progressive parti) et nyt moderat parti, 8, Folkets progressive parti 4. Resultatet fra 1 kreds i Malaya mangler, idet valget er udsat på grund af en kandidats død under valgkampen. Samtidig med valget til forbundsparlamentet finder der valg sted til parlamenterne i de 11 enkeltstater i Malaya. Alliancepartiet, der

før valget havde flertal i 10 af staterne, har efter valget kun flertal i 7. – 12. Kinesernes partiorganisation inden for Alliancen meddeler, at den på grund af valgudfaldet ikke længere vil deltage i regeringen, men fortsat vil støtte den. – 13. Der opstår af ikke fuldt opklarede årsager blodige raceuroligheder i Kuala Lumpur begyndende med, at oppositionspartiernes sejrsparade fremkalder moddemonstrationer fra regeringspartierne. Regeringen indfører udgangsforbud. 14/5 sættes tropper ind for at genoprette ordenen, men urolighederne fortsætter, og 15/5 proklamerer premierminister Tunku Abdul Rahman undtagelsestilstand. Han giver samtidig meddelelse om oprettelse af et særligt organ, National Operations Council, som skal lede bekæmpelsen af raceuroligheder-ne. Valget i Sabah og Sarawak aflyses. – 16. Vicepremierminister Tun Abdul Razak meddeler på en pressekonference, at han har overtaget posten som leder af National Operations Council og i denne egenskab er udstyret med magtbeføjelser, der går langt ud over en ministers. Han giver samtidig meddelelse om indførelse af pressecensur og om arrestation af et større antal kommunistiske terrorister. Premierminister Abdul Rahman meddeler, at de kinesiske ministre har meddelt, at de vil genindtræde i regeringen, indtil tilstandene på ny er normale. – 19. lempes udgangsforbuddet for senere helt at ophæves. 20/5 er situationen i Kuala Lumpur trods fortsat spænding i det store og hele normal. – 21. Regeringen omdannes. Tunku Abdul Rahman fortsætter som premierminister, udenrigsminister og minister for fritid, ungdom og sport og Tun Abdul Raxak som vicepremierminister og forsvarsminister samt fungerende finansminister. Af regeringens 14 medlemmer er 10 malayer, 2 indere, 1 fra Sabah og 1 fra Sarawak. I den officielle ministerliste forekommer ingen kinesere, men det meddeles, at 3 medlemmer af kinesernes partiorganisation inden for Alliancen, deriblandt den hidtidige finansminister og formand for partigruppen. Tan Siew Sin, som minister uden portefølje har særlige opgaver under undtagelsestilstanden og desuden er medlemmer af National Operations Council.

14. – Dommer i USA's højesteret Abe Fortas (se 2/10 1968) nedlægger sit embede på grund af kritik i anledning af en artikel i Life, hvorefter han i 1966 havde modtaget, men senere returneret et honorar på 20.000 dollars fra en finansmand, der senere blev fængslet for aktiemanipulationer.

20. – Den rhodesiske regering offentliggør et forfatningsudkast, der 20/6 skal til folkeafstemning. Efter udkastet skal Rhodesia være republik. Den lovgivende forsamling skal bestå af to kamre, et andetkammer på 66 medlemmer, hvoraf 50 hvide og 16 afrikanere, og et senat på 23 medlemmer, nemlig 10 valgt af europæerne, 10 afrikanske høvdinge udpeget af høvdingenes råd og 3 udpeget af statens overhoved. Afrikanernes repræsentation i andetkammer øges, efterhånden som deres velstand vokser, idet størrelsen af deres repræsentation er afhængig af, hvor stor en del de betaler af den samlede indkomstskat, men den kan aldrig overstige de hvides repræsentation, og forfatningsudkastet opfylder altså ikke den britiske regerings betingelse for at give Rhodesia uafhængighed, at forfatningen skal være af en sådan karakter, at den muliggør uhindret fremskridt i retning af flertalsstyre inden for en rimelig tid. Samtidig med offentliggørelsen af forfatningsudkastet udtaler premierminister Ian Smith, at Storbritanniens umedgørlige holdning har gjort ende på håbet om en forhandlingsløsning af spørgsmålet om Rhodesias uafhængighed.

25. – Det amerikanske rumskib Apollo 10 med astronauterne oberst Thomas Stafford og kaptajnerne John Young og Eugene Cernan vender tilbage til jorden efter 8 dages rejse i rummet, hvorunder de har været i kredsløb omkring månen. 22/5 frigøres en måne»modul« med Stafford og Cernan fra moderskibet og undersøger i

en afstand af ca. 15 km fra månens overflade landingspladser i Stilhedens Hav, hvor Apollo 11 efter planen skal forsøge at landsætte mennesker 21/7. Derefter foretages under kredsløbet omkring månen den samme sammenkoblingsmanøvre som under Apollo 9-færden under kredsløb omkring jorden (se 13/3).

I Sudan styrter venstreorienterede kredse med støtte i hæren Mahgoubs regering (se 23/4), og et revolutionsråd under ledelse af oberst Jaafar Mohammed al Nemery tager magten og proklamerer Sudan som folkerepublik. Rådet udnævner dets eneste civile medlem, fhv. højesteretspræsident Babiker Awadalla, tidligere præsidentkandidat for venstreblokken, der også omfatter kommunisterne, til premierminister. Awadalla overtager selv udenrigsministeriet, Jaafar al Nemery bliver forsvarsminister og major Farouk Osman Hawadalla indenrigsminister. Den nye regering suspenderer den provisoriske forfatning af 1964 og opløser den forfatningsgivende forsamling og alle politiske partier. – 26. Oberst Jaafar al Nemery udnævnes til hærens øverstkommanderende og forfremmes til generalmajor. Premierminister Awadalla beskriver regeringen som venstreorienteret og socialistisk, men ikke ekstremistisk eller fanatisk. Han meddeler endvidere, at ekspræsident Azhari og fhv. premierminister Mahgoub er under husarrest, men uskadte, og at alle undtagen 4 af de øvrige ministre i den foregående regering er blevet opsporet og befinder sig i præventiv arrest. Sudan radio meddeler, at 22 højere officerer, deriblandt den tidligere stabschef, generalmajor Hamad Nil Deifallah, er blevet afskediget med pension. En talsmand for revolutionsrådet siger, at alle strejkende udsætter sig for dødsstraf, og at alle forsøg på sabotage vil blive strengt straffet. – 27. Sudan anerkender DDR (se også 30/4). Premierminister Awadalla erklærer, at de vigtigste industrier vil blive nationaliseret. – 29. Ekspræsident Azhari og fhv. premierminister Mahgoub overføres til fængsel. – 31. General Jaafar al Nemery erklærer, at Sudan aldrig vil få lov til at vende tilbage til flerpartidemokrati, men tilføjer, at der er ingen åbning for dannelsen af et kommunistisk regime.

29. – På et møde i Reykjavik danner Hannibal Valdimarssons tilhængere (se 1.–3/11 1968) en ny politisk organisation, Frisindedes Forbund, der foreløbig omfatter Reykjavik og valgkredsen Reykjanes. Forbundet vil arbejde på et socialistisk kooperativt og frisindet grundlag. Til formand vælges professor, dr. Bjarni Gudnason.

Juni 1969

1. – Ved det franske præsidentvalg får fhv. premierminister Georges Pompidou 44,46, den fg. præsident Alain Poher (centrum) 23,3, Jacques Duclos (kommunist) 21,27, Gaston Defferre (socialist) 5,01, Michel Rocard (venstresocialist) 3,61, Louis Ducatel (uden for partierne) 1,26 og Alain Krivine (Trotskyist) 1,05 pct. af de afgivne stemmer. Stemmeprocenten er 77,59. Da ingen af kandidaterne har opnået halvdelen af de afgivne stemmer, skal der afholdes omvalg mellem de to førende kandidater Pompidou og Poher. – 2. Det kommunistiske partis generalsekretær Waldeck Rochet anbefaler alle, der har stemt på Duclos, i anden valgomgang at undlade at stemme; Defferre anbefaler Poher, medens den uafhængige Ducatel anbefaler Pompidou. Den yderliggående højremand Tixier-Vignancour, der som kandidat ved præsidentvalget i 1965 opnåede 5 pct. af stemmerne, og som i første valgomgang anbefalede Poher, anbefaler i anden omgang Pompidou. – 8. Jacques Duhamel, formand for gruppen Fremskridt og moderne Demokrati, der tæller 33 medlemmer af nationalforsamlingen, hvoraf kun et mindretal fulgte Duhamel i hans

støtte til Pompidous kandidatur, danner et nyt centrumsparti på grundlag af en række politiske klubber. De to andre centrumspartier, Centre Democrate og Centre National des Independants et Paysans, støtter Poher. – 15. I anden omgang besejrer Georges Pompidou Alain Poher, idet han får 58,2 pct. af de afgivne stemmer mod Pohers 41,8 pct. Valgdeltagelsen er 68,86 pct. – 20. Pompidou indsættes officielt som Frankrigs præsident for de næste 7 år og anmoder præsidenten for nationalforsamlingen, Jacques Chaban-Delmas om at danne ny regering til afløsning af Couve de Murvilles. – 22. To af de vigtigste poster i Chaban-Delmas' regering besættes med forkæmpere for europæisk enhed, idet Maurice Schumann, hidtil socialminister, bliver udenrigsminister efter Michel Debré, og lederen af de uafhængige republikanere, Valery Giscard d'Estaing bliver finansminister, på hvilken post han afløser Francois Ortoli, der bliver minister for industri og videnskabelig forskning. Michel Debré overtager forsvarministeriet. Raymond Marcellin fortsætter som indenrigsminister, og centrumslederen Jacques Duhamel bliver landbrugsminister. En anden centrumspolitiker, René Pleven, overtager justitsministeriet. På den vigtige og vanskelige post som undervisningsminister afløses Edgar Faure af Olivier Guichard, der hidtil har været minister for statens planlægning. Edmond Michelet afløser André Malraux som kulturminister, og Roger Frey fortsætter som minister med ansvar for forholdet til parlamentet. Den tidligere konservative premierminister Antoine Pinay, med hvem der har været forhandlet om hans overtagelse af finansministeriet, erklærer, at han ikke har stillet betingelser, og at man ikke har forsøgt at pålægge ham betingelser, og at han er til præsidentens disposition, hvis man ønsker at give ham særlige opgaver. – 25. Nationalforsamlingen vælger Achille Peretti, første vicepræsident siden 1964, til Chaban-Delmas' efterfølger som forsamlingens præsident. – 26. Premierminister Chaban-Delmas forelægger regeringens program i nationalforsamlingen. Om udvidelsen af fællesmarkedet til at omfatte nye medlemmer siger han, at spørgsmålet må være genstand for forberedende drøftelser og overenskomster med de andre medlemmer af EEC, og han tilføjer, at det er vigtigt, at udvidelsen ikke svækker, men styrker fællesmarkedet.

3. – Hele præsidiet for Prahas kommunistparti træder tilbage. Formanden, Bohumil Simon, en tilhænger af Dubceks reformpolitik, efterfølges af Oldrich Matejka, medarbejder i Lubomir Strougals afdeling af partisekretariatet. Ved en reorganisation af partisekretariatet bliver Strougal viceførstesekretær. – 13. Milos Jakes, der er formand for det kommunistiske partis centrale kontrolkommission, skriver i Rude Pravo, at i hele landet er oprettet 2000 udvalg, der skal gennemtvinge partilinien. Han kræver, at »2000 ord« manifesteret i juli 1968 med opfordring til strejker og demonstrationer for at fremskynde reformer, skal tilbagekaldes af underskriverne. – 26. Det officielle telegrambureau meddeler, at pressecensur vil blive officielt indført fra begyndelsen af 1970.

Quebecs premierminister Jean-Jacques Bertrand har meddelt, at hans regering til efteråret vil fremsætte lovforslag, der skal sætte provinsen i stand til at gennemføre folkeafstemning om alle politiske og forfatningsmæssige spørgsmål, herunder også spørgsmålet om Quebecs uafhængighed.

4. – Det meddeles i Damaskus, at Syrien har anerkendt DDR, og at der mellem de to lande er sluttet overenskomst om oprettelse af fuld diplomatisk forbindelse (se 30/4 og 25/5). – 15. En talsmand for den vesttyske regering udtaler, at forbundsregeringen ikke mere vil støtte udviklingsprojekter i Syrien. Det meddeles, at den østtyske regering har sendt en note til alle de arabiske stater, der endnu ikke har anerkendt DDR, og opfordret dem til at oprette diplomatiske forbindelser.

5. – Den længe forberedte internationale konference af kommunistiske partier åb-

nes i Moskva. Kina, Albanien, Nordvietnam, Nordkorea og Jugoslavien sender ikke delegationer, og Cuba sender kun observatører. 18/6 udsendes ved kongressens afslutning en fælles erklæring, som er godkendt af 66 partier, hvor nogle dog tager stærke forbehold. Erklæringen indeholder i generel form Brezjnev-doktrinen om begrænset suverænitet, idet det udtales, at forsvaret af den østeuropæiske blok under Sovjetunionens ledelse er en primær forpligtelse for alle kommunister, at uoverensstemmelser mellem kommunistpartierne kun kan tillades, så længe de ikke sprænger blokkens fælles front, at nationale interesser ikke kan ses isoleret fra blokkens interesser, og at kommunisterne må bevare monopol på magten i alle blokkens medlemsstater. Erklæringen indeholder ingen fordømmelse af Kina.

9. – Det amerikanske senat godkender udnævnelsen af Warren Burger som Earl Warrens efterfølger som præsident for USA's højesteret (se 26/6 1968).

10. – En talsmand for Sydvietnams nationale befrielsesfron bekræfter, at der er dannet en provisorisk befrielsesregering i Sydvitenam; den rummer repræsentanter for alle modstandsgrupper i landet.

11. – Rhodesias guvernør, Sir Humprey Gibbs meddeler, at et ja til den nye forfatning ved folkeafstemningen (se 20/5) efter al sandsynlighed vil gøre det umuligt for ham at fortsætte som guvernør. – 20. Ved folkeafstemningen afgives der 61.130 stemmer for indførelsen af republik, 14.372 imod. For den nye forfatning stemmer 54.724 og imod 20.778. Af Rhodesias 228.000 hvide har 81.562 stemmeret ved folkeafstemningen, af de 4,8 mill. afrikanere kun 6634. – 24. Udenrigs- og Commonwealth-minister Michael Stewart udtaler i underhuset, at den britiske regering har besluttet at modtage guvernør Sir Humphrey Gibbs' afskedsbegæring, at de sidste officielle forbindelser med styret i Rhodesia vil blive afbrudt ved, at Rhodesia House i London vil blive lukket og den resterende del af den britiske mission i Salisbury trukket tilbage. Den britiske regering vil desuden overveje fuldstændigt forbud mod enhver forbindelse med Rhodesia. Den konservative opposition protesterer mod tilbagetrækning af missionen i Salisbury og opfordrer regeringen til at sætte sig imod ethvert skridt fra FN i retning af fuldstændig afbrydelse af forbindelserne.

Statschef Norodom Sihanouk meddeler, at Cambodia har besluttet at genoptage diplomatiske forbindelser med USA og at afbryde de diplomatiske forbindelser med den tyske forbundsrepublik (se 18/4).

18. – Ved valget til Eires parlament (Dail Eireann) opnår regeringspartiet Fianna Fail absolut flertal. Fianna Fail får 75 (1965: 72) mandater. Fine Gael 50 (47), arbejderpartiet 18 (22), uafhængige 1 (3). Arbejderpartiet har fremgang i Dublin, hvor dr. Conor Cruise O' Brien og professor Thornley er blandt de valgte, men skuffes i øvrigt i sine forventninger om frengang efter en meget aktiv valgkampagne.

20. – Ved et suppleringsvalg i Ladywood, Birmingham, vinder de liberale kredsen fra arbejderpartiet og har dermed 13 medlemmer i underhuset.

22. – Sydjemens præsident Qahtan al-Shaabi, der for 5 år siden dannede den regerende nationale befrielsesfront, og som siden Sydjemen i november 1967 blev uafhængig, har været den nye stats overhoved (se 4/11 1967) træder tilbage og afløses af et præsidentskabsråd på 5 medlemmer. Præsidentskabsrådet består af Muhammad Ali Haithem, som 18/6 blev afskediget fra posten som indenrigsminister, forsvarsminister Muhammad Saleh al-Aulaqi, tidligere informationsminister Abdul Fattah Ismail, Ali Ahmad Nasser og Salem Robayee.

DANMARK

April 1969

1. – Den nye arbejdsformidlingslov (se 31/5 1968) træder i kraft, hvorved arbejdsanvisningen flyttes fra arbejdsløshedskasserne til 380 offentlige arbejdsanvisningskontorer, der også udøver kontrollen med ledige medlemmer af anerkendte arbejdsløshedskasser. Lokale arbejdsmarkedsnævn skal følge udviklingen, og der er i den nye lov større mulighed end tidligere for at yde støtte til fremme af arbejdskraftens bevægelighed.

8. – Indenrigsminister Poul Sørensen er indlagt på hospital til undersøgelse på grund af forstyrrelse i hjerterytmen. Justitsminister Thestrup, der under indenrigsministerens påskeferie i udlandet var fungerende indenrigsminister, fortsætter i denne egenskab under Poul Sørensens sygdom (se 23/2).

De danske Mejeriforeningers Fællesorganisationers bestyrelse godkender forslag om videreførelse af arbejdet med etableringen af »Mejeriselskabet Danmark« gennem et særligt jysk udvalg. Fusionsbestræbelserne inden for mejerierne stødte på vanskeligheder, da 4 store jyske mejeriselskaber i begyndelsen af året afviste at gå ind i en landsomfattende sammenslutning på samme vilkår som 17 allerede tilsluttede mejerier og mejeriselskaber.

9. – Socialminister Nathalie Lind fremsætter forslag om ændring af lov om sygeforsikring. Hovedsigtet med forslaget er en forbedring af sygedagpengeordningen, dels ved forhøjelse af maksimalsatserne, så de kommer på højde med arbejdsløshedsforsikringens satser, dels ved en forlængelse af den tid, i hvilken der kan udbetales dagpenge. Til dækning af de forøgede udgifter forhøjes arbejdsgivernes bidrag med 2 øre til 11 øre pr. arbejdstime og lønmodtagernes bidrag med 1 øre til 5,5 øre pr. time. Forslaget betyder for staten en merudgift på ca. 69 mill. kr. på årsbasis. Lovforslaget vedtages enstemmigt 6/6. Ved 2. behandling er en række videregående ændringsforslag fra oppositionspartierne forkastet, herunder forslag om afskaffelse af karenstiden og om forhøjelse af maksimumsgrænsen for dagpengene fra 80 til 90 pct. (s. og s. f.) og 100 pct. (vs.) af arbejdsindtægten.

Erling Dinesen fremsætter på Socialdemokratiets vegne forslag til folketingsbeslutning om 4 ugers ferie for alle lønmodtagere med virkning fra ferieåret, der begynder 1/4 1971, og om forhøjelse af feriegodtgørelsen til 10 pct. af lønnen fra 1/1 1970. På Socialistisk Folkepartis vegne fremsætter Krog Hansen et tilsvarende forslag til beslutning; herefter skal der oprettes en ferielønsfond, hvortil arbejdsgiverbidragene skal indbetales. Ved 1. behandling 9/5 afviser arbejdsminister Lauge Dahlgaard forslagene, idet han meddeler, at han i næste folketingsår vil fremsætte forslag om en modernisering af ferielovgivningen.

10. – I anledning af Nationalbankens diskontoforhøjelse (se 28/3) fastsætter bankernes og sparekassernes organisationer flg. maksimale indlånsrentesatser: indlån på anfordring eller kortere opsigelse end 3 måneder $4^1/_4$ pct., indlån på mindst 3 måneder $5^3/_4$ pct., indlån på mindst 6 måneder $6^1/_2$ pct. og indlån på mindst 12 måneder $7^1/_2$ pct.

Det meddeles, at venstrebladet Aalborg Amtstidende og det socialdemokratiske blad i Ålborg Ny Tid forhandler om teknisk samarbejde for at muliggøre en nedsættelse af driftsudgifterne.

11. – Folketingets udvalg for forretningsordenen suppleret med repræsentanter for de partier, der har sæde i finansudvalget, har undersøgt spørgsmålet om finansudvalgets kompetence (se 8/10 1968) og er kommet til det resultat, at den gennem mange år udviklede sædvane, at en ikke bevilget udgift kan afholdes på forventet efterbevilling, når finansudvalget har givet sin tilslutning dertil, må fastholdes. Det tilføjes, at for så vidt angår bevillinger, der må anses for særlig betydningsfulde på grund af bevillingens størrelse og konsekvenser, vil det som hidtil være ønskeligt, at bevillingssagen forlægges folketinget i form af et lovforslag. Udvalget mener ikke, der er noget betænkeligt ved denne ordning i folketingets mødeperioder. Noget anderledes ligger det uden for mødeperioderne, navnlig i folketingsårets 3–4 sidste måneder, men folketingets formand har under forhandlingerne tilkendegivet, at hvis mindst 7 af finansudvalgets 17 medlemmer, repræsenterende 2/5 af folketingets medlemmer, ønsker folketinget indkaldt i anledning af en bevillingssag, som er forelagt finansudvalget i den mødefri del af folketingsåret, vil han indkalde folketinget. Forinden vil han dog drøfte sagen med statsministeren og partiformændene, bl. a. for at undersøge, om sagen eventuelt vil kunne udsættes, til folketinget genoptager sine møder.

14. – Det økonomiske råds formandskab har foretaget en vurdering af udsigterne for dansk økonomi efter forliget på arbejdsmarkedet, tjenestemandsforliget og stramningen af pengemarkedet og er kommet til det resultat, at de samlede pengeindkomster sandsynligvis vil stige mere end de 9 pct., som regeringens økonomiske sekretariat regnede med for en måned siden, og at der til efteråret derfor vil kunne opstå et efterspørgselspres, som kan nødvendiggøre en finanspolitisk stramning og dermed muligvis en ringere udnyttelse af arbejdskraft og kapacitet.

15. – Direktør C. Hill-Madsen, S. Dyrup & Co., afløser direktør N. Arnth-Jensen, De danske Sukkerfabrikker, som formand for Industrirådet.

16. – Poul Dalsager fremsætter på Socialdemokratiets vegne forslag om, at lov om avancestop og lov om anmeldelse af vejledende priser m. v., der begger udløber 1/7, forlænges til 1/4 1970. Forslagene indeholder skærpelser på områder, hvor der i oktober 1968 (se 2/10) indførtes visse lempelser. Lovforslagene tages tilbage 13/6 ved 3. behandling af regeringsforslaget om ændring af lov om anmeldelse af vejledende priser m. v.

17. – Ved 1. behandling af forslaget om centre for højere uddannelser (se 14/3) går Socialdemokratiets ordfører K. B. Andersen stærkt imod, at Danmarks fjerde universitet placeres i Roskilde samtidig med udbygningen af Københavns universitet, fordi landet herved »trækkes endnu mere skævt, end det er i forvejen«. Han får tilslutning fra Stetter (k. f.), der på egne og 4 andre nordjyske regeringspartimedlemmers vegne ønsker Ålborg rykket frem foran Roskilde i planlægningen, og fra Orla Møller, der taler for de socialdemokratiske medlemmer, der er valgt i det nye Ålborg amt. Debatten præges også af en række indlæg om placeringen af det kommende sydjyske universitet, hvor Esbjerg-Ribe, Haderslev og Kolding bringes i forslag. Undervisningsminister Helge Larsen fastholder, at planen om Roskilde er den bedste løsning og udtaler, at bortset fra udbygningen af de bestående universiteter og start af et nyt uddannelsescenter øst for Store Bælt til aflastning af Københavns universitet, er der hverken økonomisk eller hvad lærerkræfter angår muligheder for at tage fat på yderligere centre for højere uddannelse før 1980.

22. – Regeringen drøfter beretningen fra kommissionsdomstolen (højesteretsdommer Th. Gjerulff) om kildeskattehussagen (se 28/11 1968), og statsministeren meddeler, at man ikke finder grundlag for at antage,

at nogen af de i sagen implicerede har udvist forhold, som de kan drages til ansvar for. Det hedder videre i meddelelsen, at det af beretningen fremgår, at der er opstået beklagelige misforståelser mellem personer, som har deltaget i sagsbehandlingen, men intet yder på, at de unøjagtigheder, som fremkom i en redegørelse til finansudvalget, har været tilsigtet. Efter indstilling fra boligministeriet har regeringen imidlertid besluttet at overføre sager om lokaleproblemer og lejemål fra statsbyggekontoret til ministeriets budget- og personalekontor og at fremskynde rationaliseringen af boligministeriets administration.

Udenrigsminister Hartling fremsætter forslag til folketingsbeslutning om ratifikation af den internationale sukkeroverenskomst af 1968, hvis hovedformål er at tilvejebringe balance på det »frie« sukkermarked. 1. behandling 22/5.

Den socialdemokratiske folketingsgruppe vedtager en erklæring om sine synspunkter på den kommende forsvarsordning. Man foreslår behandlingen og vedtagelsen af forslaget om forsvarets organisation (se 13/11 1968) udskudt til næste folketingsår, idet man ønsker, at administrationsrådet i løbet af 6 måneder skal finde frem til den mest hensigtsmæssige forenkling af kommandoformen byggende på tanken om et fællesværn. Endvidere ønsker man nedsat et hurtigt arbejdende udvalg af militære og civile, som skal foretage en vurdering af våbentyper og deres forhold til hinanden med henblik på de næste 5 års anskaffelser. Det skal endvidere undersøges, om søværnet kan gå over til mindre, men mere hurtiggående fartøjer og muligheden for reduktion af antallet af kampfly og en nedsættelse af dækningsstyrken fra ca. 13.000 til 10.000 mand. Endelig skal det overveje mulighederne for en nedsættelse af tjenestetiden til under 12 måneder. Socialdemokratiet kræver den størst mulige effektivitet inden for de fremtidige beløbsrammer, hvis størrelse man ønsker at stå frit overfor. Forsvarminister Ninn-Hansen erklærer, at de ønskede analyser ikke kan gennemføres på 6 måneder, men vil kræve 2 år.

23. – Ved 2. behandling af lovforslaget om placeringen af en ny Københavns lufthavn (se 18/2) har de radikale medlemmer af udvalget stillet et ændringsforslag, hvorefter der sideløbende med udarbejdelsen af Saltholmplanen skal gennemføres undersøgelser af de økonomiske, tekniske og trafikale konsekvenser ved placering af en storlufthavn på Sydamager sammenlignet med Saltholmløsningen. Ændringsforslaget forkastes med 97 stemmer mod 21, 2 medlemmer undlader at stemme. Ændringsforslaget får tilslutning fra størsteparten af Det radikale Venstres medlemmer, venstresocialisterne og et par venstremænd. Ved 3. behandling 25/4 vedtages det uændrede lovforslag enstemmigt med 123 stemmer, idet dog 11 (8 r. v., 1 v. og 2 vs.) undlader at stemme. Samme dag vedtages lovforslaget om udbygning af Københavns lufthavn (se 11/12 1968) enstemmigt.

24. – Ved 2. behandling af det socialdemokratiske forslag til folketingsbeslutning om undersøgelse af stiftelsen og sammenbruddet af sammenslutningen Boss of Scandinavia (se 2/10 1968) er der i udvalget opnået enighed om en ændret formulering af forslaget. Herefter opfordrer folketinget regeringen til at nedsætte et sagkyndigt udvalg til at undersøge forholdene omkring den kapital- og kreditformidling til dansk erhvervsliv, der foregår gennem finansierings- og factoringselskaber og lignende virksomheder, samt til, når retssagen vedrørende Boss of Scandinavia er afsluttet ved byretten, at lade udvalget foretage en gennemgang af det fremkomne materiale også med henblik på at undersøge omstændighederne i forbindelse med stiftelsen og sammenbruddet af Boss of Scandinavia, herunder om de opståede tab kunne være afværget ved ændret lov eller ændret administrativ praksis. Det ændrede forslag vedtages enstemmigt.

25. – Folketinget færdigbehandler forslag til lov om stempelafgift (se 3/10 1968), der vedtages enstemmigt, og forslag om ændring af lov om almindelig omsætningsafgift (se 11/12 1968), der ligeledes vedtages enstemmigt, idet dog 10 medlemmer undlader at stemme. Ved 2. behandling 22/4 er ændringsforslag af s. og s. f. om fritagelse af hotelværelser for moms og af s. f. om nedsættelse af merværdiafgiften fra 12,5 til 10 pct. forkastet med henholdsvis 82 stemmer mod 49 (s. og s. f.) og 83 stemmer mod 10 (s. f. og vs.) medens 40 (s.) undlader at stemme. Derimod vedtages et af finansministeren stillet ændringsforslag om, at lovforslagets bestemmelse om, at afgiften på repræsentationsudgifter kan medregnes ved opgørelse af den indgående afgift, udgår, enstemmigt.

29. – Folketinget færdigbehandler forslag til lov for Grønland om afgift af motorkøretøjer (se 12/12 1968), forslag om ændring af lov om mineralske råstoffer i Grønland (se 29/11 1968) og forslag om ændring af lov om den amtskommunale beskatning (se 14/1), der alle vedtages enstemmigt, samt forslag til lov om krigsforsikring af fast ejendom og løsøre (se 23/10 1968), der vedtages med 85 stemmer mod 67 (s. og s. f.).

Langvarige forhandlinger om fornyelse af arbejdsoverenskomsterne på landbrugsområdet er brudt endeligt sammen, efter at landbrugets arbejdsgiveres repræsentanter har afvist forligsmandens ultimative skitse til et mæglingsforslag, som efter deres opfattelse giver væsentlig større lønstigning end aftalt for arbejdsmarkedet i øvrigt. Derimod er skitsen tiltrådt af arbejdernes forhandlere. Herefter vil de varslede arbejdsstandsninger træde i kraft 1/5.

30. – Arbejdsminister Lauge Dahlgaard fremsætter forslag til lov om fornyelse af kollektive overenskomster på landbrugsområdet, hvorefter iværksatte arbejdsstandsninger skal bringes til ophør, således at arbejdet så vidt muligt genoptages dagen efter lovens ikrafttræden, og varslede arbejdsstandsninger ikke må iværksættes. Uoverensstemmelserne mellem parterne skal afgøres af et fællesudvalg bestående af 3 repræsentanter for arbejderne og 3 repræsentanter for arbejdsgiverne samt en formand, der vælges af parterne, eventuelt – hvis de ikke kan blive enige derom – udpeger præsidenten for højesteret en højesteretsdommer som formand. Ved afgørelsen skal tages hensyn til synspunkter og materiale, der har været fremført under forhandlingerne mellem parterne og under forhandlingerne i forligsinstitutionen.

Med dispensation fra forretningsordenens frister foretager folketinget 1. behandling af forslaget samme dag. Det afvises af den samlede opposition; Socialdemokratiets ordfører, fhv. arbejdsminister Erling Dinesen, foreslår, at mæglingsskitsen lægges til grund for standsning af konflikten. Umiddelbart efter afslutningen af 1. behandling påbegyndes udvalgsbehandlingen, og kl. 4 næste morgen opnås enighed om, at paragrafferne om fællesudvalget skal udgå og fornyelsen af overenskomsterne ske på grundlag af mæglingsskitsen, idet arbejdsministeren med bistand af parterne og forligsmanden skal foretage en teknisk gennemgang af skitsen og færdiggøre den samlede tekst.

Ved afslutningen af folketingsmødet 30/4 er næste møde fastsat til 5/5, men efter forliget i udvalget indkaldes til nyt møde 2/5 (store bededag) med 2. behandling af forslaget om fornyelse af kollektive overenskomster på landbrugsområdet som eneste sag på dagsordenen.

Lønnings- og pensionsminister Hastrup fremsætter forslag til lov om tjenestemandslønninger m. m. og klassificering af tjenestemandsstillinger i staten, folkeskolen og folkekirken. Som det fremgår af forslagets titel, omfatter det også folkekirken og folkeskolen, og kirkeminister Arne Fog Pedersen og undervisningsminister Helge Larsen fremsætter i konsekvens heraf samtidig henholdsvis forslag til lov om folkekirkens lønningsvæsen m. m. og forslag om ændring af lov om folkeskolen og

om ophævelse af lov om lønninger m. m. til folkeskolens lærere. Forslaget udgør tredje og sidste led af tjenestemandsreformen og er ligesom de to allerede fremsatte lovforslag (se 20/2) i overensstemmelse med betænkningen fra tjenestemandskommissionen af 1965, hvis 3. og sidste del er udsendt dagen i forvejen. Ifølge forslaget afløses de nuværende 30 lønklasser af 40 lønrammer, for de 32 første lønrammers vedkommende delt op i 2 eller flere løntrin. De fastsatte grundlønninger dyrtidsreguleres med 3 pct. for hver 3 points udsving i reguleringspristallet, og der ydes som hidtil en særlig feriegodtgørelse på 1½ pct. af den oppebårne løn. I de 6 højeste lønrammer (35.–40.) suppleres den pensionsgivende løn for samtlige stillinger med ikke-pensionsgivende, såkaldt generelle tillæg, og derudover er der til en række stillinger, især i de højeste lønrammer, knyttet ikke pensionsgivende særlige tillæg. I denne forbindelse oplyser ministeren, at han med henblik på en sanering af honorar- og sportelsystemet har iværksat en minutiøs gennemgang i de forskellige ministerier og styrelser af alle honorarer m. v., idet det er hensigten at nå frem til at afskaffe alle særlige godtgørelser for udførelse af arbejde og hverv, der må betragtes som led i tjenestemandsstillingen. Af hensyn til de geografisk bestemte forskelle i lønningerne på det private arbejdsmarked foreslås det, at der til grundlønningerne ydes et stedtillæg på 5 pct. i 6 større provinsbyer; i Nordøstsjælland er tillægget 10 pct. og i hovedstadsområdet 15 pct. For de højere lønninger bortfalder stedtillægget efter en aftraptning helt. De nye tjenestemandslove træder i kraft 1/7 1969, men der er med tjenestemændenes organisationer opnået enighed om, at ingen tjenestemand fra dette tidspunkt ved indplaceringen i de nye lønrammer kan opnå en lønfremgang på mere end 3 pct. Den udbetalte løn forhøjes med halvdelen af et eventuelt overskydende beløb 1/4 1970 og 1/10 1970. De 5 lovforslag vedrørende tjenestemandsreformen vedtages enstemmigt 11/6.

Socialminister Nathalie Lind fremsætter forslag om midlertidigt tillæg til folke-, invalide- og enkepensionister samt om midlertidig forhøjelse af grænsen for hjælp til underhold. Forslaget går ud på en forhøjelse af pensionerne på linje med lønforhøjelserne på det private arbejdsmarked ved de nye overenskomster. Tillægget udgør 35 kr. månedlig for ægtepar, hvor begge ægtefæller er berettiget til pension, og 25 kr. månedlig for enlige, og statens udgift hertil i finansåret 1969–70 anslås til 94 mill. kr. Forslaget vedtages enstemmigt 12/6.

Maj 1968

2. – Ved 2. behandling af forslaget om fornyelse af de kollektive overenskomster på landbrugsområdet (se 30/4) oplyser statsminister Hilmar Baunsgaard på foranledning af fhv. statsminister J. O. Krag, der henviser til en artikel af Jens Peter Jensen (v.) i Fyns Tidende, at det er rigtigt, at regeringspartiernes forhandlere, derunder han selv, har lovet at ville anbefale deres grupper, at landbruget får dækning for den direkte lønudgift ved de overenskomster, som nu pålægges landbruget, selv om udgiften skulle vise sig at overstige de 100 mill. kr. for 2 år, som der var givet løfte om under forudsætning af, at et mæglingsforslag var blevet vedtaget. Ved 3. behandling umiddelbart efter 2. behandling vedtages lovforslaget med 150 stemmer mod 3 (vs. og Hanne Reintoft).

5. – Valutastillingen er i april forringet med ca. 675 mill. kr. eller næsten lige så meget som i de 3 foregående måneder tilsammen. Økonomiminister Nyboe Andersen udtaler, at forringelsen først og frem-

mest skyldes likviditetsstramningen i udlandet og den fortsatte internationale valutauro. I betragtning af valutareservernes størrelse må det være magtpåliggende at undgå, at vaultabalancen desuden belastes gennem fremkomsten af et indenlandsk efterspørgselspres, og det er regeringens opfattelse, at der inden sommerferien må gribes beslutsomt ind for at sikre en balanceret udvikling i den indre økonomi. Regeringen vil derfor fremlægge forslag med det sigte at dæmpe stigningen i de offentlige udgifter og i det private forbrug. Det er samtidig formålet med de forhandlinger, der foregår mellem Nationalbanken, pengeinstitutterne og kreditinstitutionerne, at lægge en sådan linie i pengepolitikken, at en begrænsning af de erhvervsmæssige investeringer undgås.

6. – Statsminister Hilmar Baunsgaard udtaler sig efter et ministermøde på linie med økonomiministeren den foregående dag og siger, at det i den nuværende situation ikke vil hjælpe at forhøje diskontoen.

Fg. finansminister Ninn-Hansen fremsætter forslag til lov om tillægsbevilling for finansåret 1968–69. Medens der på finanslovforslaget for 1968–69 regnedes med et kasseoverskud på ca. 450 mill. kr., skønnede finansministeriet i efteråret 1968, at der i stedet ville blive et kasseunderskud på ca. 500 mill. kr. På tillægsbevillingslovforslaget regnes der med, at kasseunderskuddet kun vil blive på ca. 150 mill. kr. Den fg. finansminister fremsætter endvidere forslag om ændring af lov om sømandsskat som følge af kildeskattens ikrafttræden. Forslaget indeholder en skala for udskrivning af sømandsskatten fra 1/1 1970, idet det af tekniske grunde ikke har været muligt at indarbejde sømandsskatteskalaen i selve udskrivningsloven (se 14/3).

Ved 1. behandling af de socialdemokratiske forslag om forlængelse af avancestoploven og loven om anmeldelse af vejledende priser (se 16/4) afviser handelsminister Knud Thomsen forlængelse af avancestoploven, der efter hans mening har »slidt sig selv op«. Han afviser ikke, at der kan blive tale om en forlængelse af loven om vejledende priser i en eller anden form, men udtaler, at regeringen ikke er færdig med sine overvejelser. I øvrigt henviser han til den permanente lovgivning om monopoler og konkurrencebegrænsninger og om indseende med priser som instrumenter, der giver mulighed for aktiv indsats på de områder, hvor der er særlig fare for prisstabiliteten.

Folketinget vedtager ved 3. behandling forslag til lov om retsafgifter og forslag om ændring af forskellige lovbestemmelser om retsafgift m. v. (se 3/10 1968), begge enstemmigt.

8. – Folketinget behandler to forespørgsler til statsministeren om kildeskattehussagen (se 22/4). Socialdemokraterne, hvis ordfører er fhv. justitsminister K. Axel Nielsen, spørger, hvad regeringen agter at foretage sig i anledning af, at det ved kommissionsdomstolens undersøgelse må anses for godtgjort, at boligministeren har forsømt sin pligt til rettidig og på rimelige vilkår at tilvejebringe lokaler til kildeskatteadministrationen, og at boligministeren i forhandlingerne med finansudvalget herom har afgivet urigtige og vildledende oplysninger samt undladt at give oplysninger af væsentlig betydning for finansudvalgets behandling af sagen. Socialistisk Folkeparti, hvis ordfører er Ømann, ønsker at vide, hvilke foranstaltninger statsministeren finder, at beretningen giver anledning til med hensyn til forholdet mellem statsadministrationen og bevillingsmyndighederne, med hensyn til ansvars- og kompetenceforholdene i og mellem ministerierne og med hensyn til rationalisering af fremgangsmåden ved statens indgåelse af lejemål, køb af ejendom og egen byggevirksomhed. Efter en langvarig debat vedtages en dagsorden, stillet af Ib Thyregod på regeringspartiernes vegne, der tager statsministerens redegørelse til efterretning og udtaler, at forhandlingerne mellem regeringen og finansudvalget om klarere og fastere retningslinier for behandlingen af bevillingsspørgsmål samt regeringens be-

stræbelser for at omlægge og rationalisere statens lokale- og byggeadministration bør fremmes mest muligt, og at tinget forventer, at regeringen til efteråret forelægger folketinget resultatet af sine overvejelser. Vedtagelsen sker med 87 stemmer mod 63. Hermed bortfalder et dagsordensforslag af Lysholt Hansen (s.), der henstiller til regeringen at anmode enten kommissionsdommeren eller en anden dommer om på grundlag af det allerede tilvejebragte materiale samt de oplysninger, der kan indhentes i finansudvalget, at fremkomme med en vurdering af omstændighederne i forbindelse med leje og køb af kildeskattehuset, og et dagsordensforslag af Ømann, der opfordrer regeringen til at udpege tre uvildige, administrationskyndige personer til inden 6 måneder at afgive en betænkning om, hvilke administrative og bevillingsmæssige reformer beretningen om kildeskattehuset giver anledning til.

9. – Nationalbanken suspenderer handelen med udenlandsk valuta.

Folketinget vedtager enstemmigt forslaget om ophævelse af hundeskatten fra 1/1 1970 (se 12/12 1968). Ved 2. behandling 7/5 forkastes et socialdemokratisk ændringsforslag om adgang for kommunerne til selv at bestemme, om de fortsat ønsker at opkræve hundeskat, med 83 stemmer mod 34 (s.). Endvidere færdigbehandles forslaget om uddannelse af børnehave- og fritidspædagoger (se 28/11 1968), der ligeledes vedtages enstemmigt.

Ove Hansen (s.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om byrdefordelingen, der opfordrer regeringen til i indeværende folketingsår at fremsætte lovforslag om en midlertidig tilskudsordning til løsning af akutte økonomiske problemer for vanskeligt stillede kommuner. I bemærkningerne til forslaget hedder det, at for at kunne tilvejebringe en tidssvarende og retfærdig fordeling af byrderne må der gives folketinget den nødvendige tid, ligesom opgavefordelingen mellem stat, sekundærkommuner og primærkommuner nøje må være fastlagt. Ved 1. behandling 23/5 afvises forslaget af regeringen og regeringspartierne. Krog Hansen (s. f.) foreslår en dagsorden, der udtaler, at problemerne omkring byrdefordelingen ikke kan løses, medmindre der først foretages en klar opgavefordeling, og de udgifter, som derefter påhviler kommunerne, dækkes af statskassen gennem en kommunalskat, der opkræves efter samme regler for hele landet, og hvis provenu fordeles mellem kommunerne. Regeringen opfordres til at fremsætte dertil sigtende lovforslag samt til at trække de foreliggende lovforslag om byrdefordelingen tilbage. Dagsordensforslaget forkastes 28/5 med 86 stemmer mod 10, medens 55 undlader at stemme.

10. – Regeringen og Nationalbanken udsender en fælles meddelelse om, at diskontoen fra og med 12/5 forhøjes fra 7 til 9 pct. Forhøjelsen begrundes med, at den stærke uro på de internationale valutamarkeder i forventning om en ændring af pariteterne for visse vigtige valutaer har medført betydelige træk på valutareserven. Det tilføjes, at de bestående kreditmuligheder hos internationale organisationer og andre landes centralbanker i de sidste dage er blevet væsentligt forøget. Udover diskontoforhøjelsen indføres øjeblikkeligt forbud mod fremskyndelse af betaling af gæld til udlandet, forudbetalinger til udlandet for varer og tjenesteydelser kan fremtidig kun ske med Nationalbankens godkendelse, men der vil fortsat være adgang til at indgå terminskontrakter i overensstemmelse med de gældende regler. Det meddeles sluttelig, at valutahandelen genåbnes 12/5. Statsminister Hilmar Baunsgaard udtaler, at det må tillægges afgørende betydning, at der ikke består tvivl om, at kronens kurs ubetinget vil blive fastholdt, og siger videre, at selv om diskontoforhøjelsen er betinget af de særlige forhold, vil den formentlig påvirke obligationskurserne, men regeringen og Nationalbanken er enige om, at den ekstraordinært store stigning i den korte rente ikke nødvendiggør en tilsvarende stigning i den lange rente i betragtning af, at de aftaler, der vil blive indgået mellem Nationalban-

ken og institutterne på penge- og kapitalmarkedet, tilsigter at formindske det fremtidige udbud af obligationer.

13. – Økonomiminister Nyboe Andersen giver i folketinget som baggrund for den række finanspolitiske foranstaltninger, regeringen søger gennemført, og for de ændringer i pengepolitikken, der er sket i den sidste tid, en redegørelse for den økonomiske situation og regeringens syn på den. Foranstaltningerne falder i 4 grupper: 1) afgiftsforhøjelser svarende til ca. 1 pct. af det private forbrug, forhøjelse af en række takster, begrænsninger af statens udgiftsbevillinger og personale, som skulle medføre besparelser i indeværende finansår på ca. 1 pct. af statsudgifterne, samt udskrivning af et nyt præmieobligationslån – sammenlagt en styrkelse af den statsfinansielle stilling med henved 1 milliard kr., 2) udskydelse af igangsættelsen af de kommunale byggearbejder, der fortsat er underkastet regulering, til efter 15/9, 3) stramning af pengepolitikken, 4) videreførelse og skærpelse af loven om anmeldelse af vejledende priser. Endvidere meddeler økonomiministeren, at regeringen har besluttet at nedsætte et udvalg, der med henblik på lovgivning i næste folketingsår kan fremkomme med forslag, der på længere sigt kan bidrage til en bedre balance på obligationsmarkedet.

Den fg. finansminister Ninn-Hansen fremsætter derefter forslag om følgende afgiftsforhøjelser, alle på transportområdet: benzinafgiften forhøjes med 6 øre pr. l, provenu 120 mill. kr. på årsbasis, og vægtafgiften af motorkøretøjer forhøjes med 80 pct. for personbiler og med 25 pct. for andre motorkøretøjer. Endvidere foreslås i loven om omsætningsafgift af motorkøretøjer bestemmelsen om, at vare- og lastvogne er fritaget for registreringsafgift, ændret derhen, at varevogne med under 3 t totalvægt fremtidig skal betale halv registreringsafgift, til gengæld får de udvidet adgang til at medtage passagerer. Samtidig ophæves »papegøjeplade«ordningen. Provenu 100 mill. kr. på årsbasis. Den fg. finansminister oplyser endvidere, at trafikministeren vil gennemføre takstforhøjelser for statsbanerne og postvæsenet samt for lufthavnene, provenu 110–120 mill. kr., og at de bebudede besparelser på statsudgifterne vil andrage ca. 225 mill. kr. for indeværende finansår, og han fremsætter forslag om udsendelse af et nyt præmieobligationslån på 100 mill. kr.

Endelig fremsætter handelsminister Knud Thomsen forslag om ændring af lov om anmeldelse af vejledende priser m. v. Lovens gyldighed forlænges et år til 1/7 1970. Der indføres hjemmel for monopoltilsynet til at dekretere prisstop i i alt 40 dage og til at foreskrive enten vejledende eller bindende kalkulationsregler.

14. – Samtlige oppositionspartier går ved 1. behandling imod regeringens afgiftsforslag og økonomiske politik i det hele taget; dette gælder dog ikke forslaget om forlængelse af loven om anmeldelse af vejledende priser m. v. Ivar Nørgaard (s.) kræver obligationsrationeringen genindført og peger på en indtægtsbestemt tillægspensionsordning som middel til fremme af opsparingen, Egon Jensen (s.) erklærer, at Socialdemokratiet finder den finanspolitiske stramning unødvendig og opfordrer regeringen til at tage forslagene tilbage, og J O. Krag anklager regeringen for at have tøvet for længe med at gribe ind over for svindet i valutabeholdningen. Venstres ordfører Henry Christensen er såvel ved 1. som 2. behandling inde på, at Venstre ville have foretrukket en forhøjelse af momsen, men havde måttet opgive tanken, da de to andre regeringspartier gik imod den. Afgiftsforslagene og forslaget om et præmieobligationslån vedtages 23/5 mod samtlige oppositionspartiers stemmer, medens forslaget om anmeldelse af vejledende priser m. v. vedtages enstemmigt 13/6.

16. – Nationalbanken meddeler efter forhandling med bankernes og sparekassernes organisationer, at deponeringssatsen, der i august 1968 blev nedsat fra 20 til 10 pct., sættes op til 20 pct. med tilbagevirkende kraft fra 31/8 1968. For så vidt

angår stigning i indlån efter 30/4 1969 forhøjes deponeringssatsen til 30 pct. Denne sats nedsættes dog til 20 pct. igen efter 6 måneders forløb, medmindre der træffes anden aftale mellem parterne. Bankernes adgang til at opfylde deponeringspligten ved at placere midler i udlandet begrænses, medens adgangen til at opfylde deponeringspligten ved deponering af obligationer i Nationalbanken udvides, hvorfor efterspørgslen efter obligationer til dette formål ventes at ville blive væsentligt forøget. Det tilføjes, at obligationsmarkedet vil blive yderligere aflastet ved den nu gennemførte aftale med de obligationsudstedende institutter om indtil videre at standse tilbud om forhåndslån til byggeriet. For at undgå risikoen for en nedgang i bankernes långivning til bygge- og anlægssektoren er der endelig truffet aftale med bankerne om en belåningsordning, således at denne långivning kan opretholdes. Der lægges dog stærk vægt på, at belåningsordningen ikke udnyttes til en yderligere forøgelse af långivningen til disse formål, som i forvejen har været genstand for en stærk stigning.

19. – Banker og sparekasser forhøjer de maksimale indlånsrentesatser med 1–1 1/4 pct. som følge af diskontoforhøjelsen 12/5. For indlån på anfordring eller under 3 måneders opsigelse er satsen herefter 5 1/4 pct., for indlån på 3 måneder 7 pct., for indlån på 6 måneder 7 3/4 pct. og for indlån på 12 måneder 8 1/2 pct.

21. – Statsminister Hilmar Baunsgaard fremsætter forslag til lov om Danmarks Journalisthøjskole og Institut for Presseforskning, hvorefter den nuværende journalistuddannelse afløses af en 4-årig grunduddannelse bestående af en teoretisk uddannelse på journalisthøjskolen på 2 1/2 år og praktikantuddannelse på et dagblad eller et andet anerkendt uddannelsessted på 1 1/2 år. Staten skal afholde samtlige udgifter ved driften af journalisthøjskolen. 1. behandling 13/6.

Efter at der i de sidste måneder har været ført forhandlinger med landbrugsorganisationerne om en videreførelse af lov om afsætning af danske landbrugsvarer m. m. og kornordningen, fremsætter landbrugsminister Peter Larsen forslag om forlængelse med visse ændringer af de to love for det kommende år, idet han beklager, at det ikke er lykkedes at nå til enighed med landbruget om den kontante støtte. I bestemmelsen om den kontante støtte i afsætningsloven foreslås indarbejdet den devalueringserstatning på 177 mill. kr., der tidligere er tillagt landbruget, og at den kontante støtte forøges med 105 mill. kr., således at den samlede kontante støtte efter afsætningsloven kommer op på 800 mill. kr. I bestemmelserne om hjemmemarkedsordningerne for flæsk, okse- og kalvekød, fjerkræ og æg foreslås fra 1/1 1970 en nedsættelse af prisen for fjerkrækød og æg og en forhøjelse af prisen for oksekød for at opnå en bedre afbalancering af hjemmemarkedspriserne. I forslaget om en kornordning foreslås basisprisen for indført korn nedsat med 1 kr. pr. 100 kg, og der skal som hidtil af statskassen ydes et beløb på 50 mill. kr. årlig til det mindre landbrug samt fjerkræ- og ægproducenter. Landbrugsministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af lov om handel med foderstoffer, der tilsigter at give mulighed for øget anvendelse af kunsttørrede grønafgrøder i foderblandinger, forslag til lov om afsætning af frisk dansk frugt og danske gartneriprodukter samt forslag om ændring af lov om udlån til yngre landmænd, hvorefter der stilles yderligere 7 mill. kr. årlig til rådighed som driftstilskud til unge landmænd, der har overtaget deres landbrugsejendom inden for de sidste 5 år. Landbrugsministeren meddeler, at det er hensigten at lade en gruppe eksperter repræsenterende landbruget og regeringen undersøge landbrugets forhold og inden udgangen af 1969 fremsætte forslag til en mere langsigtet politik. Lovforslagene vedtages ved 3. behandling 13/6. Socialdemokraterne undlader at stemme om lovforslagene, s. f. stemmer imod afsætningslov og kornlov og undlader at

stemme om de tre andre lovforslag, og 4 venstremænd, Anders Andersen, Søren Jensen, Arne Christiansen og Niels Jørgen Nielsen, undlader at stemme om afsætningsloven, men stemmer for de 4 andre lovforslag.

22. – Folketinget færdigbehandler blandt andet forslag om ændring af færdselsloven (tyverisikring m. v.) (se 12/12 1968) og forslag til lov om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde (se 4/2), der begge vedtages enstemmigt, idet dog 5 undlader at stemme om sidstnævnte lovforslag.

23. – Fiskeriminisetr A. C. Normann fremsætter forslag til lov om mindstepriser for fisk (rødspætter, torsk og sild samt fisk, der anvendes til foderbrug). Ordningen er tænkt at skulle hvile i sig selv, idet der opkræves landingsafgifter, som indgår i udligningspuljer, men for at sikre disse puljers likviditet, indtil de har opnået en passende størrelse, foreslås det, at staten skal kunne yde garanti for lån, der optages af fiskeriorganisationerne. Maksimum for garantien er for hvert af finansårene 1969–70 og 1970–71 foreslået fastsat til 3 mill. kr. Forslaget vedtages enstemmigt 13/6 med den ændring, at også makrel inddrages under ordningen.

Folketinget færdigbehandler forslaget om revision af den kommunale inddeling i Århus, Odense og Ålborg byområder (se 14/3), der ved 2. behandling er ændret således, at grænserne for de nye kommuner i videre omfang end oprindelig foreslået følger de nuværende kommunegrænser. To ændringsforslag af Søren Jensen (v.) om oprettelse af 3 nye kommuner i Århusområdet og 3 nye kommuner i Odenseområdet forkastes med henholdsvis 110 stemmer mod 10, 6 undlader at stemme, og 112 stemmer mod 15, 3 undlader at stemme. Endvidere forkastes et ændringsforslag af Søren Jensen og Peter Nielsen (s.) om oprettelse af 2 nye kommuner i Ålborgområdet, benævnt Ålborg kommune og Nørresundby kommune, med 99 stemmer mod 24, medens 7 undlader at stemme. Endelig forkastes forslag af Krog Hansen (s. f.), hvorefter de 3 nye storkommuner opdeles i et antal distriktskommuner hver med en distriktskommunalbestyrelse foruden et storbyråd for hele kommunen, med 114 stemmer mod 12, 4 undlader at stemme. Ved 3. behandling vedtages lovforslaget med 115 stemmer mod 11, medens 17 undlader at stemme.

Folketinget vedtager enstemmigt forslag til lov om ægteskabs indgåelse og opløsning (se 3/10 1968) samt en række dertil knyttede forslag om ændringer i andre love. Der har i udvalget været enighed om, at der bør foretages en dyberegående undersøgelse af hele ægteskabslovgivningen for at undersøge, i hvilket omfang der er behov for at tilpasse denne lovgivning til de ændrede samfundsforhold, ændringen af kvindens stilling i samfundet og de heraf følgende ændringer af ægteskabsstrukturen, og justitsministeren har oplyst, at han vil nedsætte en kommission eller et udvalg, der skal arbejde videre med revisionen af ægteskabsloven såvel af reglerne om ægteskabs indgåelse og opløsning som bestemmelserne om ægteskabets retsvirkninger.

29. – Folketinget foretager 2. (sidste) behandling af det socialdemokratiske forslag til folketingsbeslutning om vigtige dele af landets udenrigspolitik (se 20/11 1968). Til forslaget har såvel regeringspartierne som Socialdemokratiet stillet ændringsforslag om en anden formulering, og til Socialdemokratiets ændringsforslag foreligger underændringsforslag fra s. f., vs. og Kai Moltke (socialistisk arbejdsfællesskab). Regeringspartiernes forslag vedtages med 91 stemmer mod 60 (samtlige oppositionspartier).

30. – Folketinget færdigbehandler forslaget om ændring af lov om kommunernes styrelse (se 29/1), der vedtages enstemmigt. Ved 2. behandling 28/5 er ligeledes enstemmigt vedtaget et ændringsforslag, hvorefter medlemstallet i amtsråd og i kommunalbestyrelserne i Odense, Ålborg

og Århus skal være mindst 13 og højest 31, i de øvrige kommunalbestyrelser mindst 5 og højest 25.

Forslag til lov om generelle tilskud til kommunerne og 18 andre lovforslag vedrørende byrdefordelingen mellem staten og kommunerne (se 22/1) vedtages ved 3. behandling med regeringspartiernes stemmer. Imod stemmer s. og vs., medens s. f. forinden afstemningen udvandrer af folketingssalen. Ved 2. behandling 28/5 er vedtaget et ændringsforslag om en midlertidig udligningsordning for hovedstadsområdet, der medfører, at Gentofte, Søllerød, Lyngby-Tårbæk, St. Magleby og Frederiksberg kommuner tilsammen skal betale ca. 12 mill. kr. til udviklingskommunerne Herstederne, Brøndbyerne og Ballerup-Måløv.

Forslaget om ophævelse af forbudet mod udbredelse af pornografiske billeder (se 12/12 1698) vedtages ved 3. behandling med 112 stemmer mod 25; 4 medlemmer undlader at stemme.

Forslaget til folketingsbeslutning om en reform af de grundlæggende skoleuddannelser (se 31/1) vedtages enstemmigt med 104 stemmer; 9 medlemmer undlader at stemme. Forinden er ændringsforslag om, at det 10. undervisningsår skal gøres obligatorisk fra 1974–75 forkastet med regeringspartiernes stemmer mod oppositionspartiernes, og et ændringsforslag af P. E. Eriksen (v.) og Svend Haugaard (r. v.), hvorefter beslutning om udvidet undervisningspligt udsættes, til det inden for en 3-årig periode viser sig, om det er muligt gennem øget frivillig skolegang at nå et tilfredsstillende resultat, er forkastet med 105 stemmer mod 22.

Juni 1969

1. – Det radikale Venstre afslutter sit 2 dages landsmøde i Ålborg. I sin omtale af regeringssamarbejdet udtaler statsminister Hilmar Baunsgaard, at de seneste uger har bragt eksempler på, at når tre selvstændige partier skal samarbejde, vil der nu og da opstå gnister, men regeringens vilje til at nå resultater har præget trepartiregeringens første 15 måneder. Han erklærer, at r. v. stadig er den opfattelse tro, at det vigtigste må være, hvad man samarbejder om, og ikke hvem man samarbejder med. På mødet vedtages et nyt arbejdsprogram, og en stor del af debatten drejer sig om det udenrigs- og forsvarspolitiske afsnit. En række ændringsforslag nedstemmes, men med 194 stemmer mod 176 vedtages et programpunkt, hvorefter yderligere udbygning af NATO-anlæg på dansk grund afvises, NATO-øvelser samt NATO-depoter og -havne afvikles gradvis, og raketter, der er beregnet til atomvåben, returneres. Man vedtager at arbejde for friere adgang til abort, for forbedring af ferieloven, for ophævelse af sygekasserne og for gratis tandlægehjælp, for en ægteskabsalder ens for mænd og kvinder og for nedsættelse af myndighedsalderen til 18 år. Endvidere går man ind for ekspropriation også til boligformål og for erstatning efter jordens hidtidige anvendelse, hvortil skal lægges en ulempeerstatning. Landsmødet genvælger formanden Søren Bjerregaard, Århus. Folketingsformand Karl Skytte udtræder efter eget ønske af hovedbestyrelsen efter 36 års medlemskab.

2. – Venstres markedspolitiske ordfører i folketinget Per Federspiel efterlyser i anledning af statsminister Baunsgaards udtalelse på Det radikale Venstres landsmøde om, at Danmarks vej til EEC nødvendigvis må gå sammen med Norden, en afklaring af statsministerens og Det radikale Venstres stilling til markedspolitikken.

4. – Ivar Nørgaard fremsætter på Socialdemokratiets vegne forslag om ændring af lov om visse hovedlandevejsanlæg i og ved København. Forslaget går ud på en ændring af den sydlige vestmotorvejs indføring i København. I stedet for den hidti-

dige indføring gennem Engstrandallé foreslås indføring over Avedøre Holme gennem Kalveboderne indtil Sjællandsbroen, hvor vejen får kontakt med en kommende forbindelse til City.

Til 2. behandling af lovforslaget om forsvarets organisation (se 13/11 1968) foreligger der en udvalgsbetænkning, hvoraf det fremgår, at det ikke er lykkedes at opnå enighed mellem de 4 deltagere i forsvarsforliget af 1960 om forsvarsordningen. Derimod er der enighed mellem regeringspartierne og Socialdemokratiet om målsætningen: at Danmarks medlemskab af NATO må føre til, at også en ny forsvarsordning må baseres på dette medlemskab, og at forsvaret som et led i det fælles NATO-forsvar må råde over styrker inden for alle tre værn til umiddelbart forsvar mod et angreb på dansk område. Det tilføjes, at den i 1967 skete ajourføring af NATO's politiske målsætning betyder, at afspændingspolitikken i stigende grad vil indgå i NATO's overvejelser, og at Danmark fortsat bør støtte denne tendens mest muligt. Regeringspartierne henstiller til regeringen, at der efter lovens gennemførelse nedsættes en forsvarskommission, der skal foranledige, at der foretages en af de enkelte værn uafhængig analyse af forsvarets våbenmæssige sammensætning, og vurdere styrkeforholdene og den våbentekniske udvikling i andre lande, hvis militære potentiel har betydning for forsvaret af Danmark. I undersøgelsen skal tillige indgå, om navnlig hærens dækningsstyrke i videre omfang bør baseres på stampersonel eller på hvervet personel, og spørgsmålet om, hvilke arter af materiel der bør indgå i forsvarets enheder, hvilke skibstyper søværnet bør råde over, og om den hidtidige balance i flyvevåbnet mellem raketenheder og fly er hensigtsmæssig. Kommissionen skal endelig følge rationaliseringsarbejdet inden for forsvaret og arbejdet med effektiviseringen af mandskabsuddannelsen og eventuelt fremkomme med forslag. Om Socialdemokratiets stilling se 22/4.

Ved 2. behandling fremdrager J. O. Krag og Socialdemokratiets forsvarspolitiske ordfører Kjeld Olesen Det radikale Venstres landsmødes udtalelse vedrørende NATO-anlæg i Danmark m. v. Statsminister Hilmar Baunsgaard henviser til sit svar til forsvarsudvalget, hvorefter regeringen for tiden ingen planer har om at ændre det eksisterende grundlag for Danmarks deltagelse i det forsvarspolitiske samarbejde inden for NATO; om der senere vil være ønsker om ændringer, vil afhænge af regeringens bedømmelse bl. a. af resultatet af arbejdet i det sikkerhedspolitiske udvalg og i forsvarskommissionen. Han tilføjer, at der ikke kan herske tvivl om regeringens enighed om landets sikkerhedspolitik.

Et ændringsforslag fra s. om, at nedsættelse af tjenestetiden til 12 måneder skal optages i loven, og et ændringsforslag fra s. f. om gradvis nedtrapning af forsvaret, så det helt afskaffes fra 1/1 1973, forkastes, det samme er tilfældet med et dagsordensforslag af Kjær Rasmussen (vs.), hvorefter folketinget skal opfordre regeringen til at opsige medlemskabet af NATO til udløb 24/8 1971 og til at foranledige, at Danmarks militærvæsen afvikles over en 3-årig periode fra 1/4 1970 at regne. Såvel dagsordensforslaget som s. f.'s ændringsforslag forkastes med 149 stemmer mod 15 (s. f., vs. og socialistisk arbejdsfællesskab). Et ændringsforslag fra regeringspartierne, hvorefter personelforvaltningen skal høre under værnscheferne, vedtages.

Lovforslaget om forsvarets organisation vedtages ved 3. behandling 11/6 med 90 stemmer mod 11; socialdemokraterne samt den radikale Svend Haugaard undlader at stemme. Samtidig færdigbehandles forslag til lov om forsvarets personel og forslag om ændring af lov om hjemmeværnet, der begge vedtages med de 4 store partiers stemmer imod de små socialistiske partiers.

Ved 2. behandling af forslaget om nedsættelse af valgretsalderen fra 21 til 20 år (se 6/11 1968), der er fremlagt til fri forhandling, har 11 af udvalgets 17 medlemmer, nemlig 6 s., 3 r. v., 1 k. f. og 1 s. f., stillet ændringsforslag om nedsættelse

til 18 år, medens 3 k. f. og 3 v. indstiller lovforslaget til vedtagelse uændret. Afstemningen, der foregår ved navneopråb, giver til resultat, at ændringsforslaget vedtages med 103 stemmer (60 s., 17 r. v., 11 s. f., 9 k. f., 2 vs., 2 socialistisk arbejdsfællesskab, venstremanden Robert Christensen og grønlænderen Knud Hertling) mod 65 (28 k. f., 28 v., 8 r. v. og færingen Hákun Djurhuus). 11 medlemmer (3 s., 5 v., 2 r. v. og grønlænderen Rosing) er fraværende. Ved 3. behandling 6/6 vedtages det således ændrede lovforslag med 101 stemmer mod 66. Lovforslaget går herefter til folkeafstemning i henhold til grundlovens § 42. Folkeafstemningsdagen fastsættes til 24/6.

Folketinget færdigbehandler lovforslagene om by- og landzoner, om ændring i lov om byplaner og ændring i byggelov for købstæderne og landet (se 13/11 1968, der vedtages enstemmigt, idet s., s. f. og vs. samt Dagmar Andreasen (r. v.) undlader at stemme.

Endvidere vedtages forslag til lov om visse hovedlandsvejsstrækninger (se 27/11 1968) enstemmigt.

6. – Lovforslagene om ændringer i konkurslovgivningen (se 12/12 1968), om statsstøtte til visse private seminarier (se 14/3) og om statsstøtte til visse private skoler (se 14/1) vedtages enstemmigt; s. f. og vs. undlader dog at stemme om det sidstnævnte.

Folketinget færdigbehandler endvidere forslag til lov om tilbudspligt og forslag til lov om frigørelsesafgift m. v. af fast ejendom (se 14/3). Det første vedtages alene med regeringspartiernes stemmer, medens oppositionen undlader at stemme, det sidste vedtages omtrent enstemmigt.

9. – Folketinget færdigbehandler saneringslovkomplekset (se 27/11 1968), der vedtages enstemmigt, samt forslagene om ændring af lov om boligbyggeri, af lov om midlertidig regulering af boligforholdene samt af lejeloven (se 11/12), der står i forbindelse med saneringslovforslagene. De to førstnævnte vedtages enstemmigt, idet dog s. f. undlader at stemme, og det sidstnævnte vedtages mod s. f.'s stemmer. Ved 2. behandling 4/6 forkastes ændringsforslag fra s. og s. f. om forhøjelse af kvotaen for det rentesikrede byggeri fra 13.000 lejligheder som foreslået af regeringen til 18.000 lejligheder. Under forhandlingerne om dette punkt er der søgt opnået forlig om et tilbud fra regeringspartierne om 15.000 lejligheder årlig, når rentesikringssatsen til gengæld forhøjes fra 6,5 til 7 pct. p. a. I forslaget om ændring af lov om midlertidig regulering af boligforholdene skærpes bestemmelsen om kommunernes adgang til at forbyde oprettelse af ejerlejligheder, idet den ikke som i det oprindelige lovforslag begrænses til lejligheder opført før 1930.

Socialistisk Folkepartis forslag til folketingsbeslutning om diplomatisk forbindelse med Nordvietnam (se 15/1) forkastes med 86 stemmer mod 66 (samtlige oppositionspartier samt Skovmand (r. v.)).

Chefen for det økonomiske sekretariat, departementschef Kurt Hansen, skal være formand for det embedsmandsudvalg, der skal overveje, hvorledes der kan tilvejebringes balance på obligationsmarkedet (se 13/5). Udvalget skal afgive betænkning senest 1/11 1969.

10. – Ved 2. behandling af forslaget om udskrivningslov (se 14/3) er det store stridspunkt udskrivningsprocentens størrelse for kalenderåret 1970. S. og s. f.'s forslag om 82 pct. forkastes, de samme partiers forslag om, at skatteloftet på 66 2/3 pct. skal udgå, ligeledes, og udskrivningsprocenten fastsættes til 95 mod oppositionens stemmer. Mellem 2. og 3. behandling, der finder sted 13/6, føres der mellem regeringspartier og opposition og mellem regeringspartierne indbyrdes forhandlinger om en udskrivningsprocent på 92 under forudsætning af, at Socialdemokratiet vil tage medansvar for udskrivningsloven som helhed, men forhandlingerne ender negativt, og lovforslaget vedtages alene med regeringspartiernes stemmer;

s. f. stemmer imod, og s. undlader at stemme.

11. – Lovforslaget om forhøjelse af strafferammen for handel med narkotika (se 12/12 1968) vedtages med 138 stemmer mod 10 (s. f. og vs.); 2 medlemmer undlader at stemme.

Endvidere færdigbehandles forslag om ændring af lov om ungdommens uddannelsesfond (se 14/3), der vedtages enstemmigt; et forslag fra s. og s. f. om at stille yderligere 220 mill. kr., hvoraf 201,5 mill. kr. som stipendier og 18,5 mill. kr. som lån, til rådighed for ungdommens uddannelsesfond, er forkastet ved 2. behandling 6/6.

Økonomi- og markedsminister Nyboe Andersen udtaler, at hvis Danmark stilles over for valget mellem en europæisk toldunion og en nordisk toldunion, må den europæiske løsning have fortrinsret.

12. – Ved 3. behandling af tillægsbevillingslovforslaget for 1968–69 (se 6/5) stiller Grünbaum (s.) forslag om en dagsorden, der pålægger regeringen at nedsætte den ved 2. behandling af udskrivningsforslaget (se 10/6) vedtagne udskrivning af statsindkomstskat for kildeskattens første år med i hvert fald de 520 mill. kr., som finansministeren ville forhandle om, og Aksel Larden stiller forslag om en dagsorden, hvorefter folketinget udtaler, at det ikke har tillid til regeringen. Begge forslagene forkastes med 94 stemmer mod 71, hvorefter lovforslaget vedtages med 162 stemmer mod 3.

Under debatten erklærer statsminister Baunsgaard på foranledning af Socialdemokratiet, at regeringens markedspolitik er uændret. Den hviler fortsat på folketingets beslutning i 1967 om, at Danmark skal søge optagelse i EEC sammen med England, og på beslutningen af maj 1968 om et nordisk økonomisk samarbejde, der skal sigte mod en bred europæisk løsning. Haunstrup Clemmensen udtaler, at de konservative har stor sympati for den nordiske løsning, men den må ikke spærre for en europæisk løsning; Norden alene kan ikke løse Danmarks markedspolitiske problemer. Henry Christensen (v.) siger, at de nordiske forhandlinger må føres med fuld respekt for vor ansøgning til EEC. Den radikale ordfører Niels Helveg Petersen udtaler, at det aldrig kan blive en acceptabel markedsløsning, der efterlader Sverige udenfor.

Endvidere vedtager folketinget ved 3. behandling forslag til lov om statens kunstfond, forslag om ændring af lov om statstilskud til kunstmuseer, forslag til lov om lokalhistoriske kulturmuseer og forslag om ændring af lov om et J. F. Willumsen-museum i Frederikssund (se 13/3) samt forslag til lov om begrænsning af alkoholforbruget i Grønland (se 12/12 1968), alle enstemmigt.

13. – Folketinget vedtager ved 3. behandling forslag til lov om naturfredning (se 14/11 1968) med 164 stemmer mod 5. Forslaget om ændring af lov om udbygning og ombygning m. v. af den kgl. veterinær- og landbohøjskole (se 14/3) vedtages med regeringspartiernes stemmer mod 2, medens s. og s. f. undlader at stemme, og forslag til lov om kommunale personfradrag m. m. (se 14/3) vedtages enstemmigt.

I folketingsåret 1968–69 er der fremsat 264 lovforslag, nemlig 236 regeringsforslag og 28 fremkommet ved privat initiativ. Af de fremsatte lovforslag er 229, deraf 1 privat, endeligt vedtaget, medens 35, deraf 8 regeringsforslag, ikke er behandlet til ende. Endvidere er der fremsat 33 forslag til folketingsbeslutning, hvoraf 12 er vedtaget, og der er stillet og besvaret 10 forespørgsler samt fremsat 9 redegørelser af ministre. I folketingets ugentlige spørgetime er besvaret i alt 240 spørgsmål.

15.–19. – På Socialdemokratiets kongres genvælges fhv. statsminister J. O. Krag som partiets formand, og til ny næstformand i stedet for forbundsformand Hans Rasmussen vælges fhv. arbejdsminister Erling Di-

nesen. Til næstformandsposten er foruden Dinesen foreslået fhv. økonomiminister Ivar Nørgaard og fhv. fiskeriminister Risgaard Knudsen samt forbundsformand Anker Jørgensen, DASF, der ikke ønsker valg. Ved afstemningen får Dinesen 177, Nørgaard 148 og Risgaard Knudsen 80 stemmer, og ved omvalget mellem Dinesen og Nørgaard sejrer Dinesen med 232 stemmer mod Nørgaards 170. Kongressen træffer med 169 stemmer mod 88 beslutning om, at partiets fastlønnede sekretærer ikke samtidig kan være folketingsmænd, og at ingen socialdemokrat kan være både borgmester og folketingsmand. Den første beslutning rammer Niels Matthiasen, der straks går af som partisekretær, den sidste Erhard Jakobsen, Gladsaxe, og Thomas Have, Nykøbing M. Erhard Jakobsen erklærer, at han vælger folketinget for at bekæmpe »venstredillen« i Socialdemokratiet. En anden kongresbeslutning nedsætter Socialdemokratiets aldersgrænse fra 70 til 67 år. På kongressen vedtages et nyt arbejdsprogram.

17. – Regeringen har nedsat det bebudede udvalg (se 21/5), som skal overveje udformningen af de kommende landbrugsordninger og afgive betænkning inden 1/1 1970. Udvalgets formand er direktør, cand. oecon. Erik Krogstrup, Landbrugets Realkreditfond. Landbrugsministeren har samtidig henstillet til landbokommissionen, at den gør arbejdet med strukturproblemerne færdigt til efteråret, så materialet kan indgå i overvejelserne af en samlet løsning af landbrugets problemer.

Regeringen har anmodet amtmand N. Elkær-Hansen, Rønne, om at være formand for et udvalg, der skal behandle de fremmede arbejderes forhold i Danmark.

Venstres politiske ordfører Henry Christensen udtaler, at når den sidste gallupundersøgelse er ugunstig for Venstre, kan der være to årsager: vælgerne kan være misfornøjede med de standpunkter, Venstre har indtaget, eller de kan finde, at der i regeringens politik ikke er taget tilstrækkeligt hensyn til Venstres synspunkter.

18. – Det økonomiske råds formandskab udsender en rapport om Danmarks internationale konkurrenceevne.

24. – Ved folkeafstemningen om nedsættelsen af valgretsalderen fra 21 til 18 år er stemmedeltagelsen i hele landet, bortset fra Færøerne og Grønland, 64,1 pct.; 50,2 pct. af samtlige stemmeberettigede stemmer nej, 13,6 ja. Lovforslaget (se 4/6) er hermed bortfaldet, idet et flertal og over 30 pct. af de stemmeberettigede har stemt nej.

Afgivne stemmer i pct. af samtlige stemmeberettigede

	Stemmeprocent	Ja	Nej	Ugyldige
Hovedstadsområdet ...	57,5	18,9	38,3	0,3
Øerne	65,0	14,8	50,0	0,2
Jylland	65,9	10,4	55,2	0,3
	64,1	13,6	50,2	0,3

25. – Monopolrådet har besluttet fra 1/7, på hvilket tidspunkt avancestoploven udløber, at indføre 40 dages prisstop (se 14/5) i bygge- og anlægsfagene, for rutebiler, busser, sporveje og hyrevogne samt for telefonselskaberne. Under prisstoppet skal monopoltilsynet forhandle med Håndværksrådet og Entreprenørforeningen om indførelse af bindende kalkulationsregler for byggeriet. Endvidere er der bebudet prisstop for elværkerne, hvor stoppet vil blive effektivt, hvis man ikke inden 1/7 når frem til bindende kalkulationsregler. Det er også besluttet at indføre prisstop for øl og snaps på restaurationer, hvor monopoltilsynet mener at have konstateret, at de fleste retauratører ikke har taget hensyn til nedsættelsen af restaurationsafgiften pr. 1/5. Prisstoppet fritager ikke restauratørerne for pligt til at nedsætte prisen for øl og snaps i de tilfælde, hvor priserne i strid med avancestoploven ikke er blevet nedsat.

29. – Indenrigsminister Poul Sørensen, der havde regnet med at kunne genoptage sit

arbejde i indenrigsministeriet 15/7 (se 8/4) afgår ved døden, 65 år gammel.

Handelsminister Knud Thomsen har nedsat et udvalg, der skal foretage en undersøgelse af forholdene ved den kapitalformidling, der foregår i dansk erhvervsliv gennem finansierings- og factoringselskaber (se 24/4). Professor, dr. jur. Knud Illum er udpeget som formand, og desuden bliver professor Søren Gammelgaard og statsaut. revisor Erling Jørgensen medlem af udvalget.